

T.C.
TOKAT GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAOKULLARDA KELİME TÜRLERİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN
DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN KULLANIMI İLE İLGİLİ BİR
MODEL ÖNERİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat YILMAZ

TOKAT
Nisan, 2019

T.C.

**TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ORTAOKULLARDA KELİME TÜRLERİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN
DEDE KORKUT HİKÂYESİNİN KULLANIMI İLE İLGİLİ BİR
MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat YILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Sami BASKIN

**TOKAT
Nisan, 2019**

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

Tarih: 30/04/2019

Fırat YILMAZ

İmza

Jüri İmza Sayfası

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fırat Yılmaz'ın Ortaokullarda Kelime Öğretimi Açısından Dede Korkut Hikayelerinin Kullanımıyla İlgili Bir Model Önerisi adlı çalışması 30.04.2019 tarihinde jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan: Doç. Dr. Yakup Poyraz

Üye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Sami Baskın

Üye : Prof. Dr. Adem İşcan

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Eskiye oranla daha hızlı gelişen ve bizleri dört bir yanımdan sarmalamış olan teknoloji ve teknolojinin ürünleri içinde de olsa bireyler sürekli olarak bir iletişim, etkileşim ve paylaşım içindedirler. Bu iletişimlerinde veya etkileşimlerinde ihtiyaçlarını, duygularını veya düşüncelerini birbirleriyle paylaşmaktadır.

Günümüzde insanı yalnızlığa iten bu teknoloji ve ürünlerinin bizlere en büyük zararı iletişim alanında olmaktadır. Bireyler, arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde dahi ceplerindeki telefonlarla ilgilenmekte veya misafirlığe gittiği bir yerde "Takip ettiğiniz bir dizi var mıydı?" sorusuna maruz kalmaktadır. İşte bu da insanlar arasındaki iletişimin kopmasına sebep olmaktadır.

İletişimin bu kadar önemli bir konumda olduğu günümüzde şüphesiz iletişimimizi sağlayan dil ve onun kuralları da önemli bir yere sahip olacaktır. Çünkü bu kadar az iletişim kurduğumuz bir ortamda en azından doğru bir şekilde iletişim kurmak bile oldukça önemlidir. Dil ve dil bilgisi öğretiminde günümüze kadar birbirinden farklı yöntemler takip edilmiştir. Bir dönem kurallar ezberletilmiş olsa da günümüzde kuralların ezberletilmesinden ziyade sezdirilmesi esas alınmaktadır. Bu sezdirmeyi herhangi bir metinle yapabileceğimiz gibi, Türkçenin eski metinleri aracılığıyla da yapmamız mümkündür. Çalışmada da bu konu üzerinde durularak Türkçenin eski metinlerinden olan Dede Korkut Hikâyeleri kaynak alınmıştır.

Çalışma toplam altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş bölümünde genel açıklamalar yapılmış; amaç, sayıtlar, sınırlılıklar konuları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü kavramsal çerçeve bölümüdür. Bu bölümde; dil bilgisinin tanımı, özellikleri, neden öğrenilmesi gerektiği ve nasıl öğretileceği konuları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü yöntem bölümüdür. Bu bölümde çalışmanın araştırma modeli, evren ve örneklem, ölçme araçları, veri toplama süreci ve bulunan verilerin çözümlenmesi süreci ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü bulgular bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde kelime türlerinin tanımları yapılmış ve tanımların altlarına o kelime türü ile ilgili Dede Korkut Hikâyelerinden örnek metinler yerleştirilmiştir. Kelime türlerinin tanımından sonra 2017 - 2018 Eğitim-Öğretim yılında ortaokullarda okutulan Türkçe Ders kitapları incelenmiş, kelime türleri ile ilgili olan etkinlikler saptanmış ve bunlardan her kelime türü ve her yayınevi için ortalama ikişer örnek etkinlik alınmıştır. Bulgular kısmının son

bölümünde ise Dede Korkut Hikâyelerinden seçilen metinler aracılığıyla etkinlikler tasarlanmıştır. Etkinlikler yardımıyla dil bilgisi öğretimi yanında kültür öğretiminin de yapılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümü yorumlar kısmıdır. Bu bölümde dördüncü bölümün genel değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan sonuç ve öneriler kısmında ise, elde edilen bulgu ve yorumların sonuçları değerlendirilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinin dil bilgisi öğretiminde neden önemli olduğu üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın en temel özelliği ise ne yalnızca dil bilgisi öğretimini hedeflemiş ne de yalnızca kültür aktarımını amaçlamıştır. Çalışmada hem dil bilgisi öğretilmekte hem de kültür aktarımı yapılmaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde; benden desteklerini, yardımlarını ve özellikle sabırlarını esirgemeyen; değerli bilgi ve birikimini benimle paylaşan, hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Sami BASKIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımı başlatan, eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, iyi bir eğitim almam için bütün olanaklarını sonuna kadar kullanan ilk öğretmenim, sevgili babam Hüseyin YILMAZ'a; her zaman yanımda olan sevgili annem Nahide YILMAZ'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimimin başlangıcından itibaren desteğini her daim yanımda hissettiğim, kıymetli vakitlerinden fedakârlık yaparak bana çalışma fırsatı oluşturan sevgili eşim Huriye'ye ve kızım Erva Umay'a en derin kalbi sevgilerimi sunarım.

Fırat YILMAZ

Tokat, Nisan, 2019

ÖZET

ORTAOKULLARDA KELİME TÜRLERİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEDE KORKUT HİKÂYELERİNİN KULLANIMI İLE İLGİLİ BİR MODEL ÖNERİSİ

Yılmaz, Fırat

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sami Baskın

Nisan 2019, XVIII + 206 Sayfa

Günümüz eğitim anlayışında artık dil bilgisi öğretimi bir amaç değil dilin doğru ve etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayan bir araçtır. Bu araç, anne karnında başlayan dil edinim sürecini bir düzen içine alma ve ulusal dil bilincini kazandırmayı sağlar. Evde veya sokakta edinilen dilin eksikliklerini tamamlama, onu bireyin düşünce ve duygularını doğru yansıtma, var olanları da doğru alımlamayı gerçekleştirir. Kişinin konuştuğu dilin kurallarını bilmesi konuşma ve yazma yoluyla kendini daha rahat ve doğru anlatmasını, dinlediklerini veya okuduklarını da istenilen düzeyde anlamasını da beraberinde getirir. Bu yüzden dilin kurallarını bilmek (gramer öğrenmek), dili bir yeti (doğuştan gelen bir özellik) olmaktan çıkarır, onu bir beceri ve alışkanlık haline getirir. Dilin kurallarına hâkimiyet ölçüsü, yani dilin kuralları ne kadar çok bilinirse dil konusunda o kadar yetenekli olunur. Bu yüzden dünyadaki tüm formal dil eğitimleri bireylerin konuşma, dinleme, yazma, okuma becerilerini geliştirirken dil bilgisi eğitimlerini ihmal etmezler. Becerilerin gelişimini, dilin kurallarıyla birlikte ve bu kurallara uygun olarak gerçekleştirme yoluna giderler. Davranışçı yöntemlerde bu durumu gözlemlemek çok daha basitken (Çünkü kuralları ezberletip ona uygun alıştırmalarla konuşma, dinleme, yazma ve konuşma becerilerini geliştirme yoluna giderler), bilişsel ve yapılandırıcı yaklaşımlarda bu o kadar belirgin gözlemlenmez. Çünkü bu yaklaşımlarda dilin kuralları okuma, dinleme metinlerinde gizlenmiştir. Öğrencilere sezdirme yoluyla öğretilir. Bu çalışmada da etkinlikler, okuma metinleri gibi araçlar yoluyla öğrencilerin Türkçe dil bilgisi kurallarını öğrenme, bunları da öğrenirken de tarihi Türk kültür unsurlarını da fark etmeleri amaçlanmıştır.

Modern dil eğitimi anlayışına göre hazırlanan bu çalışmada önce Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımlar listelenmiş, bu kazanımlara uygun ders kitaplarında verilen etkinlikler araştırılmış, sonra Türk kültür tarihi açısından oldukça önemli olan Dede Korkut Hikâyelerinin dil bilgisi öğretiminde kullanılabilmesi için çeşitli okuma metinlerinde, ders içi etkinliklerinde yer alması için alternatif düzenlemeler

yapılmıştır. Bu düzenlemelerde, bireylere temel dil becerilerini sezdirerek kazandırmak ve dilin anlatım imkânlarını öğretirken kültür eğitimini de gerçekleştirmek esas alınmıştır.

Bu çalışmada, Türkçe dil bilgisi kazanımlarının tümüne yer vermek yerine, dil bilgisinin en geniş konularından bir olan kelime türleri ele alınmıştır. Bu sınırlamaya bağlı kalarak, araştırma üç kademedен oluşturulmuştur. Birincisi kelime türleri ve bunların öğretimi, ikincisi ders kitaplarında kelime türlerinin öğretimi için sunulan etkinlikler, üçüncüsü ise Dede Korkut Hikâyeleri kullanılarak üretilen alternatif etkinliklerdir. Böylece var olanla olması gerekenler bir arada sunulmuş ve aradaki farkın, kültürel öğrenmenin dil bilgisi öğretimi ile birlikte yapılabilmesi için yapılabileceklerin daha rahat fark edilmesi sağlanmıştır. Bu durum aynı zamanda öğrencilerin tesadüfi yöntemlerle seçilmiş ve salt kurgusal metinler aracılığıyla dil bilgisi eğitimi almaları yerine Türk kültürünü de tanımaya fırsat buldukları sarmal bir eğitimi de beraberinde getirecektir. Öğrenciler Türk yaşam biçimine ait gelecek-görenekleri, aile içi ilişkileri, maddi kültür öğelerini öğrenmek için ayrıca bir çaba içine girmelerine gerek kalmayacaktır. Yani hem zamandan tasarruf sağlanacak ve iki iş (kültür eğitimi, dil bilgisi öğretimi) hem de eğitimde tesadüfler ve kurgusallık ortadan kalkacağı için kalite artmış olacaktır.

Dede korkut Hikâyeleri ve kelime türleri temelinde hazırlanan bu çalışmanın diğer Türkçenin kültürel metinleri ve dil bilgisi konularını da kapsayacak şekilde genişletilmesi, Türkçe eğitiminde dil becerilerinin geliştirilmesi esnasında dil bilgisi, kültür eğitimi, değerler eğitimi gibi konuların da öğretilmesine olanak verecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi, Dede Korkut Hikâyeleri, Etkinliklerle Öğrenme

ABSTRACT

A MODEL PROPOSAL REGARDING THE USAGE OF DEDE KORKUT STORIES IN TERMS OF WORD TYPES IN MIDDLE SCHOOLS

Yılmaz, Fırat

Master's Thesis, Department of Turkish and Social Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sami Baskın

April 2019, XVIII + 206 Pages

In today's educational life, grammar teaching is not a purpose anymore, but a tool ensuring the efficient and correct usage of language. This tool ensures the regulation of the language acquisition process starting from the mother's womb and raising awareness in national language. It realizes the completion of the deficiencies of the language acquired at home and streets, correct reflection of the ideas and feelings of the individuals and precise reception of the existent ones. The person to know the rules of the language s/he speaks brings together for him to express himself/herself more comfortably and accurately via speaking and writing and to understand what s/he has listened or read in the desired level. For this reason; knowing the rules of the language (learning grammar) extracts language from being a competence (an innate trait) and makes it a skill and habit. The more the scale of dominance over the rules of the language, in other words, the rules of the language are known, the better the person could be skilled in the issue of language. Therefore; all formal language educations in the world take the grammar education into consideration while improving the speaking, listening, writing and reading skills of the individuals. While it is easier to observe this situation in behaviorist methods (because, they use the way of teaching the rules and improving speaking, listening, writing and reading skills with exercises convenient to them), this situation could not be observed as clear as behaviorist methods in the cognitive and constructivist approaches; because the rules of the language are hidden in the reading and listening texts in these approaches. They are taught to the students by implication method. Also in this study, the students have been aimed to learn the Turkish grammar rules and realize the historical Turkish culture elements while learning the rules via the tools such as reading texts.

In this study prepared according to the modern language education understanding, firstly the learning outcomes taking place in the Turkish Lesson Teaching Program have been listed, the activities taking part in the textbooks in convenience to these outcomes

and after that, alternative arrangements have been conducted for Dede Korkut Stories being important in terms of the Turkish Cultural History to be able to be used in grammar teaching and to be able to take place in the reading texts and in-lesson activities. In these arrangements, teaching the basic language skills to the individuals via implication and also conducting the cultural education while teaching the expression opportunities of the language have been taken as the basis.

In this study; word types being one of the widest subjects of grammar have been handled instead of including all of the Turkish grammar learning outcomes. Depending on this limitation, the study consists of three stages. The first one is the word types and teaching them, the second one is the activities presented for teaching the word types in textbooks and the third one is the alternative activities produced by using Dede Korkut Stories. In this way; the existent ones and the ones that must exist have been presented altogether and it has been ensured to realize more comfortably the difference between them and those that could be conducted for the cultural learning to be able to be realized together with the grammar teaching. This situation will also bring together a spiral education in which the students will also be able to find opportunities to recognize the Turkish culture instead of having grammar education via the randomly selected and absolute fictional texts. The students will not need to make an additional effort to learn the traditions belonging to the Turkish lifestyle, in-family relations and the material cultural elements. In other words; both time will be saved and quality will increase due to the fact that the two works (cultural education and grammar education) and the coincidences and fictionality in education will die out.

The expansion of this study prepared on the basis of the Dede Korkut Stories and word types in a way that it will cover the other Turkish cultural texts and grammar subjects will provide opportunities for teaching the subjects like grammar, cultural education and values education during the improvement of the language skills in Turkish education.

Keywords: Turkish Education, Turkish Grammar Teaching, Dede Korkut Stories, Learning with Activities

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ İMZA SAYFASI	İV
ÖN SÖZ	V
TEŞEKKÜR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	X
İÇİNDEKİLER	xii
TABLolar LİSTESİ	XV
ŞEKİLLER LİSTESİ	XVI
KISALTMA LİSTELERİ	XVIII
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	3
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi	4
Sayıltılar	4
Sınırlılıklar.....	4
Tanımlar	5
BÖLÜM II	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı	9
Cumhuriyet Döneminde Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı	10
2005 Sonrası Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Değişen Eğitim Anlayışı	13
Dil Bilgisi Öğretiminin Temel İlkeleri	14
Dil Bilgisi Öğretim Yaklaşımları.....	15
Davranışçı Dil Yaklaşımı	16
Bilişsel Dil Yaklaşımı	16
Yapılandırıcı Dil Yaklaşımı	17
Dil Bilgisi Öğretim ile İlgili Kazanımlar	18
Dil Bilgisi Neden Metinler Aracılığıyla Anlatılmalıdır?	21
Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	22
BÖLÜM III	25
YÖNTEM	25

Evren ve Örneklem	25
Veri Toplama Süreci	25
Verilerin Çözümlemesi	26
BÖLÜM IV	27
BULGULAR.....	27
Kelime Türlerinin Öğretimi	27
Kelime Türleri	27
Ders Kitaplarında Yer Alan Kelime Türlerinin Öğretimiyle İlgili Etkinlikler	107
İsimler.....	107
Sıfatlar	109
Zamirler	110
Zarflar	112
Fiiller	114
Bağlaçlar.....	118
Edatlar	122
Ünlemler.....	126
Fiilimsiler	130
Ders Kitaplarındaki Etkinlikleri Sayısal Dökümü	133
Kelime Türleriyle ilgili Kazanımlarının Kazandırılması İçin Dede Korkut Hikâyelerinden Alınan Metinlerle Tasarlanan Etkinlikler	134
İsimler.....	135
Sıfatlar	140
Zamirler	149
Zarflar	158
Fiiller	165
Bağlaçlar.....	186
Edatlar	187
Ünlemler.....	189
Fiilimsiler	190
BÖLÜM V	195
TARTIŞMA.....	195
BÖLÜM VI.....	199
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	199
KAYNAKÇA.....	202

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Dilin Özellikleri.....	2
Tablo 2. Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Sayıları Ve Kelime Türleri İle İlgili Etkinlik Sayıları	133
Tablo 3. Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Sayıları Tablosu.....	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Dörtel Yayıncılık Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 108	108
Şekil 2. Dörtel Yayıncılık Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 103	109
Şekil 3. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 274	110
Şekil 4. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 277	111
Şekil 5. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 116	111
Şekil 6. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 166	112
Şekil 7. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 68	113
Şekil 8. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 74	114
Şekil 9. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 114	115
Şekil 10. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 17	116
Şekil 11. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 149	117
Şekil 12. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 146	119
Şekil 13. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 146	120
Şekil 14. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 260	121
Şekil 15. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 359	122
Şekil 16. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 141 - 142	123
Şekil 17. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 163	124
Şekil 18. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 308	125
Şekil 19. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 319	126
Şekil 20. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 162	127
Şekil 21. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 211	128
Şekil 22. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 348	129
Şekil 23. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 368	130
Şekil 24. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 40	131
Şekil 25. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 39	131
Şekil 26. Dörtel Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 15	132
Şekil 27. Dörtel Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 24	133
Şekil 28. İsimlerin Genel Özellikleri	135
Şekil 29. Özel - Cins İsim Ayrımı	137
Şekil 30. Somut - Soyut İsim Ayrımı	138
Şekil 31. Tekil, Çoğul, Topluluk İsmi Ayrımı	139
Şekil 32. Sıfatların Genel Özellikleri	140
Şekil 33. Niteleme Sıfatlarının Özellikleri	142
Şekil 34. Belirtme Sıfatlarının Özellikleri	143
Şekil 35. İşaret Sıfatlarının Özellikleri	144
Şekil 36. Sayı Sıfatlarının Özellikleri	146
Şekil 37. Soru Sıfatlarının Özellikleri	147
Şekil 38. Belgisiz Sıfatlarının Özellikleri	148
Şekil 39. Zamirlerin Genel Özellikleri	149
Şekil 40. Şahıs Zamirlerinin Özellikleri	151
Şekil 41. Dönüşlülük Zamirlerinin Özellikleri	152

Şekil 42. İşaret Zamirlerinin Özellikleri	153
Şekil 43. Sıfat - Zamir Ayrımı	154
Şekil 44. Belgisiz Zamirlerinin Özellikleri	155
Şekil 45. Soru Zamirlerinin Özellikleri	157
Şekil 46. Zarfların Özellikleri	158
Şekil 47: Durum Zarflarının Özellikleri	159
Şekil 48. Zaman Zarflarının Özellikleri.....	160
Şekil 49. Yer - Yön Zarflarının Özellikleri.....	162
Şekil 50. Miktar Zarflarının Özellikleri.....	163
Şekil 51. Soru Zarflarının Özellikleri	164
Şekil 52. Fiilleri n Genel Özellikleri.....	166
Şekil 53. Oluş Fiillerinin Genel Özellikleri	167
Şekil 54. Kılış Fiillerinin Genel Özellikleri.....	168
Şekil 55. Durum Fiillerinin Genel Özellikleri	170
Şekil 56. Bildirme Kipinin Genel Özellikleri	172
Şekil 57. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Özellikleri	173
Şekil 58. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Özellikleri.....	174
Şekil 59. Şimdiki Zaman Kipinin Özellikleri	175
Şekil 60. Gelecek Zaman Kipinin Özellikleri.....	177
Şekil 61. Geniş Zaman Kipinin Özellikleri	178
Şekil 62. Tasarlama Kiplerinin Genel Özellikleri	179
Şekil 63. İstek Kipinin Özellikleri	180
Şekil 64. Emir Kipinin Özellikleri.....	182
Şekil 65. Dilek - Şart Kipinin Özellikleri	183
Şekil 66. Gereklik Kipinin Özellikleri.....	184
Şekil 67. Ekfiilin Genel Özellikleri	185
Şekil 68. Bağlaçların Genel Özellikleri	186
Şekil 69. Edatların Genel Özellikleri.....	188
Şekil 70. Ünlemlerin Genel Özellikleri	189
Şekil 71. Fiilimsilerin Genel Özellikleri.....	190
Şekil 70. İsim-fiillerin Özellikleri.....	191
Şekil 73. Sıfat-fiillerin Özellikleri	192
Şekil 74. Zarf-fiillerin Özellikleri.....	194

KISALTIMA LİSTELERİ

Akt: Aktaran

Der: Dergi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

S: Sayı

s: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

Teb: Tebliğler

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanların, yaşadıkları her dönemde mutlaka birbirleri ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkileri olmuştur. Bu ilişkiler ise tarihin her döneminde birbirinden farklı yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. İletişimde kullanılan en temel araç dildir. Bu aracın kendisine yüklenen işlevi yerine getirebilmesi, ancak onun kuralları çerçevesinde işletilmesiyle mümkündür.

Günümüzde insanın anne karnından itibaren işitme yetisinin olduğu bilinmektedir. Henüz doğmamış, anne karnındaki, bebek dışarıdaki sesleri ve ses yapılarını dinlemektedir. Bu sayede bilinçaltında dile dair ilk yapılanmalar oluşmaktadır. Bebek doğduğunda ise çevresinin onunla iletişimi ana dilinde olmaktadır. Bu da bebeğe ana diline dair kuralların ilköğretimi demektir (Bağcı, 2017).

Dille ilgili günümüze kadar farklı tanımlar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük, dil kelimesini iki farklı maddede açıklamıştır. Bunların toplam 13 farklı madde girişi yani anlamı vardır. Bu konuyla ilgili olan tanımına göre ise dil, "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zebandır" (Komisyon, 2011, s. 664).

Türk Dil Bilgisi kitabının yazarı ve Türkçenin son yüzyıldaki önemli araştırmacılarından biri olan Muharrem Ergin dilin tanımını yaparken "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir." ifadesini kullanmıştır (Ergin, 2000, s. 3).

Zeynep Korkmaz, dili kısa bir ifadeyle "En basit tarifi ile bildirim aracıdır." biçiminde açıklamıştır (Korkmaz ve diğerleri, 1995, s. 1).

Tahsin Banguoğlu dilin tanımını yaparken "İnsanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir." ifadesini kullanmıştır (Banguoğlu, 2007, s. 9).

Firdevs Güneş'e göre dil "İnsanların duygu, düşünce ve gözlemlerini işaret veya kelimelerle paylaştıkları bir sistemdir." şeklinde tanımlanmıştır (Güneş, 2014, s. 21).

Nesrin Bayraktar ise dili "Herhangi bir toplumun, ulusun bireyleri arasında anlaşma sağlayan dizge (yerleşke) olarak ortaya çıkan araçtır." diye tanımlamaktadır (Bayraktar, 2014, s. 1).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir sistemdir.

Bilim insanlarının bu tanımlamalardan hareketle Hacer Deniz (2018, s. 18).dilin özelliklerini şöyle sıralanmıştır:

Tablo 1. Dilin Özellikleri

Dil,	Ayrıştırıcı Bireysel Birleştirici Canlı çift eklemli Çizgisel dizge özelliği taşıyan Doğal Durumsal düşünceyi geliştirme ve aktarmayı sağlayan Düzenleyici Evrensel Fiziksel gereksinim (ihtiyaç) grubunda yer alan iletişim sağlayan insana has Kurallı kültür aktarımını ve birikimini sağlayan Kültürel Mantıksal Matematiksel medeniyet oluşum ve gelişimini sağlayan mükemmel ve sorunsuz işleyen Nedenli Nedensiz Ruhsal Sembolik seslerden oluşan Sosyal söylem özelliği gösteren Toplumsal yaratıcılık gerektiren Zamansal Zihinsel	bir yapıdır.
------	--	--------------

İşte içinde bu kadar fazla özelliği barındıran ve insanın bilgi, kültür edinimi ve hayatın idamesi için oldukça elzem bir araç olan dilin, eğitim ve öğretimi düzenli ve belirli aşamaları göz önünde bulundurularak okullarda gerçekleştirilmektedir. Okullardaki bu eğitim-öğretim, dilin ait olduğu kültürel varlıklara dayandırılmalıdır. Böylece birbirine sıkı sıkıya bağlı olan kültür ve dil, yeni kuşaklara da birlikte aktarılmış olur.

Problem Durumu

Dil, insanların iletişim için kullandıkları en önemli araçtır. Ama aynı zamanda bir bilginin veya kültürel bir durumun, yaşantının hem kuşaklar arası hem de başka milletlere aktarılması için önemli bir taşıyıcıdır. Kültürden beslenen dilin, kültürü bir başka kişiye aktarmadaki işlevi onu kültür ile içli dışlı bir ilişkiye iter. Dil, kültürden beslenir, zenginleşir, olgunlaşır; kültürü de ölümsüz kılmak için başkalarına öğretimini sağlar. Bu çalışmada öğrencilerin ana dillerine ait dil bilgisi kurallarını öğrenirken Türkçenin önemli bir kültür hazinesi olan Dede Korkut Hikâyelerini de öğrenmelerini sağlayacak etkinliklerin tasarlanması ve dil öğretimi kültür öğretimi ile birleştirebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu yüzden çalışma, "Ortaokullarda sözcük türleri öğretimi yapılırken Dede Korkut Hikâyelerinden nasıl yararlanabiliriz?" sorusu üzerine kurgulanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak dil bilgisi öğretimi metinler aracılığıyla öğretmeyi amaçlamaktadır. Ancak temel amaç, dil bilgisi öğretimi için seçilen metinlerin sıradan veya tesadüfi olmalarından ziyade güdümlü okuma yapılmasına ve etkinliklerle dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilirken örtük veya doğrudan öğrenme yoluyla öğrencilerin kendi kültürel zenginliklerinin farkına varmasını sağlamaktır. Bu çalışmada kültürel zenginlikten kasıt Türk dil ve edebiyatında önemli bir yere sahip Dede Korkut Hikâyeleridir. Öğrenciler, hikâyelerden üretilmiş etkinliklerle dil bilgisi kurallarını öğrenecek ve okudukları yoluyla Dede Korkut Hikâyeleri hakkında bilgi edinmiş olacaklardır.

Araştırmanın Önemi

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk dilinin en önemli belgelerindedir. Bu belgeler Türklerin geçmişi, yaşamı, inancı, gelenekleri gibi sosyal yaşantılarına dair veriler taşımaktadır. Ayrıca Türk dilinin anlatım gücünü ve şiiriyatını da belgeler niteliktedir. Bu metinlere, Türkçe ders kitaplarında çoğu zaman küçük bir yer ayrılmaktadır. Ancak Dede Korkut Hikâyeleri gerek sosyolojik açıdan gerekse dil-edebiyat ve kültür açısından oldukça değerlidir. Öğrencilerin bu metinlerin küçük bir bölümünü değil, tümünü görmesi, okuması, öğrenmesi gerekmektedir. Bu çalışma, öğrencilere "Dede Korkut Hikâyelerini okuyunuz!" tavsiyesi yerine metinleri merkeze alarak ve onlardan etkinlikler üreterek öğrencilere sunması bakımından önemlidir. Bu etkinlikleri çözen öğrenciler Türkçenin dil bilgisi kurallarını öğrenmenin yanında Dede Korkut Hikâyelerini de okumuş ve öğrenmiş olacaktır. Çalışma, kültür, dil ve değerler öğretimini bir araya getirmesi bakımından önemlidir.

Sayıtlar

Bu çalışmada aşağıdaki konularla ilgili sayıtlara yer verilmiştir:

- Türkçe Öğretimi Programında ilan edilen ve 5, 6, 7 ve 8. sınıflara dağıtılmış olan Türkçe dil bilgisi konuları, etkinlikler aracılığıyla ve kültürel kodları taşıyarak gerçekleştirilebilir.
- Dede Korkut Hikâyeleri, Türk kültürünün geçmişi için yeterli verilere sahiptir.
- Dede Korkut Hikâyeleri aracılığıyla kelime türleri ile ilgili etkinlikler tasarlamak diğer dil bilgisi konuları için yol gösterici olacaktır. Bunlardan hareketle diğer konulara benzer etkinlikler tasarlanabileceği varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Türk dilinin ilk yazılı metinlerinden günümüze kadar dil, kültür ve edebiyata dair pek çok örnek verilmiştir. Bu metinlerin hepsi dil ve kültür öğretimi açısından oldukça değerlidir. Orhun Yazıtları, Kutadgu Bilig, Divan-Lugati't Türk, Divan-ı Hikmet gibi günümüze kadar ulaşmış kültür hazinelerinin öğrenciler tarafından bilinmesi ve onlarda anlatılan bilgiler, değerler ile donanması Türk eğitim sistemi ve dil eğitimi açısından önemlidir. Günümüze kadar üretilmiş tüm metinleri değerlendirmek mümkün

olmadığından bu çalışma 15-16. yüzyıllarında yazıya geçirilmiş olan Dede Korkut Hikâyeleri ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca Türk dil bilgisi konularını çeşitliliği göz önünde bulundurulmuş ve okullarda en yaygın öğretime sahip olan kelime türleri seçilerek diğerleri ihmal edilmiştir.

Tanımlar

Dede Korkut Hikâyeleri

Çalışmamızda kendimize kaynak olarak belirlediğimiz Dede Korkut Hikâyeleri Türk Edebiyatının temel kaynakları arasında yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinin bizler için temel kaynak olmasını sağlayan özelliği ise Türklerin eski dönemleri ile ilgili bilgiler vermesidir.

Eserde anlatılan olaylar daha çok 8 ve 9. yüzyıllarda geçmesine rağmen 15 ve 16. yüzyıllarda yazıya aktarılmıştır. Eserin oluş dönemi Türklerin İslâmiyeti kabul ettiği döneme denk gelmektedir. Eserin Vatikan ve Dresden nüshası olmak üzere iki farklı nüshası bulunmaktadır. Dresden nüshasında toplam on iki destan, Vatikan nüshasında ise toplam altı destan vardır. Destanlar dünyaya bu nüshalardan yayılmıştır.

Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan destanlar şunlardır:

1. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı
2. Salur Kazanın Evinin Yağmalanması Destan
3. Kam Püre Beg Oğlu Bamsı Beyrek Destanı
4. Kazan Beg Oğlu Uraz Beg'in Tutsak Olduğu Destanı
5. Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı
6. Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı
7. Kadılık Koca Oğlu Yegenek Destanı
8. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destanı
9. Begel Oğlu Emren Destanı
10. Uşun Koca Oğlu Seğrek Destanı
11. Salur Kazanın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan
12. Dış Oğuz'un iç Oğuz'a İsyanı Asi Olup Beyreğin Öldürüldüğü Destanı

Kitaptaki metinlere her ne kadar hikâyeye denilse de metinler hem destan hem hikâyeye hem de masal unsurlarından oluşmaktadır. Ayrıca metinler hem nesir hem de manzum haldedir.

Sadettin Özçelik Dresden Nüshasının başında Dede Korkut'u anlatırken "Resul aleyhi 's-salam zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er yaşadı. O kişi, Oğuz'un tamam bilicisiydi, ne derse olurdu, gaipten türlü haber verirdi. Hak Taala, onun gönlüne ilham ederdi. Korkut Ata dedi:

- Ahir zamanda yönetim yine Kayı'ya geçecek, kimse ellerinden almayacak, ahir zaman olup kıyamet kopuncaya kadar.

Bu dediği Osman neslidir, işte sürüp gidiyor. Ve daha nice buna benzer «v söyledi. Korkut Ata, Oğuz kavminin müşkülünü (sorunlarını) hallederdi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca işlemezlerdi. Her ne buyursa kabul ederlerdi, sözünü tutup tamam ederlerdi." demektedir (Özçelik, 2016, s. 619).

Kitabın ana kahramanı olan Dede Korkut yukarıda da belirtildiği gibi bilge karakterindedir. İnsanlara yol gösterir, sorularını çözer, insanların arasında var olan sorunları çözer, isimsiz çocuklara isim verir. Kısacası toplumda sözü dinlenen bir şahsiyettir.

Dede korkut Hikâyeleri Türk kültürünü, sosyal yaşantısını günümüze taşıyan önemli bir yapıttır. Hüseyin Özcan "Hikâyelerde Türklerin kahramanları, kahramanlıkları, alplikten alperenliğe geçiş törenleri, insanı sürükleyen akıcı, heyecanlı hadiseler eşliğinde canlı bir şekilde aktarılmaktadır. Güçlü tabiat tasvirleri ve atlı bozkır kültürünün gereği olan hayvanlar, her hikâyede hareketli ve renkli bir anlatım tarzıyla öne çıkmaktadır." demektedir. (Özcan, 2008). Özcan'ın da belirttiği gibi Dede Korkut Hikâyeleri kültürün aktarılmasında yararlanılabilecek etkili bir kaynaktır.

Etkinliklerle Öğrenme

Çalışmada kullandığımız bir diğer terim ise etkinliklerle öğretimdir. Öğretimimin bir bütün halinde olması gerekmektedir. Bireyler ne kadar fazla uyaran tarafından uyarılırlarsa o kadar daha iyi öğrenirler. Çünkü insanlar duyduklarının büyük çoğunluğunu, gördüklerinin ise önemli bir kısmını belirli bir müddet sonra unutabilirler. Ancak yaşantıların unutulması oldukça zordur.

Yaşınız kaç olursa olsun çocukluk anılarınızı unutmanız zordur. Bitirdiğiniz ilkokulu yıllar sonra bile kolaylıkla tarif edebilirsiniz. Çünkü bir yaşanmışlığınız vardır. Etkinlikler de öğrencilere anlatılan konuları deneyimleme imkânı sunacaktır. Okullardaki öğretmenlerimizin genel gözlemi; etkinliklerle anlatılan ve hatta öğrencilere etkinliklere özgürce katılma imkânı tanınan konuların ne kadar zor da olsa kolaylıkla öğrenildiğidir.

Bir süre sonra aynı konu ile ilgili sorular sorulduğunda ve öğrenciye kendi yaptığı etkinlik, ipuçlarıyla hatırlatılırsa öğrencinin etkinliği kolaylıkla yeniden yapabildiği görülmüştür.

Dilin Öğretimi ve Dil Bilgisi

Dilin kurallarına dil bilgisi veya gramer denmektedir. Dil bilgisi, TDK Türkçe Sözlük'e göre "Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilimdir" (Komisyon, 2011, s. 664).

Güneş, Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller adlı eserinde dil bilgisini "Eskiden harf okuma - yazma sanatı olarak ele alınan dil bilgisi günümüzde bir dilin ses, biçim, cümle ve metin yapısını inceleyen, anlam ve görevlerini ortaya koyan geniş bir alan olmuştur." şeklinde ifade etmektedir (Güneş, 2014, s. 274). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere dil bilgisi terimi zaman içinde yeni anlamlar kazanmıştır.

Hayati Akyol dil bilgisini; "Dilin ses, sözcük, cümle ve anlam özelliklerine ilişkin kuralları içeren bilgilerdir." diye tanımlamaktadır (Akyol, 2009, s. 285)

Murat Özbay dil bilgisini; dille anlatışın şekillerini inceler ve belirler, şemalar yaparak ve örnekler göstererek dilin genel ve özel kurallarını ve bu kuralların birbiriyle ilişkilerini ortaya koyar, diyerek açıklamaktadır (Özbay, 2011, s. 135).

Beşir Göğüş dil bilgisini Türkçe ve Yazın Eğitimi adlı eserinde tanımlarken "Bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları, inceleyen bir bilim dalıdır." cümlesini kullanmaktadır (Göğüş, 1978, s. 337).

Bütün bu tanımlardan hareketle dil bilgisi kısaca, bir dilin yapı ve anlam özelliklerini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir. Bu kadar farklı tanımın olduğu yerde birbirinden farklı dil bilgisi öğretim yönteminin olması da kaçınılmaz bir sonuçtur.

Yazıyla günümüze ulaşabilen ilke metinlerden günümüzdeki yazılı ve sözlü metinlere kadar dilin iletişim boyutunun belirli dil bilgisel kurallar çerçevesinde işlediği ve dil bilgisinin iletişimdeki kanal işlevini üstlendiği görülür. Bu yüzden Eski Yunanlılar ve Eski Hintlilerden beri insanlar, doğru yazıp okumak için dillerinin bağlı olduğu kuralları tespit etmeye, öğrenmeye ve ihtiyaç duydukları iletişim bağına kurmaya çalışmışlardır (Banguoğlu, 2007, s. 19).

Bu bilgi doğal olarak "en eski dil bilimcilerin Hintliler olduğu ve M.Ö. 335'li yıllarda dil bilgisi öğretildiği" sonucunu doğurmaktadır. "Batıda dil bilgisinin kurucusu ise Aristoteles kabul edilmektedir" (Güneş, 2014, s. 274).

Türkçenin ilk dil bilgisi uzmanı Türk Dilinin ilk üstülüğünü ve dil bilgisi kitabını yazan Kaşgarlı Mahmud'tur. Kaşgarlı Mahmud her ne kadar *Divan-ı Lugati't Türk*'ün yazarı olarak bilinse de onun henüz ele geçmeyen ancak divanda adı bulunan *Kitab-ı Cevàhiri'n-Nahvi fi Lugati't Türk* adında bir dil bilgisi kitabı mevcuttur (Atalay, 1998, s. XI).

Bu kitap adından anlaşılacağı üzere bir nahiv yani söz dizimi (dil bilgisi) kitabıdır. Kaşgarlı Mahmud'un 11. yüzyılda yaşadığı düşünülürse o zamanda günümüze değin yaklaşık bin senelik bir dil bilgisi yazımı ve öğretimi olduğu söylenebilir. Yakın geçmişte (Cumhuriyet dönemi) dil bilgisi öğretiminin seyri şu şekilde cereyan etmiştir:

1924 yılında, İstanbul'da Elifba Kongresi toplanarak; Nüzhet Sabit'in, 1918 yılında "Kelime Usulü ile Elifba" adlı kitabıyla ilkokula-yazma konusunda getirdiği sözcükle başlayan çözümleme / tüm dengelim yöntemi, tartışılarak kabul edilmiş; aynı yıl okullarda uygulanmaya başlanmıştır (Sağır, 2002, s. 21).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma, tarihi Türk metinlerinin dil bilgisi öğretiminde kullanımınıdır. Doğal olarak Orhun Yazıtları, Kutadgu Bilig, Divan-Lugati't Türk, Divan-ı Hikmet gibi günümüze değin yazılmış şiir, hikâye vb. metinlerin hepsi bu araştırmanın evrenidir. Ancak bu geniş evreni yansıtmaması bakımından kura yoluyla (random) bir örneklem oluşturulmuştur. Bu örnek Dede Korkut Hikâyeleri arasından kura ile seçilen dört hikâye metnidir.

Araştırmada dil bilgisi konuları da MEB tarafından müfredata alınan ve 2018 Türkçe Öğretimi Programında ilan edilen ve 5, 6, 7 ve 8. sınıflara dağıtılmış olan *kelime türleri* konularına bağlı kalınmıştır. Diğer dil bilgisi konuları ise araştırmanın kapsamından çıkarılmıştır.

Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı

Dil bilgisi öğretimi dilin kurallarını, yapısını, işleyişini, öğretmekle kalmayıp bunları uygulamaya geçirmeyi amaçlamaktadır. Böylece Türkçe öğretiminin tam ve doğru olarak gerçekleştirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu durum dil bilgisi öğretiminin Türkçe öğretimi içindeki önemini ve vazgeçilmezliğini göstermekte, Türkçe öğretiminin dil bilgisi öğretiminden yoksun düşünülmemeyeceğini ortaya çıkarmaktadır. Bir dili öğrenmek için o dildeki sözcükleri dizmek yeterli olmamaktadır. O sözcüklerin içerisinde kullanıldıkları dilin kendine özgü olan kurallarına göre bir araya getirilmesi gerekmektedir (Kaygusuz, 2006, s. 2).

Dil bilgisi öğretiminin temel amacını Sedat Sever şu şekilde açıklamaktadır: "Bireylere doğru, açık ve etkili bir iletişimi gerçekleştirebilecek dilsel becerileri kazandırma; onların düşünce güçlerini geliştirme ve toplumsallaşma süreçlerine katkıda bulunma gibi temel amaçları vardır" (Sever, 2004; akt, Atlas, 2009).

Aslında öğrenciler, ana dillerini dil bilgisi öğrenmeden de edinmektedirler. Ana dili eğitiminden amaç, günlük hayatta meramını ifade edecek kadar dil öğretmek değildir. Bireyin, ana dilini kusursuz bir şekilde anlaması ve kullanabilmesi için dilin kurallarını doğru öğrenmesi, çeşitli etkenlerden kaynaklanan dil yanlışlarından korunması gerekir. Bunun için de bir dil bilgisi eğitimine ihtiyaç vardır. Kullanılan dilden, bu dilin işlendiği

metinlerden hareketle dilin kuralları öğretilecek, böylece öğrencinin, öğrendiği dil yapılarını bu kural ve temeller üzerine bina etmesi sağlanarak dil bilgisi kurallarının ana dilini doğru kullanmada bir mihenk taşı olduğu gerçeği anlaşılacaktır (Atlas, 2009, s. 4).

Türkçenin öğretimi tarihine bakıldığında son zamanlara kadar dil bilgisi öğretiminin dilin sadece kurallarını değil, aynı zamanda dilin kendisini öğretmek olarak algılandığı da görülür. Örneğin Türkçenin yabancılara öğretimi için Mısır'da hazırlanan Memluk Kıpçak Türkçesine ait eserler genellikle dil bilgisi konuları etrafında şekillendirilmiştir. Bu kitaplarda kural ve kuralı takip eden kelime listeleri verilmiş, öğrencilerden de bu kurallarla kelime listelerini ezberlemeleri istenmiştir. Bu durum Osmanlı Döneminde yazılan eserlerde de benzer şekilde devam etmiştir. Örneğin 17. yüzyılın başında yazılan ve 19. yüzyıla kadar çok yaygın bir coğrafyada (Anadolu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika) Türkçenin öğretimi için kullanılan *Eş-Şüzûrî'z-Zehebîyye ve'l-Kitâi'l-Ahmediyye fi'l-Lugati't-Türkiyye*'de dil bilgisi kavramları göz önünde bulundurularak dil öğretimi dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar:

Birinci Bölüm: Türemiş Kelimeler (Mastar, Emir, Yasaklama, Geçmiş Zaman, Geniş Zaman, İsm-i Fail, Olumsuzluk Eki, Çoğul Eki)

İkinci Bölüm: İsimler (Organ Adları, Giyilenler, Haşereler ve Yuva Yapanlar, Ev ve Evin İçindekiler, Meyveler ve Bitkiler vb.)

Üçüncü Bölüm: Zamirler, İşaret İsimleri, Edatlar, İzafet

Dördüncü Bölüm: Türkçe ve Arapçada Ortak Kullanılan Kelimeler (Baskın, 2012).

Cumhuriyet Döneminde Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı

İnsanlar tarih boyunca yaptığı her işte bir amaç gütmüş ve bu amaçlarına ulaşmak için de var güçleriyle çalışmışlardır. Devletler de tıpkı insanlar gibi kendilerine hedefler belirlemiştir. Bu hedeflerine de insanlar aracılığıyla ulaşmıştır.

Dil eğitimi vermek devletin temel görevlerinden birisidir. İnsanların etkili bir iletişim kurması, birbirlerini tam olarak anlamaları buna bağlıdır. Bundan dolayıdır ki devletler de kendilerinde toplanan eğitim görevini başarıyla yerine getirmek için öğretim alanında belirli çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan bir tanesi de öğretim programlarıdır.

Çalışmamızın bu bölümünde Cumhuriyet dönemi Türkçe programlarında yer alan dil bilgisi öğretimiyle ilgili alanları inceleyeceğiz.

Dil bilgisi öğretimiyle ilgili olarak yapılan öğretim programlarına baktığımız zaman Cumhuriyetle ilişkilendirebildiğimiz en eski programın 1338 (1922) İlk, Orta

Tedrisat Mektepleri Müfredat Programı olduğunu görüyoruz. Bu programda dil bilgisi öğretimi ile ilgili olarak üçüncü seneden itibaren öğrenciye öğretileceği bilgisi verilmiştir (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 502).

1924 yılından itibaren ise ilk ve ortaokul müfredatları birbirinden ayrılmış ve ikisi birbirinden bağımsız olarak hazırlanmıştır. Önce ilkokul müfredatlarında yer alan dil bilgisi öğretimi amaçlarını inceleyeceğiz.

1924 yılında hazırlanan öğretim programında dil bilgisi derslerinin sarf ismi altında verileceği ve dördüncü sınıftan itibaren başlayacağı belirtilmiştir (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 24). Programa bu maddeyi yazılmış ancak bu kazanımın nasıl verileceği, diğer eğitim alanları ile birlikte mi yoksa ayrı olarak mı öğrenciye verileceği hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

1936 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programının hedefleri arasında dil bilgisiyle ilgili açıkça yazılmış bir madde olmamasına karşın "Dilimizin tabii olduğu esaslı kaideleri sezdirip sınırlandırmak suretiyle Türk dilini kullanışta güven kazandırmak." maddesi dil bilgisi öğretiminin önemini vurgulandığını göstermektedir.

1948 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programında da dil bilgisi öğretiminin önemi 1936 yılındaki programda yer aldığı şekli ile devam ettirilmiştir. 1968 yılında hazırlanan programda da değişiklik yapılmamıştır. Dil bilgisi öğretim amacı aynı şekli ile kalmıştır.

Ortaokullar için hazırlanan 1924 yılı müfredatında ortaokullar lise birinci devre olarak görülmüş ve programlar bu şekilde hazırlanmıştır.

1340 (1924) Lise Birinci Devre Müfredat Programında sarf ne nahiv başlıkları açılmış, konu içeriği verilmiştir ancak bu programda dil bilgisi öğretimiyle ilgili herhangi bir amaca yer verildiği görülememiştir.

1929 yılında hazırlanan ortamektep Türkçe Programında dil bilgisinin öğretim amacıyla ilgili herhangi bir açıklama olmamakla beraber yazma ile ilgili bölümlerde "Gramer ve Sentaks kaidelerine uygun olarak yazması (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 156)." ifadesi dil bilgisi kurallarının doğrudan olmasa bile sezdirilerek öğretileceğini düşündürmektedir.

1931- 1932 Ders Senesi Tadilatlı Türkçe Programında ise gramer konularına yer verilmiştir ancak bu gramer konularının öğretim amacıyla ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

1938 yılında hazırlanan Ortaokul Türkçe Programında dil bilgisi ile ilgili herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Bunun gerekçesi ise Göğüş tarafından "1935 yılında

Atatürk'ün Türkçenin yeniden incelenip kuralları tespit edilinceye kadar dil bilgisi konularının müfredattan çıkarılması yönündeki talebidir (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 14)" ifadesiyle açıklanmıştır.

1938 yılında dil bilgisi öğretimiyle ilgili herhangi bir madde bulunmamasına karşın 1942 yılında yayımlanan Tebliğler Dergisine göre ise dil bilgisi öğretiminin amacı; "Öğrenciye birtakım tanımlar ve kurallar belletmek olmayıp, anadilinin canlı kullanımını gözlemek yoluyla iyi kullanmak ve gerek sözle, gerek yazı ile isteklerini doğru ve güzel anlatmak yeteneklerinin gelişmesine hizmet etmektir (Teb. Der. 1942, Sayı: 142; Aktaran: Göğüş, 1978, s. 340)." olarak ifade edilmiştir.

1949 yılında hazırlanan Ortaokul Türkçe Programında genel amaçlardan bahsederken dil bilgisi ile ilgili olarak "Dilimizin bağlı olduğu ana kuralları sezdirip öğretmek, onlara Türk dilini kullanmada güven sağlamak (Temizyürek ve Balcı, 2015, s. 187)." ifadeleri kullanılmıştır. Dil bilgisi ile ilgili amaçlardan bahsederken de yukarıdaki ifadenin aynen tekrarlandığı görülmektedir.

1962 yılında hazırlanan Ortaokul Programında da dil bilgisinin amacı "Öğrencilere Türk dilinin konuşma, yazma ve okuma ile ilgili ana kurallarını sezdirip ana dilini kullanışta güven kazandırmak (Temizyürek ve Balcı, 2015, s.324)." olarak belirtilmiştir.

1981 yılında hazırlanan programın geneli incelendiğinde ise dil bilgisi öğretiminin amacının özetle "Kullandığımız dilin özelliklerini sezme." olarak belirlendiği görülmektedir. Öğrencilerin önceki yıllarda öğrendikleri dil bilgisi kurallarını pekiştirmeleri beklenmektedir.

Sağır ise "1981 Türkçe programında, dil öğretimine ilişkin özel amaçlar ve davranışlar; anlama, anlatım, dil bilgisi yazı başlıkları altında ele alınmıştır. Anlamın alt başlıkları; dinleme ve izleme ile okuma ve anlama; anlatımın alt başlıkları da; sözlü ve yazılı anlatım olarak sınıflandırılmış; dil bilgisi ve yazı için herhangi bir sınıflandırmaya gidilmemiştir (Sağır, 2002, s. 22)." ifadesiyle dil bilgisi için ayrı bir sınıflandırma yapılmadığını dile getirmiştir.

1997 yılında yapılan Türkçe Eğitimi ve Yazı Dersi Programında ise başlığında belirtildiği gibi düzenlemeler yazma becerisi ile ilgilidir. Bundan dolayı dil bilgisi öğretimiyle ilgili herhangi bir maddeye rastlanılmamıştır.

2005 Sonrası Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Değişen Eğitim Anlayışı

Yukarıda verilen dil bilgisi öğretiminin amaçlarının aksine daha bir kaç yıl öncesine kadar dil bilgisi öğretimi bir araç değil de sanki bir amaç gibi ele alınmaktaydı. 2005 yılından itibaren eğitim programlarımızın davranışçı yaklaşımı terk ederek yapılandırmacı yaklaşımı benimsemesiyle birlikte bir nebze olsa da dil bilgisi öğretimi amaç olmaktan çıkıp araç olmayı başarabilmiştir. Ancak aradan geçen onca yıla rağmen davranışçı yaklaşımın tam olarak terk edilmiş olduğunu söyleyebilmemiz mümkün değildir. Buna sebep olarak ise mevcut sistemde çalışan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun davranışçı yaklaşımla yetişmiş olması ve kendini değişime kapatmış olmasını söylemek mümkündür.

2005 yılında yapılan düzenleme ile davranışçı eğitim yaklaşımı terk edilerek yerine yapılandırmacı eğitim yaklaşımı benimsenmiştir. Bundan dolayı yapılan yeni öğretim programlarında temel değişikliğin öğretim yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür.

2006 yılında hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programına göre dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya dayanmalıdır. Bu amaçla dil bilgilerinin öğretiminde, kuralların verilmesinin yanında bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamaları amaçlanmıştır (Komisyon, 2006, s. 7).

Demirel (2002: 114), dil bilgisi öğretiminin amaçlarını kısaca üç madde hâlinde belirtmiştir. Buna göre dil bilgisi öğretimi;

1. Öğrencilerin bilinçaltı yapılarını bilinç seviyesine çıkarmayı ve bunları kullanım alanına getirmeyi,
2. Dilin işleyiş düzenini öğrencilere kavratmayı,
3. Öğrencilerin bir iletişim aracı olarak dili doğru ve etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamayı amaçlar. (Dolunay, 2010).

Bugünkü dil bilgisi öğretimi; belirli tanımları, kuralları, sayılı ve sınırlı örneklerle söz konusu etmekten ileri gidememektedir. Araç olarak dil ve onun kuralları öne çıkartılarak bu eğitimle yeterli ve etkili bir biçimde anlaşmanın amaç olduğu unutulmakta, öğrencilere beceri ve alışkanlığa dönüşemeyen bilgiler ezberletilmektedir (Özbay, 2011, s. 141).

Akyol (2009)'a göre dil bilgisi dersleri kural ezberleten değil, dili kullanarak kurallarını sezdirenen, farkındalık oluşturan; dilin kurallarını uygulamalarla öğrencilerin yaşantısına sokan bir içerikte tasarlanmalıdır (Akyol, 2009, s. 294).

Güneş ise "Dil öğretiminde iletişim kurma ve dilin günlük yaşamda kullanılması ön plana çıkmıştır." diyerek dil bilgisinin güncel hayatla birleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Güneş, 2014, s. 44).

Günümüz yapılandırmacı eğitim yaklaşımında ise temel alınan düşünce bireylerin dilin kuralları ezberlemelerinden ziyade onu doğru kullanmalarını sağlamaktır. Çünkü bireyler dil bilgisi kuralları bilmeden de doğru ve düzgün konuşabilmektedir. Bu düşünceye örnek olarak 6. sınıfta okuyan bir öğrencinin isim veya sıfat görevli sözcükleri o güne kadar doğru bir şekilde kullanmış olmasına rağmen bu iki kelime türünü 6. sınıfa geldiği zaman öğrenmiş olması gösterilebilir.

Dil Bilgisi Öğretiminin Temel İlkeleri

Dil bilgisi dersleri önceden de şimdi de öğretmenler tarafından genellikle öğretilmesi zor bir ders olarak görülmektedir. Öğrencilerin bu konudaki görüşü ise genellikle dil bilgisi ve öğretiminin gereksiz olduğudur. Çünkü sonuçta hepsi duygularını, sevinç ve kederlerini bir şekilde karşılarındaki bireylere anlatabilmektedir ve bu sebeple de dil bilgisi öğrenmek istemezler.

Peki, bu zorlukların üstesinden gelmek için yapılabilecek hiçbir şey yok mudur? Elbette ki vardır. Dil bilgisi öğretiminde kendimize ilkeler belirleyerek başlayabiliriz. Bu belirlediğimiz ilkelerin doğruluğunu ve uygulanabilirliğini ise öğrencilerden aldığımız dönütlerle denetleme imkânına sahibiz.

Dil bilgisi öğretiminin temel ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Dil bilgisi kuralları öğrencilere kural ezberi şeklinde değil sezdirme yoluyla kazandırılmalıdır.
2. Dil bilgisi dersleri bir beceri öğretimi dersi şeklinde düzenlenmelidir.
3. Dil bilgisine dair kazanımlar örnekler üzerinden verilmelidir.
4. Dil bilgisi öğretiminde parçadan bütüne yani tümevarım yöntemi kullanılmalıdır.
5. Dil bilgisi, öğrencinin aktif olarak kazanım sağladığı bir alan olmalıdır.
6. Dil bilgisi öğretimi bireylerin dil becerilerini destekleyecek nitelikte olmalıdır.
7. Çözümlenecek metinler ve cümleler, dili doğru ve etkili kullanan yazar ve şairlerin eserlerinden, hedef kitlenin düzeyi de dikkate alınarak seçilmelidir.
8. Dil bilgisi etkinlikleri öğrencilerin oluşturdukları metinlere dayandırılmalıdır.

9. Dil bilgisi konularına sadece dil bilgisi kurallarının ezberletilmesi olarak bakılmamalıdır. Öğrenci dil bilgisi kurallarının kullanımını alışkanlık haline getirmelidir. Bunun için sık alıştırmaya yapmak şarttır.
10. Dil bilgisi öğretiminde öğrencinin karşılaştığı dil becerisine dair sorunlar başlangıç noktası olmalıdır.
11. Dil bilgisi etkinlikleri diğer dil becerileri ile bütünleşmiş durumda bulunmalıdır.
12. Bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa gibi öğretim ilkeleri dil bilgisi öğretiminde de temeldir.
13. Dil bilgisi kazanımları aşamalılık ilkesi, sarmal yaklaşım göz önünde bulundurularak verilmelidir.
14. Dil bilgisi yöntemi konuya göre belirlenmelidir (Demirel, 2003: 116-117; Kavcar vd., 1998: 80; MEB, 2006: 7-8; Öz, 2003: 259; Sağır, 2002: 79-80; Ünal, 2006: 121; Akkaya, 2011:9 : Akt, Ayrancı, Bilge).

Dil Bilgisi Öğretim Yaklaşımları

Eğitim sistemimizde dil öğretimi denilince akla gelen ilk şey gramer öğretimi olmuştur. Bir öğrenci, dilin gramer konularını biliyorsa o dili bildiğini kabul edilmiştir. Bu sebepten dolayı dil öğretiminde her zaman gramer öğretimi esas alınmıştır. Karadüz'ün de belirttiği gibi terim ve kural ezberletmeye dayalı dil bilgisi öğretimiyle terimleri temsil eden kavramların öğretimi, geleneksel olarak süregelen, bu bağlamda oluşan terim ve kural öğretme anlayışı bir amaç gibi algılanmıştır (Akyol, 2009, s. 286).

Bu anlayış dolayısıyla dil bilgisi öğretiminde yıllarca kullanılan yöntem değişmeden devam ederek gelmiştir. Dil bilgisi ilköğretim, ortaokul ve lise yıllarında ayrı bir ders olarak ele alınmış, hayattan kopuk ve yalnızca soyut kuralların ezberletilmesi olarak görülmüştür. Kuralların öğretiminde ise metinlerden hareket yerine belli başlı örneklerle ilgili konu ezberletilmiştir.

Bugün değişen eğitim anlayışında ise kuralların ezberletilmesi yerine kuralların öğrenci tarafından doğru kullanılması ve kavranılması esas alınmaktadır. Birbirinden farklı olarak denenilen ve başarıya ulaşılmaya çalışılan bu yöntemlere yaklaşım adı verilmektedir. Yaklaşım bir konuyu ya da sorunu ele alma biçimidir. Eğitim yaklaşımları, amaç, ilke ve yöntem yönüyle benzer teorilerin bir araya getirilmesi ve sistemli olarak uygulamaya aktarılmasıdır (Güneş, 2014, s. 43).

Eğitim sistemimizde Cumhuriyetin ilanından beri birbirinden farklı yaklaşımlar uygulanmıştır. Bunları sırasıyla inceleyelim.

Davranışçı Dil Yaklaşımı

Ülkemiz eğitim sistemi içerisinde uzunca yıllar varlığını hissettirmiş ve hala sıkça hissettiren bir yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşımın sıkça kullanılmasının sebebi ise sonuçlarının gözle görülebiliyor ve öğretmenler için ğretim kolaylığı sağlıyor olmasıdır. Bu yaklaşımda amaç davranışın değiştirilmesidir. Davranışın değişimi ise ödül- ceza veya uyarıcı- tepki yoluyla oluşmaktadır.

Güneş davranışçı yaklaşımın amacını açıklarken öğrencinin davranışlarını değiştirmek ve istenilen davranışları öğretmektir, diyor (Güneş, 2014, s.47).

Skinner'e göre dil bilgisi uyarı-tepki şeklinde çeşitli davranışlarla öğretilir. Bu anlayışta katı bir dil bilgisi verilmiş ve dilin yapısı üzerinde çok durulmuştur (Güneş, 2007, s. 263).

Davranışçı yaklaşımda esas olan kuralın sebebinin kavranması değil kuralın uygulamaya yansımasıdır. Bundan dolayı öğretmenler öğrencilere dersi anlatırken metin verip metin üzerinden konuyu sezdirmek yerine, önce kuralı öğretip (ezberletip) sonra örnekler üzerinde göstermelerini istemiştir. rneği doğru yapan ğrenci konuyu biliyor (alışkan), rneği yapamayan ğrenci ise konuyu bilmiyor (tembel) kabul edilmiştir.

Davranışçı yaklaşımda, zihin bir kara kutuya benzetildiğinden kutunun içindekilerle yani düşünme, anlama, sorgulama, zihinde yapılandırma gibi süreçlerle ilgilenilmez. Yani gözle görülen davranışları değiştirmeye odaklandığından zihinsel becerileri geliştirmeye ağırlık verilmez (Güneş, 2014, s. 47). Bu anlayış dolayısıyla yıllarca okullarımızda sıfatın cümle içindeki işlevinin öğretilmesinden daha çok sıfatın bir ismin önünde bulunması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bilişsel Dil Yaklaşımı

Davranışçı yaklaşımdan sonra incelenmesi gereken diğer yaklaşım ise bilişsel yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşımın uyarıcı-tepki boyutunda kalarak zihinsel ögeleri göz ardı etmesini eleştiren bir yaklaşımdır. Bilişsel yaklaşımın en önemli temsilcisi Naom Chomsky'dir.

Bilişsel dil yaklaşımı insan beynini bilgisayara benzetmekte ve öğrenme sürecini bu çerçevede açıklamaktadır. En önemli temsilcisi Chomsky'e göre dil edinilmektedir. Dil edinimi ise genetik bir donanımla gerçekleşmektedir (Mason, 2001; Akt: Güneş, 2007, s. 264).

Chomsky, dili üretici bir sistem olarak ele almakta ve dilin üretici yapısını kavrayan kişinin, sonsuz sayıda cümle üretebileceğini vurgulamaktadır. Çocukların dil edinmek için bilgisayar gibi özel programlandığını, bu sürecin zihinsel gelişimle ilişkili olmadığını, dil öğrenmenin alışkanlık ve şartlanma yoluyla değil zihinsel ve üretici işlemlerle gerçekleştiğini iddia eder (Güneş, 2014, s. 48).

Yapılandırıcı Dil Yaklaşımı

Dil eğitiminde ve dil bilgisi öğretiminde günümüzde kullanılan ve geçerli olan son yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temsilcileri Jean Piaget, Vigotsky ve Brunner'dir (Özbay, 2012, s. 74). Davranışçı eğitimin kuru ezbere dayanan sonuca ulaşmayı esas almasına karşılık yapılandırıcı yaklaşımda esas olan amaç bireyin dil öğrenimin her aşmasında aktif olarak rol almasıdır.

Yapılandırıcı yaklaşımda öğrenme bireyin aktif çabalarıyla oluşmakta ve zihinde yapılandırılmaktadır (Güneş, 2007, s. 265). Yapılandırıcı yaklaşımda esas olan bireyin kendisine verilen uyarıcıya her zaman aynı tepkiyi vermesi değil tepkiye neden olan uyarıyı anlamasıdır.

Yapılandırıcı yaklaşıma göre dil bilgisi öğretimi anlamak ve anlamı aktarmak için yapılmalıdır. Bruner'e göre bir şeyler ifade edebilmek için dilin bazı öğelerini ve kurallarını bilmek gerekmektedir. Ancak bu süreçte dil bilgisini öğretmek başlı başına bir amaç olmamalıdır. Dil bilgisi, herhangi bir şeyi anlamak, bir anlamı aktarmak ve iletişim kurmak için kullanılmalıdır (Barnier, 2005; Akt: Güneş, 2007, s. 265). Davranışçı yaklaşımın amaç olarak aldığı dilin kurallarının öğretimi yapılandırıcı yaklaşımda araç olarak belirlenmiştir.

Yapılandırıcı anlayışa göre sınıftaki etkinlikleri, öğretmen ve öğrenciler arasındaki paylaşımın bir dizi ürünü olarak yorumlamak mümkündür. Bir öğrenme çevresi olarak sınıf, öğrenmenin düzenlenmesi ve yönetimiyle bağlantılı olarak iki temel kavrama sahiptir. Çocuklar, öğretmenden ve diğer belli başlı oluşturduğu yeni yapılarda, bilgilerden ve ayrıca çocuklar arasında ortak olan anlayış ve yeteneklerden öğrenecektir.

En önemli nokta, çocukların bu süreçte zihinsel ve fiziksel olarak aktif olmalarıdır (Moyles, 1997; Akt: Yaman, 2011, s. 13).

Yapılandırıcı yaklaşımın esas aldığı temel yukarıda da belirtildiği gibi kuralların ezberletilmesi değil sezdirilmesidir.

Dil Bilgisi Öğretim ile İlgili Kazanımlar

Peki, kelime türleri öğrenim hayatımıza hangi dönemde giriyor? Bu kelimelerin daha bizlerin ilk çocukluk dönemlerinde hayatımıza girdiğini söylememiz mümkündür. Konuşmaya başlamamızla birlikte isimleri, zamirleri, fiilleri, bağlaçları kullanırız. Ancak bizler çocukluk dönemlerimizde hiçbir zaman bu kelimelerin türlerini bilemeyiz. Kelime türleri ile ayrıntılı tanışmamız ise daha çok ortaokul dönemine rast gelmektedir. Bu kazanımlar sınıf seviyelerine göre aşağıda sıralanmıştır.

2006 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 6. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- İsimlerin cümledeki işlevlerini kavrar, isimleri işlevlerine uygun olarak kullanır.
- Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder, zamirleri işlevlerine uygun olarak kullanır.
- Sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder, sıfatları işlevlerine uygun olarak kullanır.
- Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır.

2006 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 7. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- Fiillerin anlam özelliklerini kavrar.
- Kip ve çekimli fiili kavrar.
- Bildirme kipleriyle dilek kiplerini ayırt eder.
- Bildirme kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.
- Dilek kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.
- Fiillerin olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru çekimleriyle ilgili uygulamalar yapar.
- Zarfların cümledeki işlevlerini fark eder, zarfları işlevlerine uygun olarak kullanır.

2006 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 8. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır

- Fiilimsiyle, fiil ve isim soylu kelimeler arasındaki farkları kavrar.
- Fiilimsilerin işlevlerini ve kullanım özelliklerini kavrar.
- Fiilimsileri özelliklerine uygun biçimde kullanır.
- Cümlede, fiilimsiye bağlı kelime veya kelime gruplarını bulur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen ve 30 Mart 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan *İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*'a göre eğitim sistemimiz 4+4+4 modeline geçmiş oldu. Bu yeni modele göre ortaokul süresi üç yıldan dört yıla çıkarılmış ve 2015 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Eğitim Programına kadar eski program kullanılmıştır.

2012 yılından 2015 yılına kadar geçen süre zarfında beşinci sınıflarda herhangi bir kelime türü işlenmemiştir. 2015 yılından itibaren ise yeni programla birlikte beşinci sınıflarda da dil bilgisi konuları işlenmeye başlanmıştır.

2015 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 5. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T5.2.22. İsimlerin ve sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder.
- T5.2.23. İsim ve sıfat tamlamalarını fark ederek bunların anlama olan katkılarını bilir.

2015 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 6. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T6.2.26. Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder.
- T6.2.27. Edat, bağlaç ve ünlemlerin anlama olan katkısını fark eder.
- T6.3.7. Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır.

2015 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 7. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T7.2.27. Fiillerin cümleye kattığı anlam özelliklerini fark eder.
- T7.2.28. Zarfların cümleye kattığı anlamı ve işlevini fark eder.
- T7.3.8. Fiilin cümleye kattığı anlam özelliklerini, ek fiilli ve zarfları cümledeki işlevlerine uygun kullanır.

2015 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 8. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T8.2.31. Fiilimsilerin cümledeki işlevini fark eder.

2015 yılında yapıla programdan sonra yeni bir düzenleme ile 2017 yılında bir kez daha müfredat değişikliğine gidildi. Bu yeni programda görülen temel değişiklik ise, “Öğrenci kazanımı fark etmekle kalmaz, onu açıklar ve kullanır.” ifadesi oldu.

2017 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 5. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T.5.3.26. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.

Ama, fakat, ancak ve lakin ifadeleri üzerinde durulur.

2017 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 6. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.9. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.

2017 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 7. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T.7.3.9. Çekim eklerinin işlevlerini ayırt eder.

Fiil çekim ekleri (kip ve kişi ekleri) üzerinde durulur.

- T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.

İş (kılış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.

- T.7.4.13. Ek fiili işlevlerine uygun olarak kullanır.

2017 İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 8. sınıf kazanımları şu şekilde sıralanmıştır:

- T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.

Fiilimsilerin türleri fark ettirilir. Ekler ezberletilmez.

2017 yılından hemen sonra 2018 yılında da yeni bir program hazırlanmış, küçük değişikliklerle eski program yenilenmiştir. Yeni hazırlanan öğretim programında ise kelime türleri ile ilgili kazanımlar şu şekilde anlatılmıştır:

2018 yılı İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 5. sınıf kazanımları:

- T.5.3.26. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.

Ama, fakat, ancak ve lakin ifadeleri üzerinde durulur.

2018 yılı İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 6. sınıf kazanımları:

- T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.9. İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.6.3.13. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir.

Ama, fakat, ancak, lakin, bununla birlikte ve buna rağmen ifadeleri üzerinde durulur.

2018 yılı İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 7. sınıf kazanımları:

- T.7.3.10. Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.
- T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar.
- T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder.

İş (kılış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.

2018 yılı İlköğretim Türkçe Öğretim Programına göre 8. sınıf kazanımları:

- T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar.

Fiilimsilerin türleri fark ettirilir. Ekler ezberletilmez.

Kelime türleri, hazırlanan son dört programda yukarıdaki şekilleriyle işlenmiştir. Programların dil bilgisi öğretimine yaklaşımlarında ortak olan nokta, kuralların ezberletilmesi değil öğretilmesidir. Bu öğretimde de daha çok sezdirme yoluyla yapılandırma istenilmektedir.

Dil Bilgisi Neden Metinler Aracılığıyla Anlatılmalıdır?

İnsanların, tarih boyunca birbirinden farklı yaşantıları olmuştur. Bu farklı yaşamların temel sebebi ise bireysel özelliklerinin birbirlerinden farklı olmasıdır. Tıpkı yaşantıları gibi bireylerin öğrenmeleri de birbirinden farklılıklar göstermektedir.

Dil bilgisi konuları, dilin kurallarını ve yapısal özelliklerini içerdiğinden soyut konulardır. Soyut konuların öğrenciler tarafından kolayca anlaşılmasına yardımcı olacak en önemli araç ise etkinliklerdir. Etkinlikler yoluyla öğrenciler, dil bilgisi konularını daha kolay anlayacak ve konuların işleniş sürecine etkin olarak katılabileceklerdir (Eroğlu ve Kuzu, 2014) .

Dil bilgisi öğretimini de bireylerin bu farklı öğrenmeleri üzerinden yapmak mümkündür. Kimi bireyler yaparak, kimi okuyarak kimi ise dinleyerek öğrenir. Bu

öğrenim tarzı, her bireyde farklıdır ancak ortak olan bir nokta vardır. O da öğrenilecek bilgiyi bireylere bir bağlam içinde sunmak.

Bu, yaşamımızda da böyledir. Bir olayı bazen hatırlayamayız veya hatırlamakta güçlük çekeriz ancak olay esnasında yanımızda olan birinin veya birilerinin bir ipucu vermesi ile olayın bir kırıntısını yakalarız ve olayın kalanı hatırlamak, tıpkı bir çorap söküğü gibi gelir.

Dil bilgisini öğrenirken de aynı durum geçerlidir. Konuyu belirli bir bütün dahilinde verdiğimiz zaman, öğrenci konuyu unutsa veya görevini hatırlamakta zorlansa dahi konuyu öğrenirken üzerinde durduğu metinleri hatırlayacak, o metinlerdeki olayları hatırlarken de konuyu tekrar hatırlamış olacaktır.

2005 yılında hazırlanan öğretim programıyla birlikte eğitim politikamızda da köklü bir değişiklik olmuş ve davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçiş yapılmıştır. Yapılandırmacı yaklaşımın temel özelliği, bireylerin bir olayı ezberleyerek değil de yaparak yaşayarak öğrenmesidir. Türkçe derslerinde yaparak yaşayarak öğrenme metinler aracılığıyla sağlanabilir. Bu seçtiğimiz metinlerin günlük yaşamdan olması ise öğretilecek dil bilgisi kazanımının öğrenciler tarafından hem daha kolay anlaşılmasını sağlayacak hem de dil bilgisi konularından bahsedilirken öğrencilerimizin öğretmenlerimize sıklıkla sorduğu "Öğretmenim bu konu ne işimize yarayacak?" sorusuna cevap verilmiş olacaktır.

Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Dil bilgisi öğretimi ile ilgili daha önce yapılmış olan ve ulaşabildiğimiz çalışmalar şunlardır:

Atlas Sümeyye, Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminin Tarihi ve İçerik Odaklı Dil Bilgisi Öğretimi ile Görev Odaklı Dil Bilgisi Öğretiminin Uygulamalı Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2009). Araştırmacı bu tezde, dil bilgisi öğretiminin tarihsel gelişiminden bahsetmiştir. Ana dili öğretimi üzerine de yabancı dil öğretimi gibi durulması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca metin temelli öğretim ile öğretmen merkezli öğretim karşılaştırılmıştır.

Bıyık Turan, Türkçe Öğretmenlerinin Dil Bilgisi Öğretiminde Kullandıkları Yöntemler ve Ortaokul Türkçe Kitap Setindeki Dil Bilgisi Öğrenme Alanı İçin Verilen Yönerge ve Etkinlikler Hakkındaki Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2016). Araştırmacı çalışmada herhangi bir dil bilgisi konusunu işlememiştir. Bunun

yerine öğretmenlerin dil bilgisi öğretiminde kullandıkları yöntemleri ve bu yöntemlerin yararlılığı üzerinde durmuştur.

Çolak Faruk, Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminin Genel Sorunları ile Alan Literatüründeki Tartışmalı Konuların İlköğretim İkinci Kademe Dil Bilgisi Öğretimine Yansımaları ve Çözüm Önerileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2013). Araştırmacı, çalışmasında daha çok dil bilgisinin genel sorunları üzerinde durmuştur. Öğretimde başarı için mutlaka metin temelli bir dil bilgisi öğretimi olması gerektiğini vurgulamıştır.

Erol Emrah, Orta Öğretim ile Yüksek Öğretim Arasında Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Benzerlik ve Farklılıklar, Çözüm Yolları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2009). Araştırmacı dil konusu üzerinde durmuş, dille ilgili kavramları tanımlamıştır. Yükseköğrenim esnasında yapılan dil bilgisi öğretimi ile okullarda yapılan dil bilgisi öğretimi farklılıkları üzerinde durmuştur.

Karagöz Melda, İlköğretim 6-7-8. Sınıflarda Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Fiil, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2013). Araştırmacı bu çalışmada yalnızca fiillerin özel konusu olan fiil türeten ekleri çalışmış. Fiil türeten eklerin öğrenciler tarafından öğrenilmesindeki zorluklardan bahsetmiş ve bunu aşmak için önerilerde bulunmuştur.

Karaman Sibel, Tüm Dil Yaklaşımı Işığında Türkçe Öğretimi Programlarındaki Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2018). Araştırmacının bu çalışmada üzerinde durduğu esas konu, herhangi bir dil bilgisi konusundan ziyade metin temelli bir dil bilgisi öğretimi yaklaşımıyla örneklerin günlük hayattan seçildiği bir dil bilgisi öğretimidir.

Kaya Burcu, Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiil Yapım Ekleri, Bunlarla Türemiş Fiiller, Bu Fiillerin Anlam Özellikleri ve Bunların İlköğretim Dil Bilgisi Öğretimine Yansıması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi(2012). Araştırmacı bu çalışmada yalnızca fiiller konusu üzerinde durmuş, fiil türeten eklerden bahsetmiştir.

Kaygusuz Tuba, İlköğretim İkinci Kademedeki Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2006). Araştırmacı bu çalışmada, dil bilgisi öğretiminde sıkça karşılaşılan eksikliklerden bahsetmiş ve bu eksikliğin giderilmesine yönelik araştırma ve öneriler yapmıştır.

Ömeroğlu Ali Ferhat, Ortaokul 6, 7, 8. Sınıflarda Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Sözcükte Yapı Konusunun Öğretimi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2016). Araştırmacı çalışmasında, dil bilgisi konularından sözcükte yapı konusunu çalışmış ama sözcük türleri üzerine eğilmemiştir.

Salman Berna, Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Dil Bilgisi Öğretimine Yönelik Öğretmen Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2018). Araştırmacı çalışmasında, dil bilgisi kurallarını değil mevcut Türkçe Öğretim Programlarında yer alan kazanımların öğretmenler tarafından yapılandırmacı yaklaşıma göre kullanım durumlarını çalışmıştır.

Şenyüz Ayşegül, İlköğretim 6-8. Sınıflar Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Konu Sıralaması ve Konu Tekrarı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2014). Araştırmacı çalışmada, herhangi bir öğretim yöntemini veya dil bilgisi konusunu çalışmayıp dil bilgisi öğretiminde kullanılan kitaplarla ilgili öğretmen görüşlerini derlemiştir.

Ülkümen Melis, Dil Bilgisi Öğretiminde Kip, Zaman ve Görünüş Konusunun Öğretimine İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2017). Araştırmacı bu çalışmada, kendisine kip konusunu seçmiş ve konunun ders kitaplarında nasıl ele alındığını araştırıp bu konu üzerine bir değerlendirme yapmıştır.

Yakışan Osman, Ortaokullarda Dil Bilgisi Öğretiminde Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisinin Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığa Etkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (2017). Araştırmacı bu çalışmada, buluş yoluyla öğrenmenin kalıcılığa olan etkisini çalışmıştır. Konu olarak sözcükte yapı konusunu belirlemiştir.

Bayram Bora, 5E Modelinin 6. Sınıf Dil Bilgisi Öğretiminde Başarıya, Akademik Motivasyona ve Kalıcılığa Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi (2015). Araştırmacı bu çalışmada konu olarak sıfatlar ve sıfat tamlamalarını seçmiştir. 5E modeli ile öğrenmenin başarı üzerindeki etkisini göstermeyi amaçlamıştır.

Güney Nail, İlköğretim II. Kademedeki Fiilimsilerin Öğretiminde Aktif Öğrenmenin Tutum, Başarı ve Kalıcılığa Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi (2011). Araştırmacı bu çalışmada fiilimsiler konusunun aktif öğrenme yöntemiyle öğretimini çalışmıştır. Çalışma sonucunda aktif öğrenmenin kalıcılığa etkisini göstermiştir.

Daha önce dil bilgisi öğretimi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde toplam on beş çalışma yapıldığı görülmüştür. Bunların on üç tanesi yüksek lisans çalışması, diğer ikisi ise doktora çalışmasıdır.

Daha önce yapılmış olan çalışmalar incelendiği zaman genellikle bir sözcük türünün özellikleri veya herhangi bir sözcük türünün belirli bir yöntemle incelendiği görülmektedir. Ayrıca Dede Korkut Hikayelerinde yer alan sözcük türlerinin genelini inceleyen herhangi bir çalışmanın da yapılmamış olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışmada karma desenli bir araştırma modeli tercih edilmiştir. Türkçe Dersi Öğretimi Programında var olan dil bilgisi kazanımları ve Türkçe ders kitaplarında yer alan dil bilgisi etkinlikleri (konunun sınırlılığına uygun olarak sadece kelime türleri) belge tarama yöntemi ile tespit edilmiş ve belirli bir aşamalılık gözetilerek bir araya getirilmiştir. Bunun yanında yeni etkinlikler ve okuma metinleri üretebilmek için Dede Korkut Hikâyeleri de benzer bir yöntemle okunup incelenmiştir. Yeni etkinlikler ve okuma metinleri üretebilmek ise deneysel bir metodu gerektirmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinin dil bilgisi öğretimi için uygunluğu öğrenciler üzerinde yapılan pilot uygulama neticesinde tespit edilmiştir. Daha sonra bu hikâyelerin yer aldığı etkinlikler, okuma metinleri üretilmiş ve Türkçe dersinde dil bilgisi öğretimi (kelime türleri) için kullanılması önerilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırma 2018 Türkçe Dersi Öğretimi Programına dayanmaktadır. Buradaki kazanım listesi esas alınmıştır. İncelenen kitaplar ise 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara Türkçe Ders Kitabı olarak önerilen ve okutulan eserlerdir. Diğer programlar ve kitaplar araştırma dışında tutulmuştur. Türk kültürünün öğretimi için Kutadgu Bilig, Divan-ı Lugati't-Türk, Mesnevi gibi pek çok eser mevcut olsa da bunlar arasından 15-16. yüzyılda yazıya geçirilmiş olan ve anlatım dili bakımından diğerlerinden daha sade olan Dede Korkut Hikayeleri tercih edilmiştir. Bu eserin Türk kültürünün öğretimi açısından örneklem oluşturabilecek yeterlilik ve zenginliğe sahip olduğu varsayılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın veriler üç aşamada toplanmıştır. Birinci aşamada Türkçe Dersi Programında dil bilgisi ile ilgili kazanımların ne olduğuna bakılmıştır. İkinci aşamada ders kitaplarında dil bilgisi öğretimi için var olan etkinliklerin ne olduğu araştırılmıştır.

Son aşamada ise programdaki kazanımların Dede Korkut Hikâyelerinden hareketle nasıl öğretilebileceğine bakılmıştır.

Çalışmada doküman analizi yönteminin belirlenmiş olmasından dolayı öncelikle dil ve dil bilgisi ile ilgili yayımlanmış olan kitap, dergi ve makaleler incelenmiştir. Bunlardan edinilen bilgiler düzenlenmiştir. Düzenlenen bilgilerden sonra ortaokul Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarında geçen etkinlikler incelenmiştir. İncelenen etkinliklerden kelime türleri ile ilgili olanları tespit edilerek çalışmanın örnek etkinlikler kısmına dahil edilmiştir. Çalışmanın son aşamasında ise Sadettin Özçelik'in Dede Korkut Hikayeleri Dresden Nüshası isimli eseri kaynak alınarak Dede Korkut Hikayelerinden bölümler alınmıştır. Alınan bölümler dil bilgisi etkinliklerinin tasarlanmasında kullanılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Çalışmada, doküman analizi yöntemiyle toplanan veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Şener Büyüköztürk içerik analizi için "İnsan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir." demektedir. Çalışmada önceden derlenmiş olan bilgiler bu yöntemle çözümlendi. 2006, 2015, 2017 ve 2018 yıllarında hazırlanmış olan Türkçe Öğretim Programlarındaki kelime türleri kazanımlarını belirlenmiştir.

Çalışmada öğretim programlarının temel felsefesi ile ders kitaplarında yer alan etkinliklerin uyumlu olup olmadığı karşılaştırıldıktan sonra yapılandırmacı yaklaşım felsefesini temel alan etkinlikler tasarlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Kelime Türlerinin Öğretimi

Kelime Türleri

Dil öğretilirken dilin birimlerinin öğretilmesi esastır. Dilin birimleri ise isim, zamir, sıfat, zarf, fiil, edat, bağlaç, ünlem ve fiilimsiler olmak üzere dokuz grupta incelenir. Bu gruplar hakkında kısaca bilgi vermeliyiz.

İsimler. İsimler konusu Türkçe Dersi Öğretim Programında 6. sınıf kazanımları arasında "İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." şeklinde geçmektedir. 2006 yılında yapılan Türkçe Dersi Öğretim programında 6. sınıf kazanımları arasında geçen isimler konusu 2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında 5. sınıf kazanımları arasında alınmıştır. 5. sınıf kazanımları arasına alınırken ise sıfatlar kazanımı ile tek bir kazanım şekline dönüştürülerek kendine yer bulmuştur. 2017 yılında hazırlanan programda ise yeniden 6. sınıf kazanımları arasına alınmıştır.

İsimler konusu 6. sınıf kazanımları arasında yer alıyor olmasına karşılık 2017-2018 eğitim öğretim yılı içinde okullara MEB tarafından tavsiye edilen ne Başak Yayınları 6. Sınıf Türkçe ders kitabı içinde ne de MEB yayınları Türkçe ders kitabı içinde bu konuyla ilgili hiçbir etkinliğe yer verilmemiştir. Dolayısıyla 2017-2018 eğitim öğretim yılı için hazırlanan Türkçe dersi yıllık planlarında da kazanımla ilgili herhangi bir maddeye rastlanılmamıştır.

2018 yılı başında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında da isimlerle ilgili kazanım yine sıfatlar başlığı ile birlikte 6. sınıf kazanımlar listesinde yer almaktadır.

Bu eksikliklerden sonra isimler konusuna dönüş yaptığımız zaman, çevremizdeki bütün varlıklara bir isim verme çabamızın olduğunu görürüz. Sokakta hasta bulup da sahiplendiğimiz bir hayvana, ilk kez gördüğümüz garip bir nesneye veya en sevdiğimiz oyuncağımıza... Peki, bu isim denilen kavramlar nedir? Neye göre varlıklara verilmiştir?

Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı kitabında isimlerden, "Gerçekte veya tasavvurda bir varlığa ad olan kelimelere ad (substantif) deriz." diye bahsetmektedir (Banguoğlu, 2007, s. 319).

Zeynep Korkmaz isimlerden "Evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 195).

Muharrem Ergin isimleri "Canlı cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan, varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir." diye tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 218).

Kerim Demirci'ye göre isimler "Nasıl verildiği tam olarak bilinmeyen, kullanıldığında bir varlığı, kavramı, duyguyu, düşünceyi, durumu vs. hatırlatan; onları onlar yokken de temsil ettiği halde varlıkla doğrudan ilişkisi olmayan kelimelerdir." şeklinde tanımlanmıştır (Demirci, 2015, s. 20).

İsimler konusu H. İbrahim Delice tarafından Sözcük Türleri isimli eserinde "Somut ve soyut kavramların adı olmanın yanında, cümle içinde özel yapılar içinde bulunmanın adıdır." cümlesiyle tanımlanmıştır (Delice, 2012, s. 10).

İsimler konusu Muhittin Bilgin tarafından "Varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları bildiren, karşılayan sözcüklerdir." Cümlesiyle tanımlanmıştır (Bilgin, 2007, s. 180).

Hanifi Vural isimleri tanımlarken "Canlı, cansız bütün varlıkları; somut, soyut bütün kavramları; tek tek ya da cins cins karşılayan; varlıkların ve kavramların veya bir oluş, kılış ya da durumun adı olan kelimelerdir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 183).

Günay Karaağaç isimleri "İsim demek, kendi başına var olan bir bilgiyi işaret ediyor olmak demektir. Adların işaret ettiği bilgiler, kendi başlarına var olabilen, var oluşları başka bir varlık veya olaya bağlı olmayan bilgilerdir." ifadeleriyle tanımlamaktadır (Karaağaç, 2012, s. 45).

Dil Bilgisi isimli eserinde Tahir Nejat Gencan isimleri tanımlarken "Tanıtmak için varlıklara verilmiş (takılmış) sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 138).

Mehmet Hengirmen isimler konusunu işlerken "Varlıkları bildiren sözcüklere ad denir." tanımını yapmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 116).

Mazhar Kükey ise isimlerin genel tanımını yaparken "Somut - soyut tüm varlık ve kavramların, eylemlerin karşılığı olan sözcüklere ad denir." cümlesini kurmuştur (Kükey, 2003, s. 215).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere isimler, varlıkla arasında herhangi bir bağ olmayan ancak onu varlığın olduğu veya olmadığı bütün ortamlarda temsil eden kelimelere denmektedir. İsimler, karşıladıkları varlıkların özelliklerine farklı gruplara ayrılır.

Somut ve Soyut Adlar

Somut Adlar

Zeynep Korkmaz, somut adlardan bahsederken, "Duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların adıdır." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 196).

Banguoğlu, soyut isimleri "İsimlerin birtakımı duyularımızla kavranır bir gerçekliği olan varlıkların, nesnelere adıdır. Bunlara yoğun adlar (nom concret) denir." diyerek tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 319).

Somut isimler konusu diğer bir araştırmacı olan Kerim Demirci tarafından tanımlanırken "Beş duyu organımıza hitap eden varlıkların isimlerini karşılayan isimlere somut varlık ismi denir." ifadeleri kullanılmıştır (Demirci, 2015. s. 26).

Somut adlar Bilgin tarafından "Duyularla algılanabilen varlıkları karşılayan adlara somut ad denir." cümlesiyle tanımlanmıştır (Bilgin, 2002, s.186).

Vural, somut isimleri tanımlamak için "Duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların isimleridir." cümlesini kullanmıştır (Vural, 2012, s. 184).

Gencan somut adları "Varlıkları duyularımızla anlaşılana, özdeklere verilmiş adlar." ifadesiyle tanımlamıştır (Gencan, 1975, s. 140).

Somut adlar konusu Hengirmen tarafından "Elle tutulup gözle görülen varlıklara verilen adlardır." cümlesiyle tanımlanmıştır (Hengirmen, 1998, s. 116).

Kükey ise somut adları tanımlamak için "Varlığı, duyularımızla (görme, dokunma) anlaşılana özdeklere (madde) verilen adlardır." ifadesini kullanmaktadır (Kükey, 2003, s. 215).

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere somut isimler denilince, en az bir duyu organımız yardımıyla varlığını algılayabildiğimiz isimlerdir. Doğduğumuz andan itibaren anlamlı olarak algıladığımız ilk sözcükler daha çok somut isimlerdir.

Bireyler olarak yaklaşık 12 yaşına kadar iletişimizi somut isimler aracılığıyla gerçekleştiririz. Ergenlik dönemine girişle birlikte somut isimlerden soyut isimlere geçiş başlar.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden somut adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

Salkım salkım (serin) tan yelleri estiğinde,

sakallı boz turgay öttüğünde,*

yürük atlar sahibini (5) görüp kişnediğinde,

sakalı uzun hoca ezan okuduğunda,

ak ile kara ipin seçildiği saatte,

güçlü Oğuz'un gelini kızı bezendiği saatte,

göğsü güzel yüce dağlara gün değende,

bey yiğitler savaşılar birbirine katılan çağda

*şafak vakti Dirse Han yerinden kalkıp, kırk yiğidini yanına alıp Bayındır Han'ın sohbetine geldi. Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar, getirip kara otağa oturtular, (10) altına kara keçe** döşediler, önüne kara koyun yahnisinden*** getirdiler.*

* toygar: tarla kuşu

**yapağı veya keçi kılının dokunmadan, yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş

***kavrulmuş soğan ve salça ile pişirilen, sade veya sebze et yemeği

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Boğaç Han isimli hikâyeden alınmıştır.

Soyut Adlar

Zeynep Korkmaz soyut adları tanımlarken "Görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranmayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır." ifadesini kullanmıştır (Korkmaz, 2009, s. 196).

Banguoğlu Türkçenin Grameri isimli eserinde, soyut isimlerden "İsimlerden birtakımı maddi varlıklara, nesnelere değil, vasıflara, manevi kavramlara ad olurlar.

Bunlara yalın adlar (nom abstrait) denir." tanımıyla bahsetmektedir (Banguoğlu, 2007, s.319).

Soyut isimler konusu Demirci tarafından "Beş duyu organıyla algılanamayan fakat var olduğu kabul edilen kavramların isimlerine soyut varlık isimleri denir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Demirci, 2015, s. 26).

Bilgin, soyut adları tanımlarken "Varlığı duyu organlarıyla saptanamayan, düşünce yoluyla oluşturulan kavramların adıdır." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 186).

Vural, soyut isimleri konusunu "Görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan, ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlar ve niteliklere karşılık olan isimlerdir." cümlesiyle ele almaktadır (Vural, 2012, s. 184).

Gencan'ın tanımında soyut adlar "Özdek olmayan, ancak usla tasarlanan varlıkların adı." ifadesiyle tanımlanmıştır (Gencan, 1975, s. 140).

Soyut adlar konusu Hengirmen tarafından ise "Elle tutulup gözle görülmeyen varlıklara verilen adlardır." şeklinde tanımlanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 116).

Kükey ise soyut isimleri tanımlarken "Usula tasarlanan kavramlara verilen adlardır." cümlesini kullanmaktadır (Kükey, 2003, s. 216).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle soyut isimler, varlıkları duyu organlarımız yardımıyla değil zihnimizde algıladığımız isimlerdir.

İnsanlar doğdukları zaman tüm sözcükleri algılar ancak yalnızca somut olanları anlayabilir. Ergenlikle birlikte ise artık somut isimleri de kavrayabilir, onlarla cümle kurabilirler.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden soyut adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Vallah bey yiğit, Allah Tealadan buyruk oldu, al kanatlı Azrail o yiğidin canını aldı.*

Deli Dumrul:

- *Mere Azrail dediğiniz kimdir ki insanın canını alır? Ya Kadir Allah'ım! Birliğin, varlığın hakkı için Azrail'i benim gözüme göster; savaşıyım, çekişeyim, çarpışayım; güzel yiğidin canını kurtarayım. Bir daha güzel yiğidin canını almaya! dedi.*

Döndü Deli Dumrul evine geldi. Hak Tealaya Dumrul'un sözü hoş gelmedi. 'Bak bak, mere deli kavat! Benim birliğimi bilmez, birliğime şükür kalmaz. Benim ulu dergâhında gezer, benlik taslar' dedi. Azrail'e buyruk eyledi ki 'Ya Azrail! Git ve o deli kavatın gözüne görün, benzini sarart!' dedi. 'Canını hırlat, al!' dedi. Deli Dumrul kırk

yiğitle yiyip içip otururken **Azrail** ansızın çıkageldi. **Azrail'i** ne çavuş gördü, ne kapıcı. Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu. Dünya alem Deli Dumrul'un gözüne karanlık oldu.

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Özel Adlar, Cins Adları

Özel Adlar

Zeynep Korkmaz özel isimleri "Benzerleri bulunmayan, yaratılışta tek olan varlıklara verilen adlardır." ifadesiyle tanımlamıştır (Korkmaz, 2009, s. 199).

Banguoğlu özel isimlerden bahsederken "Yoğun adlardan birtakımı ancak bir tek varlığı veya belli bir topluluğu göstermeye yararlar. Bunlara özlük adlar (nom propre) denir." tanımını kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 320).

Muharrem Ergin özel isimlerden has isimler diye bahsetmekte ve "Tek olan, diğer varlıkların içinde tam bir benzeri olmayan hususi varlıklardır." olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 218).

Kerim Demirci özel isimleri tanımlarken "Özel isim anlamı gereği tek bir varlığa verilmesi gereken isimlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 24).

Özel isimler Bilgin tarafından "Bir varlığa özel olarak verilen, tek bir varlığı karşılayan adlardır." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 180).

Vural, özel isimler konusunu "Bir tek kişiyi, belli bir varlığı veya topluluğu gösteren adlara denir." şeklinde tanımlamaktadır (Vural, 2012, s. 183).

Gencan, özel isimleri tanımlarken "Tek bir varlığa verilmiş tanıtıcı sözcüktür." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 138).

Hengirmen, özel isimleri tanımlarken "Dünyada tek olan, eşi ve benzeri bulunmayan varlıkları bildiren sözcüklerdir." cümlesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 116).

Kükey'e göre özel isimler ise "Oluşumda bir tek varlığa verilen, bir benzeri daha olmayan, verildikleri varlık ya da kavrama özgü nitelikler taşıyan adlardır." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Kükey, 2003, s. 216).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere eşi ve benzeri olmayan varlıkları karşılayan sözcüklere verilen isimlerdir. Kişi isimleri bu türün en başta gelen örnekleridir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden özel adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

-*Ya pes sen ne baş belasıdır? Sen aradan çık, ben Allah Teâla ile haberleşeyim, dedi.*

Deli Dumrul burada söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş, der:

- *Yücelerden yücesin,*

kimse bilmez nicesin.

Görklü Tanrı,

nice cahiller seni gökte arar, yerde ister.

Sen kendin müminlerin gönlündesin.

Daim duran Cebbar (büyüklük sahibi) Tanrı!

Baki kalan Settar (günahları örten) Tanrı!

Benim canımı alır olsan sen al,

Azrail'e almaya bırakma, dedi.

Allah Teala'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e 'Madem deli kavat benim birliğimi bildi, birliğime şükretti; ey Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun' dedi.

Azrail:

- *Mere Deli Dumrul, Allah Teâla'nın emri böyle oldu ki 'Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun' dedi.*

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Cins Adları

Cins isimler konusu Korkmaz tarafından "Aynı türden olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak adlardır." şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 213).

Cins isimler, Banguoğlu'nun Türkçenin Grameri adlı eserinde "Yalın kavramlara ya da bir cinsin her bir tekine ad olabilen kelimelere ise cins adları (nom commun) denilir." diye tanımlanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 320).

Cins isimler, Muharrem Ergin tarafından ortak isimler olarak adlandırılmakta ve "Aynı cinsten birçok varlıkların ortak adlarıdır." diye tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 218).

Kerim Demirci cins isimleri "Cins ismi, aynı türden birçok varlığın yerine geçen çok genel isimlerdir." şeklinde tanımlamaktadır (Demirci, 2015, s.25).

Bilgin'e göre cins isimler "Aynı tür içinde yer alan varlıklar için kullanılan adlardır." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 182).

Vural, cins isimleri tür adları olarak adlandırdıktan sonra "Aynı türden, birbirine benzer varlıklara ad olan veya soyut kavramları gösteren isimlerdir." cümlesiyle tanımlar (Vural, 2012, s. 184).

Gencan, cins isimleri tür adı olarak adlandırmış ve "Türe, bir türden olan varlıkların hepsine verilmiş addır." ifadesini kullanarak açıklamaktadır (Gencan, 1975, s. 140).

Hengirmen, cins isimleri tanımlarken "Birden çok olan varlıklara verilen adlardır." ifadesini kullanır (Hengirmen, 1998, s. 117).

Kükey ise cins isimlerden bahsederken tür adları terimini kullanmış ve bunları "Aynı türden olan varlık ve kavramların hepsine verilen adlardır." cümlesiyle tanımlamaktadır (Kükey, 2003, s. 218).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere belirli bir türden tüm varlıkları karşılayan isimlere cins isimler diyoruz. Cins isimleri hayatımızın ilk anından itibaren görmemiz mümkündür: anne, dede, baba, vb.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden cins adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

-Hey Dirse Han!

Beylik ver, taht ver bu oğlana erdemlidir.

Boynu uzun yürük at ver,

Bu oğlana binii (binek) olsun, hünerlidir.

Ağıllardan tüylü koyun ver,

Bu oğlana şişlik (sürü) olsun, erdemlidir.

Ağıllardan kızıl deve ver,

Bu oğlana yüklet (yük hayvanı) olsun, hünerlidir.

Altın başlı beylik çadırı ver,

Bu oğlana gölge olsun, erdemlidir.

Egni (omuzu) kuşlu cebe ton (zırh) ver,

Bu oğlana zırh olsun, hünerlidir.

Bayındır Han'ın ak meydanında

Bu oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüştür.

Senin oğlunun adı Boğaç olsun.

Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.

Han oğlana beylik verdi, taht verdi. Oğlan tahta çıktı babası kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit kışkırdılar, birbirlerine dediler:

- Gelin oğlanı babasına kovlayalım (kötüleyelim), belki öldürür; bizim değerimiz, hürmetimiz onun babasının yanında yine artar.

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Boğaç Han isimli hikâyeden alınmıştır.

Tekil, Çoğul ve Topluluk Adları

Tekil Adlar

Tahsin Banguoğlu tekil isimleri "Cins adları, adı oldukları cinsten bir tek varlığı ya da bir parçayı gösteriler. Bu yalın halleriyle adlara tekli (singulier) deriz." diyerek anlatmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 322).

Kerim Demirci tekil isimlerden bahsederken "Çoğul eki almamış olup bir tek varlığı karşılayan isimlere tekil isim denir." ifadesine yer vermektedir (Demirci, 2015, s. 27).

Bilgin, tekil isimleri tanımlarken "Tek olan varlıkları karşılayan adlardır." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 183).

Vural, tekil isimleri anlatırken "Bir varlığı anlatmaya yarayan isimlerdir." cümlesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 185).

Gencan, eserinde tekil isimleri "Bir varlığı anlatmaya yarayan ad." cümlesiyle tanımlar (Gencan, 1975, s. 140).

Tekil isimleri tanımlarken Hengirmen ise "Yalnızca bir varlığa ad olan sözcükler tekil adlardır." cümlesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 117).

Tanımlardan anlaşıldığı üzere sayı bakımından yalnızca bir varlığı karşılayan isimlere tekil isimler denir. Somut veya soyut fark etmeksizin bütün isimlerin yalın halleri tekildir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden tekil adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

- Han kızı yerimden kalkayım mı?

Yakan ile boğazından tutup

Kaba **ökçem*** altına salayım mı?
Kara polat uz **kılıcımı** elime alayım mı?
Öz **gövdenden başını** keseyim mi?
Can tatlısını sana bildireyim mi?
Alca **kanını** yeryüzüne dökeyim mi?
Han kızı, sebebi nedir? Söyle bana,
Çok öfkelenirim şimdi sana!

Dirse Han'ın **hatunu** söylemiş, görelim ne söylemiş:

- Hay Dirse **Han**, bana **gazap** etme,
İncinip acı sözler söyleme.
Yerinden kalk, büyük **çadırını** yeryüzüne diktir,
Attan aygır**, **deveden buğra*****, **koyundan koç** kestir,
İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un beylerini üstüne topla.
Aç görse doyor, çıplak görse donat,
Borçluyu borcundan kurtar.
Tepe gibi **el** yağ, **göl** gibi **kımız****** sağdır,
Ulu **ziyafet** düzenle, **dua** iste.
Ola ki bir **ağzı dualının** duasıyla
Tanrı bize bir topaç **çocuk** vere, dedi.

*ökçe: Topuğun arka bölümü

**aygır: Damızlık erkek at

***buğra: Damızlık erkek at

****kımız: Kısrak sütününün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi, eski bir Türk içkisi

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Boğaç Han isimli hikâyeden alınmıştır.

Çokluk Adları

Banguoğlu çoğul adlardan bahsederken "Aynı cinsten birden çok varlıkları anlatmak istediğimiz zaman bu adların sonuna bir -ler eki getiririz. Bu haldeki adları da çoklu (pluriel) diye anarız." demektedir (Banguoğlu, 2007, s. 322).

Demirci çoğul isimleri anlatırken "Türkçede çoğul isimler -lAr eki vasıtasıyla yapılır." ifadesini kullanmıştır. Burada kast ettiği tekil isimlerin üzerine getireceğimiz -lAr ekidir (Demirci, 2000, s. 28).

Çokluk isimleri Bilgin tarafından tanımlanırken "Aynı türden birden çok varlığı karşılayan adlardır." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 183).

Çokluk adları Vural tarafından "Birden çok varlığı anlatmaya yarayan isimlerdir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Vural, 2012, s. 185).

Gencan, çoğul isimleri anlatırken tekil isimlerin tanımına benze bir tanım yapmış ve "Birden çok varlığı anlatmaya yarayan ad." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 141).

Hengirmen ise çokluk isimlerini tanımlarken "Aynı cinsten olan ve birden fazla bulunan varlıklara ad olan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 117).

Tanımlarda belirtildiği gibi sayı bakımından aynı türden en az iki varlığı karşılayan isimlere çoğul isimler denir. Çoğul isimler oluşturulurken yalın halde bulunan isimlere -lAr eki getirilir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden çokluk adlar ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Mere Azrail, aman!*
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!
Ben seni böyle bilmez idim,
Gizlice can aldığı duymaz idim,
Tepesi büyük bizim dağlarımız olur,
O dağlarımızda bağlarımız olur,
O bağların salkımları kara üzümü olur,
O üzümü sıkarlar, al şarabı olur,
O şaraptan içen sarhoş olur,
Şaraplıydım, duymadım;
Ne söyledim bilmedim.
Beyliğe usanmadım,
Yiğitliğe doymadım.
Canımı alma, Azrail medet!

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Topluluk Adları

Korkmaz, topluluk adlarını tanımlarken "Cins adlardan bir kısmı bir topluluğa ad olmuştur. Bunlar teklik biçimleriyle bir topluluğu, bir çokluğu gösterdikleri için topluluk adları diye adlandırılmıştır." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 259).

Topluluk adları Banguoğlu'nun eserinde "Birtakım cins adları çok sayıda bir topluluğa ad olmuşlardır, yani tekli halleriyle toplu bir çokluğu ifade ederler. Bunlara topluluk adları deriz." diye anlatılmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 322).

Kerim Demirci, topluluk isimlerini "İçerisinde aynı türden birçok varlık, kişi, nesne vb. şeyler bulunduran grupları karşılayan isimlerdir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Demirci, 2015, s. 29).

Bilgin, topluluk adlarını tanımlarken "Birçok tekten oluşmakla birlikte birlik, bütünlük gösteren bir topluluğa verilen ada topluluk adı denir." cümlesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 186).

Topluluk isimleri ise Vural tarafından "Şekil olarak tekil görüldüğü halde çokluk veya topluluk kavramı veren isimler vardır. Bunlara topluluk isimleri adı verilmektedir." cümleleriyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 185).

Hengirmen ise topluluk isimlerini tanımlamak için "Bazı adlar çoğul eki almadıkları halde birçok bireyden oluşan toplulukları gösterir: ordu, bölük, takım, alay, sürü, dizi gibi. Bu adlara topluluk adları denir." cümlelerini kurmuştur (Hengirmen, 1998, s. 117).

Tanımlardan hareketle topluluk adları için, şekil olarak tekil ancak anlam olarak çoğul olan adlardır dememiz mümkündür. Bununla birlikte topluluk adları illa tekil olmak zorunda değildir. Bu adların çoğul kullanımları da mevcuttur.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden topluluk adları ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Beyler, Kazan'ın **tavla*** tavla seçkin atlarını binmişiz,*

Altın akçasını yağmalamışız,

Kırk yiğitle oğlu Oruz'u tutsak etmişiz,

***Katar** katar develerini yedmişiz (yedekte götürmek),*

Kırk cariyesi ile Kazan'ın eşini tutmuşuz.

Bu ölçeri biz Kazan'a etmişiz, dedi.

Kâfirin biri der:

- Kazan Beg'de bir öcümüz kaldı.

Sögli melik der:

- *Mere kaba herif, ne öcümüz kaldı?*

Kâfir der:

**tavla: Ahırın dohusunca.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Sıfatlar. Hayatımızda isimlerle birlikte sıklıkla kullandığımız kelime türlerinin başında sıfatlar gelmektedir. İsimlerle ilgili herhangi bir ayrıntı bilgi vereceğimiz anda yardımımıza koşan ilk sözcük türüdür. Yeni aldığımız lüks arabanın rengini anlatırken de yediğimiz portakalın miktarını anlatırken de hep sıfatlardır yardımcılarımız. Hatta sevdiğimiz veya kızdığımız bir insanı bile sıfatlar yardımı ile anlatmaktayız.

Peki, bunca anlatım ihtiyacımızı karşılayan sıfatlarla okul hayatımızın hangi döneminde tanışırız? Ne gibi özelliklerinden bahseder öğretmenlerimiz bizlere sıfatları anlatırken? Sıfatlarla ilgili olarak 2006 yılında hazırlanan öğretim programında "*Sıfatların cümledeki işlevlerini fark eder, sıfatları işlevlerine uygun olarak kullanır.*" biçiminde 6. sınıf kazanımları arasında yer almıştır. 2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında ise isimler konusu ile aynı kazanımda yer almaktadır. İlgili kazanım 2015 yılında 6. sınıf kazanımları arasından 5. sınıf kazanımları arasına çekilmiştir. Bu kazanım ilgili programda "İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." şeklinde geçmektedir.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında sıfatlarla ilgili kazanım yeniden 6. sınıf kazanımları arasına alınırken, yine isimlerle birlikte tek bir kazanım olarak incelenmiştir. 2018 yılında hazırlanan son Türkçe Dersi Öğretim Programında ise kazanımın sınıfıyla ilgili bir değişiklik yapılmamış ancak önceki kazanımda yer alan "katkısını fark eder" ifadesi "katkısını açıklar" şeklinde değiştirilmiştir.

Bütün bu açıklamalardan sonra sıfatların kısaca tanımlarını yapan araştırmacılara bakacak olursak, TDK tarafından 2011 yılında basılan Türkçe Sözlük'e göre sıfatlar; "Bir adı; nicelik, nitelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad." biçiminde tanımlanmaktadır.

Zeynep Korkmaz sıfatları "Adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 333).

Banguoğlu Türkçenin Grameri isimli eserinde sıfatları "Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat (adjectif) diyoruz." şeklinde tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 341).

Muharrem Ergin'e göre sıfatlar "Vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir." diye tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 244).

Kerim Demirci sıfatları "Bir nesnenin, varlığın veya durumun özelliğini gösteren kelimedir." ifadesiyle tanımlar (Demirci, 2015, s. 79).

Delice sıfatları "Kendinden sonra gelen bir ismi niteleyen veya çeşitli açılardan belirten isimlerin dilbilgisindeki karşılığıdır." cümlesiyle tanımlamaktadır (Delice, 2012, s. 48).

Sıfatlar konusu Bilgin tarafından "Varlığın, nesnenin ya da gösterilen kavramın bir niteliğini belirtmek ya da bir adı söyleme katmak için kullanılan sözcüklere sıfat denir." cümlesiyle tanımlanır (Bilgin, 2002, s. 220).

Hanifi Vural, Ses ve Şekil Bilgisi isimli eserinde sıfatları tanımlarken "Vasıf yani nitelik ve belirtme isimleridir. İsimlerden önce gelerek onları niteler, nasıl oldukları gösterir veya çeşitli yönlerden belirtirler." cümlelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 187).

Sıfatların genel tanımını Karaağaç "Sözlerin gramerlik sınıflandırmasında adların niteliklerini belirten sözlere gönderme yapmak için kullanılan bir terimdir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Karaağaç, 2012, s. 45).

Gencan, sıfatları tanımlamak için "Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir." cümlesini kullanır (Gencan, 1975, s. 161).

Hengirmen, sıfatları tanımlarken "Varlıkların özelliklerini belirten ve adlardan önce gelen sözcüklere sıfat denir." cümlesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 132).

Kükey ise sıfatları önad terimi ile karşılamış ve onları kısa bir tanımla "Adları niteleyen ya da belirten sözcüklere önad denir." cümlesiyle anlatmaktadır (Kükey, 2003, s. 231).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onları görünüş, sayı, işaret vb. yönlerden tamamlayan sözcüklerdir. Sıfatlar da tıpkı isimler gibi, isimlerin belirttiği özelliklerine göre birbirinden farklı gruplara ayrılır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden sıfatlar ile ilgili alınan örneklerdir.

Meğer hanım, Oğuz'da Duha Koca oğlu **Deli Dumrul** derlerdi, **bir** er vardı. **Bir** **kuru** çayın üzerine **bir** köprü yaptırmıştı. Geçeninden **otuz üç** akçe alırdı, geçmeyeninden döve döve **kırk** akçe alırdı. Bunu niçin böyle ederdi? Şöyle ki 'Benden **deli** (**cesur**), benden **güçlü** er var mıdır ki çıka benimle savaşa?' derdi. 'Benim erliğim, bahadırılığım, savaşığım, yiğitliğim Rum'a, Şam'a gide duyula' derdi.

Meğer **bir** gün köprüsünün yamacında **bir** bölük oba konmuştu. **O** obada **bir** **güzel** yiğit sayrı (hasta) düşmüştü. Allah'ın emriyle **o** yiğit öldü. Kimi Oğul! diye, kimi Kardaş! diye ağladı. **O** yiğit için çok yas tutuldu.

Deli Dumrul, hemen at koşturup yetiştii, der:

- Mere kavatlar, ne ağlarsınız? Benim köprümün yanında **bu** gürültü nedir, neye yas tutarsınız?

- Hanım **bir güzel** yiğidimiz öldü, ona ağlarız.

Deli Dumrul:

- Mere yiğidinizi kim öldürdü?

Dediler:

- Vallah bey yiğit, Allah Tealadan buyruk oldu, **al kanatlı** Azrail **o** yiğidin canını aldı.

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Nitelik Sıfatları

Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi adlı eserinde nitelik sıfatlarını anlatırken "Canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır." demektedir (Korkmaz, 2009, s. 361).

Tahsin Banguoğlu, nitelik sıfatlarını kısa bir tanımla anlatmıştır. Türkçenin Grameri adlı eserinde araştırmacı "Bir varlığa ilindiklerinde onun vasfını gösteren sıfatlardır." demektedir (Banguoğlu, 2007, s. 341).

Muharrem Ergin, niteleme sıfatlarını vasıflandırma sıfatları olarak adlandırmakta ve "Nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlardır." diye tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 246).

Demirci niteleme sıfatlarını "Bir varlığa veya duruma ait özellikleri gösteren ve geleneksel gramerde ismin 'nasıl' olduğu sorusuna cevap veren sıfat türüdür." ifadesiyle tanımlar (Demirci, 2015, s. 79).

Delice, niteleme sıfatlarını tanımlarken "Bir sıfat tamlaması içinde bağlandığı ismin renk, hacim, nitelik gibi değişik açılardan tamamlayıcısı olan sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 48).

Bilgin, niteleme sıfatlarını tanımlarken "Varlığın, nesnenin ya da gösterilen kavramın bir niteliğini belirtmek için kullanılan sıfatlara niteleme sıfatı denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 223).

Vural'a göre niteleme sıfatları "Kendinden sonra gelen ismin niteliğini gösteren sıfatlardır. Bu nitelik renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, alışkanlık, yetenek, beceri vb. her türlü iç ve dış özellikleri kapsayabilir." cümleleriyle tanımlanmaktadır (Vural, 2012, s. 187).

Gencan, niteleme sıfatlarını tanımlarken "Varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini... -kısaca: nasıl olduklarını- gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir." ifadesini kullanır (Gencan, 1975, s. 163).

Hengirmen, niteleme sıfatlarını tanımlamak için "Adları niteleyen sıfatlara niteleme sıfatları denir. Niteleme sıfatları genellikle varlıkların iyi, kötü, kırmızı, az, çok gibi özelliklerini belirtir." cümlelerini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 132).

Kükey ise niteleme sıfatlarını tanımlamak için "Adları niteleyen, onların niteliklerinin adı olan önadlara niteleme önadları diyoruz." cümlesini kurmuştur (Kükey, 2003, s. 231).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle niteleme sıfatları kısaca, varlıkların görünen şekilleri, durumları gibi ölçülemeyen değerleri hakkında bilgi veren sıfatlardır. Günlük hayatımızda oldukça önemli bir yer tutarlar. Niteleme sıfatları cümle içinde fark edilmesi en kolay olan sıfatlardır. Çünkü tek bir çeşidi ve bu tek bir çeşidini bulmak için yalnızca bir sorusu vardır. O soru da "nasıl?" sorusudur.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden niteleme sıfatları ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Mere kapıcılar, kapıyı kapayın! Mere Azrail, ben seni geniş yerde isterdim, dar yerde iyi elime geçtin dedi. Ben seni öldüreyim, güzel yiğidin canını kurtarayım, dedi.*

- *Kara polat uz kılıcını sıyrdı, eline aldı, Azrail'i vurmaya davrandı. Azrail bir güvercin oldu, pencereden uçtu gitti.*

- *İnsanlar ejderi Deli Dumrul elini eline çaldı, kas kas güldü:*

- *Yiğitlerim! Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki geniş kapıyı bıraktı, dar bacadan kaçtı. Madem benim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu; mere ben onu bırakır mıyım doğana yakalatmayınca, dedi.*

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Belirtme Sıfatları

Zeynep Korkmaz belirtme sıfatlarını tanımlamak için “Niteleme sıfatlarından farklı olarak niteleme işlevi değil belirtme işlevi yüklenmiş sıfatlardır. Bu işlev ya adları işaret etme, gösterme; ya sayısını, miktarını bildirme; ya sorma yahut da belirsizlik gösterme biçiminde karşlanır.” ifadelerini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 385).

Tahsin Banguoğlu belirtme sıfatlarını "Nesneye ilindiklerinde onu bir yönünden belirten sıfatlardır." diye tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 341).

Muharrem Ergin'e göre belirtme sıfatları "Nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler." şeklinde tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 247).

Delice, belirtme sıfatlarını "Bir sıfat tamlaması içinde bağlandığı ismi sayı (yarım, üç, beşinci, vb.), soru (hangi, kaç, ne, nasıl vb.), gösterme (bu, şu, o, vb.), belirsizlik (bir, hiç, bazı, nice vb.) gibi değişik açılardan tamamlayan sıfatlardır." cümlesiyle tanımlar (Delice, 2012, s. 49).

Muhittin Bilgin belirtme sıfatlarını "Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatı denir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 225).

Vural, belirtme sıfatlarını tanımlarken "Niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme değil de belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır. Bunlar isimleri, işaret (gösterme) yoluyla veya sayı belirterek ya da soru sorarak belirtirler, kimi zaman da belirsizlik yoluyla ifade ederler." cümlelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 189).

Gencan, belirtme sıfatlarını "Varlıkları türlü yönlerden belirten sıfatlara belirtme sıfatları denir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Gencan, 1975, s. 162).

Belirtme sıfatları Hengirmen tarafından "Adları sayı belirterek, göstererek, soru sorarak ya da belgisiz olarak belirten sıfatlara belirtme sıfatları denir." cümlesiyle tanımlanır (Hengirmen, 1998, s. 133).

Belirtme sıfatları Kükey tarafından ise "Adları belirten önadlara belirtme önadları diyoruz." denilerek tanımlanmıştır (Kükey, 2003, s. 237).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere belirtme sıfatları, isimleri nitelik yönü dışında kalan çeşitli yönlerden tamamlayan sıfatlardır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden belirtme sıfatları ile ilgili alınan örneklerdir.

Kanlı Koca sevine övüne kalktı, aksakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı, Taş Oğuz'a girdi bulamadı. Dolandı. Tirabuzan'a geldi. Meğer Tirabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardı Sağına soluna iki çift yay çekerdi, attığı ok yere düşmezdi. O kızın üç hayvan, nikâh şartı vardı. Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadetmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. O üç hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. Bu burçta asılmış otuz iki baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun' diye düşündü.

Yukarıdaki metin, Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu isimli hikâyeden alınmıştır.

Tanımlarda da belirtildiği gibi belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarının aksine önüne geldikleri isimleri farklı yönlerden tamamlar. Bunlar dört ana başlıkta incelenir.

İşaret (Gösterme) Sıfatları

Zeynep Korkmaz işaret sıfatlarından "Varlıkları gösterme yoluyla belirten sıfatlardır." diye bahsetmektedir (Korkmaz, 2009, s. 385).

Banguoğlu, işaret sıfatlarını Türkçenin Grameri adlı eserinde "Sıfat olarak kullanılan gösterme zamirleridir. Adlara geldiklerinde nesneyi göstererek belirtirler ve ona mekânda, zamanda veya tasavvurda uzaklığına göre bir yer tayin ederler." diyerek anlatmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 351).

Muharrem Ergin işaret sıfatlarını anlatmak için "Nesnelere yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına işaret zamirleridir. Demek ki işaret zamirleri ismin önüne gelerek onu belirttikleri zaman işaret sıfatı oluyorlar." cümlelerini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 247).

Demirci belirtme sıfatları konusunda genel bir tanım yapmasa da işaret sıfatlarını tanımlayarak "İşaret sıfatları dil bilimsel anlamda isimleri gösterme yoluyla belirten kelimelerdir." cümlesi ile yapmaktadır. (Demirci, 2015, s. 84).

Gösterme sıfatları Delice tarafından "Sıfat tamlaması içinde kendinden sonra gelen ismi gösterme ilgisiyle tamamlayan sıfatlardır." cümlesiyle tanımlanır (Delice, 2012, s. 49).

Muhittin Bilgin, işaret sıfatlarını tanımlarken "Bir durumu ya da bağlamda belirlenen kişi, nesne ya da eylemi göstererek belirten sözcüklere gösterme sözcüğü denir. Gösterme sözcükleri, varlıkları gösteriyorsa "gösterme sıfatı, adların yerine kullanılıyorsa "gösterme adılı", eylemleri gösteriyorsa "gösterme belirteci" görevindedir." cümlelerini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 223).

Vural, işaret sıfatlarını tanımlarken kısa bir ifade kullanmış ve "İsimleri gösterme yoluyla belirten sıfatlardır." cümlesiyle işaret sıfatlarını tanımlar (Vural, 2012, s. 189).

Hengirmen, işaret sıfatlarını "Adları göstererek belirten sıfatlara işaret sıfatı denir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Hengirmen, 1998, s. 133).

Kükey ise işaret sıfatlarından gösterme önadları olarak bahsetmiş ve "Bunlar, bir addan önce gelerek o ası gösterme yoluyla belirten önadlardır." ifadesiyle tanımlamaktadır (Kükey, 2003, s. 237).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere işaret (gösterme) sıfatları kendinden sonra gelen ismin yerini işaret yoluyla tamamlayan sıfatlardır. Bu, şu, o sıklıkla kullanılan işaret sıfatlarıdır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden işaret sıfatları ile ilgili alınan örneklerdir.

-Hey Dirse Han!

*Beylik ver, taht ver **bu** oğlana erdemlidir.*

*Boynu uzun yürük at ver, **bu** oğlana*

Binit (binek) olsun, hünerlidir.

Ağıllardan tüylü koyun ver,

***Bu** oğlana şişlik (sürü) olsun, erdemlidir.*

Ağıllardan kızıl deve ver,

***Bu** oğlana yüklet (yük hayvanı) olsun, hünerlidir.*

Altın başlı beylik çadırı ver,

***Bu** oğlana gölge olsun, erdemlidir.*

Egni (omuzu) kuşlu cebe ton (zırh) ver,

***Bu** oğlana zırh olsun, hünerlidir.*

Bayındır Han'ın ak meydanında

***Bu** oğlan cenk etmiştir, bir boğa öldürmüştür.*

Senin oğlunun adı Boğaç olsun.

Adını ben verdim, yaşını Allah versin, dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han adlı hikâyeden alınmıştır.

Sayı Sıfatları

Zeynep Korkmaz sayı sıfatlarından bahsederken "Adları sayı yoluyla gösteren sıfatlardır." tanımını yapmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 387).

Tahsin Banguoğlu sayı sıfatlarını "Varlıkları sayı, sıra, topluluk vb. yönlerinden belirten sıfatlardır." diye tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 353).

Muharrem Ergin'e göre sayı sıfatları "Nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten sıfatlardır." şeklinde tanımlanır (Ergin, 2000, s. 249).

Sayı sıfatlarını kısa bir şekilde tanımlayan Demirci bu tanımını "Sayı bakımından gösterme işi yapan sıfatlardır." şeklinde yapmaktadır (Demirci, 2015, s. 87).

Sayı sıfatları Delice tarafından "Sıfat tamlaması içinde, kendinden sonra gelen ismi sayı kavramı ile tamamlayan sıfatlardır." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Delice, 2012, s. 50).

Bilgin sayı sıfatlarının tanımlarken "Sayıya, sıraya, dağılıma ya da bir bütünü bölümlenmeye ilişkin bir açıklamayı içeren sıfatlara sayı sıfatı denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 228).

Vural, sayı sıfatlarını tanımlarken bunların aslında sayı ismi oldukları belirtmiş ve "İsimleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 190).

Sayı sıfatları Gencan tarafından "Varlıkları, sayı ile ilgili türlü yönlerden belirten sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Gencan, 1975, s. 163).

Hengirmen, sayı sıfatlarını tanımlamak için "Adları sayı yönünden belirten sözcüklere sayı sıfatları denir." cümlesini kurar (Hengirmen, 1998, s. 140).

Sayı sıfatları Kükey tarafından ise "Adları sayı bakımından belirten, sayı bakımından sınırlandıran, onların sayılarını, sıralarını, kesirlerini ve üleştirme gösteren önadlardır." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Kükey, 2003, s. 254).

Tanımlarda açıkça belirtildiği gibi sayı sıfatları, önüne geldikleri isimlerin sayı bilgilerini çeşitli yönlerden (sıra, miktar, kesir, üleştirme) tamamlayan sıfatlardır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden sayı sıfatları ile ilgili alınan örneklerdir.

*Kanlı Koca sevine övüne kalktı, aksakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı, Taş Oğuz'a girdi bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel **bir** kızı vardı Sağına soluna **iki** çift yay çekerdi, attığı ok yere düşmezdi. O kızın **üç** hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim o **üç** hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadetmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle **otuz iki** kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. O **üç** hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi **bir** ejderhaydı. Bu burçta asılmış **otuz iki** baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun' diye düşündü.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı adlı hikâyeden alınmıştır.

Soru Sıfatları

Korkmaz, soru sıfatlarını "Varlık ve nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır." cümlesiyle tanımlar (Korkmaz, 2009, s. 393).

Banguoğlu, Türkçenin grameri adlı eserinde soru sıfatlarını "Adları soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denir." diyerek tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 352).

Ergin, soru sıfatlarını tanımlarken "Nesnelere soru halinde belirten sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 252).

Kerim Demirci, soru sıfatlarını da sayı sıfatları gibi kısa bir ifadeyle "Soru sıfatları isimleri soru yoluyla gösteren kelimelerdir." cümlesiyle tanımlar (Demirci, 2015. S 86).

İbrahim Delice, soru sıfatlarını tanımlarken "Soru sıfatları, sıfat tamlaması içinde kendinden sonra gelen ismi soru ilgisiyle tamamlayan sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 49).

Muhittin Bilgin, soru sıfatlarını "Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır." diye tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 233).

Vural da soru sıfatlarını da kısa bir ifadeyle tanımlayarak "İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır." ifadesini kullanır (Vural, 2012, s. 191).

Hengirmen, soru sıfatlarını "Adları soru yönünden belirtir." diyerek kısaca tanımlamaktadır (Hengirmen, 1998, s. 139).

Kükey ise soru sıfatlarını tanımlamak için "Bir addan önce gelerek o adı soru yoluyla belirten önadlardır." tanımını kullanmıştır (Kükey, 2003, s. 242).

Tanımlardan anlaşıldığı üzere soru sıfatları, önüne eklendikleri isimle alakalı soru ilgisi kuran, sözcükleri soru yoluyla tamamlayan sıfatlardır. Soru sıfatları, isimlere sıfatları bulmak için sorduğumuz soruların cümle içinde kullanılmasıyla oluşan sıfatlardır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden soru sıfatları ile ilgili alınan örneklerdir.

Sonra Kazan'ı getirdiler, Tomanın kalesinde bir kuyuya bıraktılar. Kuyunun ağzına bir değirmen taşı koydular. Yemeğini suyunu değirmen taşı deliğinden verirlerdi. Bir gün tekfurun hanımı:

*- Varayım Kazan'ı göreyim **nasıl** biridir. Bunca adamlara darb vururmuş dedi.*

Hatun gelip zindancıya kapıyı açtırdı, seslendi:

*Kazan Beg, **nasıldır** halin? Hayatın yer altında mı hoştur, yoksa yeryüzünde mi hoştur? Hem şimdi ne yersin, ne içersin ve neye binersin? dedi.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Belirsizlik Sıfatları

Zeynep Korkmaz belirsizlik sıfatlarını "Varlık ve nesnelere sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil kabataslak, belirsiz olarak bildiren sıfatlardır." ifadesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 395).

Banguoğlu, belirsizlik sıfatlarından bahsederken "Adları kabataslak, yetersizce bildiren sıfatlara belirsiz sıfatlar (adjectif indefini) diyoruz." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 352).

Muharrem Ergin'e göre belirsizlik sıfatları "Nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır." şeklinde tanımlanır (Ergin, 2000, s. 254).

Demirci, belirsizlik sıfatlarını tanımlarken "Belirsizlik sıfatları gösterdikleri varlıklar konusunda kesin bilgi vermeyen sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s.85).

Delice, belirsizlik sıfatlarını tanımlarken "Sıfat tamlaması içinde kendinden sonra gelen ismi kesin bir özelliği ile değil de belirsizlik özelliğiyle tamamlayan sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 50).

Muhittin Bilgin, belirsizlik sıfatlarından bahsederken "Varlıkları belli belirsiz belirten sıfatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 236).

Vural belirsizlik sıfatlarında "Bir ismi ona kesinlik kazandırmadan belirten sıfatlardır." diye bahsetmektedir (Vural, 2012, s. 191).

Belgisiz sıfatlar Hengirmen tarafından "Adları kesin olarak belirtmeyen sıfatlara belgisiz sıfatlar denir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 139).

Kükey'e göre belgisiz sıfatlar ise "Adları yeterince belirtmeyen, şöyle böyle belirten önadlara belgisiz önadlar diyoruz." cümlesiyle tanımlanmıştır (Kükey, 2003, s. 245).

Yukarıda tanımlarda da belirtildiği gibi belirsizlik sıfatları birlikte kullanıldığı isimlere belirsizlik anlamı katan, onları belli belirsiz olarak tamamlayan sıfatlardır. Bu sıfatların tamamladığı isimlerde kesinlik söz konusu değildir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden belgisiz sıfatlar ile ilgili alınan örneklerdir.

Meğer o anda Bayındır Han beylerle ata binip dolaşmaya çıkmışlardı. Bu pınarın üzerine geldiler, gördüler ki bir ibret nesne yatar, başı götü belirsiz. Çevresini kuşattılar. İndi bir yiğit bunu tepti, teptikçe büyüdü. Birkaç yiğit daha indiler, teptiler, teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tepti, mahmuzu değince bu bağanak (kese) yarıldı, içinden bir oğlan çıktı; gövdesi insan, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı:

- Hanım, bunu bana verin; oğlum Basat'la besleyeyim, dedi.

Bayındır Han:

- Senin olsun, dedi.

Aruz, Tepegöz'ü aldı evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi, memesini ağzına verdi. Bir emdi bütün sütünü aldı, iki emdi kanını aldı, üç emdi canını aldı. Birkaç sütanne getirdiler, öldürdü. Baktılar olmaz 'sütle besleyelim' dediler. Günde bir kazan süt yetmezdi. Beslediler, büyüdü, gezer oldu, çocuklarla oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeye başladı.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Zamirler. İsimler ve sıfatlar konusundan sonra ele alınması gereken bir diğer sözcük türü de zamirlerdir. Çünkü zamirler insan hayatının kıymeti bilinmeyen kurtarıcıları olmuştur. İsmi bilmediğimiz birine "sen" veya "siz" diye hitap etmemizden tutun da ismini bilmediğimiz bir nesne için kullandığımız "şey" ifadesine kadar her sözcük zamirlerin inceleme alanına girmektedir.

Bu kadar geniş bir kullanım alanına sahip olan zamirlerle ilgili olarak öğretim çalışmaları 2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında 6. sınıf kazanımları arasında "Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder, zamirleri işlevlerine uygun olarak kullanır." şeklinde geçmektedir.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında "Zamirlerin cümledeki işlevlerini fark eder." ve "Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır." şeklinde ve yine 6. Sınıf kazanımları arasında geçmektedir.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında zamirler konusu "Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." biçiminde 6. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır. 2018 yılında hazırlanan son Türkçe Dersi Öğretim Programında ise "Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." üst başlığı ile 6. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Büyük Türkçe Sözlük'te zamirler; "Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan söz, adil." şeklinde tanımlanır (TDK, 2011, s. 2642).

Zeynep Korkmaz zamirlerden bahsederken "Adların yerinin tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir. Zamirler, her adın yerini tutabildikleri, her adı işaret ederek gösterebildikleri için kapsamları çok geniş ve sınırsızdır." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 399).

Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde zamirleri anlatırken "Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir deriz." şeklinde bahsetmektedir (Banguoğlu, 2007, s. 356).

Muharrem Ergin'e göre zamirler "Nesnelere temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir." şeklinde tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 262).

Delice, zamirleri tanımlarken "Cümlede varlıkların yerine kullanılan sözcükleri temsil etmek ve onların yerine kullanılmak üzere üretilmiş sözcüklerdir. Zamirler ismi teşkil etmek için üretilmiş olduğu için diğer sözcüklerden bağımsız olarak tek başlarına kullanılamaz." cümlelerini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 36).

Bilgin, zamirlerden adıl diye bahsetmektedir ve zamirleri "Sözdizimsel işlevleri adinkine özdeş olan sözcüklere adıl denir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 246).

Hanifi Vural zamirleri tanımlarken "İsimlerin yerini tutan, kişileri ve nesnelere temsil veya işaret yoluyla karşılayan kelimelerdir." ifadesini kullanmıştır (Vural, 2012, s. 194).

Aksan'a göre zamirler "Ad soylu sözcüklerin önemli bir bölümü olup, genellikle adların yerini tutan, kişi, soru, gösterme ve belgisizlik kavramları taşıyan sözcükler olarak bilinirler." ifadesiyle tanımlanır (Aksan I, 1976, s. 115).

Karaağaç zamirleri tanımlarken "Adlandırmanın en genel olanıdır. Varlığın gerçek adının yerini tutma, onları kişi, işaret veya soru yollarıyla temsil etme görevi yüklenmiş olan isim soylu bir sözcük türüdür." cümlelerini kullanmaktadır (Karaağaç, 2012, s. 46).

Gencan, zamirlerden adıl diye bahsetmiş ve "Tümcede adların, önce geçmiş kavramların yerlerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcüklere adıl (zahir) denir." Cümlesiyle tanımlamıştır (Gencan, 1975, s. 234).

Hengirmen zamirlerden bahsederken adıl terimini kullanmış ve "Adların yerini tutan sözcüklere adıl denir. Adıllar ad olmadıkları halde, adların yerine kullanılır; kişi, özlük, işaret, soru ve belirsizlik anlamı verirler." cümleleriyle tanımlamıştır (Hengirmen, 1998, s. 147).

Kükey zamirler konusundan bahsetmek için adıl terimini kullanır ve bunları "Kişi, gösterme, soru, belgisizlik ve ilgi kavramlarıyla bağlantılı olarak adların yerini tutan sözcüklere dilbilgisinde adıl denir." cümlesiyle tanımlar (Kükey, 2003, s. 281).

Leyla Karahan (2009)'a göre zamirler ise, "İsimleri temsil eden kelimelerdir." cümlesiyle tanımlanmıştır.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere zamirler varlıkları karşılayan kelimelerin yerine kullanılan sözcüklerdir. Bu kullanımlarda esas olan ise bir bağlamın olmasıdır. Bağlamdan ayrı düşünölmeleri imkânsızdır. Karşıladıkları kelimeleri ancak bağlamdan hareketle öğrenebiliriz.

Zamirler isimlerin yerine kullanılan kelimeler olduğu için isimlerin özelliklerini gösterirler. İsim hal eklerinin tamamını alabilirler. İsim tamlamalarında görev alabilir, ek fiil yardımıyla cümlenin yüklemi olabilirler.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden zamirlerle ilgili alınan örneklerdir.

Şafak vakti Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını, kırk yiğidini yanına aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar (kuşla avlandılar). O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi, der:

- Baban: 'Geyikleri kovsun getirsin, benim önümde tepelesin. Oğlumun at koşturuşunu, kılıç vuruşunu, ok atışını göreyim, sevineyim, övüneyim, güveneyim, dedi' dediler.

Oğlandır, ne bilsin, geyiği kovar getirir, babasının önünde ayağından vururdu. 'Babam at koşturmama baksın övünsün, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin' derdi.

O kırk namertler der:

- Dirse Han! Görür müsün oğlanı; oradan buradan geyiği kovar, senin önüne getirir. Geyiğe atarken okla seni vurur öldürür. Oğlun seni öldürmeden sen onu öldürmeye bak a!

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han adlı hikâyeden alınmıştır.

Zamirler kullandıkları metinlerde birbirinden farklı görevler üstlenmektedir. Üstlendiği farklı görevlerden dolayı farklı türleri vardır.

Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri Zeynep Korkmaz tarafından "Varlıkları kişi olarak temsil eden ve o kişi adlarının yerine geçen zamirlerdir." şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 405).

Şahıs zamirleri konusu, Banguoğlu'nun Türkçenin Grameri adlı eserinde "Eyden (sujent parlant), veya eydilgen (adressé) kişilerin ve sözü geçen (mentionné) kişi ve nesnelerin adlarının doğrudan doğruya yerini tutan zamirlere kişi zamirleri (pronom personnel) deriz." Diye tanımlanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 357).

Muharrem Ergin'e göre şahıs zamirleri "Varlıkları şahıslar halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir." şeklinde tanımlanır (Ergin, 2000, s. 265).

Kerim Demirci, zamirlerin genel tanımı için herhangi bir tanım yapmazken şahıs zamirlerini tanımlarken "Şahıs zamirleri insanlar için kullanılan zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 95).

İbrahim Delice, şahıs zamirlerini tanımlarken "Kişileri sayılarına ve konuşanın merkez alınması ile de yerine göre karşılayan dil bilgisel anlamlı sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 36).

Bilgin, şahıs zamirlerini tanımlarken "Kişileri karşılayan, kişi adları gibi kullanılan adılara kişi adlı denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 248).

Vural, şahıs zamirlerini tanımlarken "Varlıkları kişi olarak temsil eden ve kişi isimlerinin yerine kullanılan zamirlerdir." ifadesini kullanır (Vural, 2012, s. 196).

Kişi zamirlerini Gencan "Kişilerin adları yerine kullanılan sözcüklere kişi adlı denir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Gencan, 1975, s. 235).

Hengirmen ise kişi zamirlerini tanımlarken "Kişilerin yerine kullanılan adlardır. Kişi adları ad durum ekleri ile çekime girer." cümlelerini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 147).

Tanımlarda belirtildiği gibi insan isimlerinin yerine kullanılan, onları karşılayan zamirlerdir. Türkçede kullanılan sınırlı sayıda şahıs zamiri vardır. Bunlar: *ben, sen, o, biz, siz, onlar*.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden şahıs zamirleri ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Dirse Han, **senin** oğlun yerinden kalktı, göğsü güzel koca dağa ava çıktı. **Sen** var iken av avladı, kuş kuşladı (kuşla avlandı). Anasının yanına çıkıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti, anasıyla sohbet eyledi (yattı), babasına kast eyledi. **Senin** oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı. Karşıda yatan ala dağdan haber aşı, akan duru sulardan haber geçe, hanlar hanı Bayındır'a haber vara: 'Dirse Han'ın oğlu böyle kötü iş yapmış' diyeler. **Seni** çağirtalar, Bayındır Han'ın huzurunda sana gazap ola. Böyle oğul nene gerek? Öldürsene! dediler.*

Dirse Han:

- *Gidin getirin, öldüreyim, böyle oğul **bana** gerekmez, dedi.*

Dirse Han'ın hizmetçileri:

- ***Biz** **senin** oğlunu nasıl getirelim? **Senin** oğlun **bizim** sözümüzü dinlemez, **bizim** sözümüzle gelmez. Yerinden kalkıp yiğitlerine iltifat et, yanına al; oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup (kuşla avlanıp) av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeye çalış. Eğer böyle öldürmezsen başka türlü öldüremezsin, belli bil! dediler.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han adlı hikâyeden alınmıştır.

Dönüştürülük Zamirleri

Korkmaz, dönüştürülük zamirlerini "Şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir." cümlesiyle anlatmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 414).

Banguoğlu'na göre dönüştürülük zamirleri "Yapılan işin yapana döndüğünü gösteren veya söz içinde öncülü kişiyi daha ziyade belirtmeye yarayan zamirlere dönüştürülük zamirler (pronom réfléchi) diyoruz." diye tanımlanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 364).

Dönüştürülük zamirleri konusu Ergin tarafından "Asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mana bakımından daha kuvvetlileri, katmerli olan şahıs zamirleridir." şeklinde tanımlanmaktadır (Ergin, 2000, s. 272).

Demirci dönüştürülük zamirlerini tanımlarken "Dönüştürülük zamiri anaforik bir özelliğe sahiptir yani kendinden önce gelen unsura göndermede bulunur yahut o unsuru gösterir. Dolayısıyla buna bazı dillerde 'yansıtıcı' anlamında refleksif zamir de denir." ifadesini kullanır (Demirci, 2015, s. 97).

Delice, dönüştürülük zamirleri ile ilgili düşüncelerini "Söz içinde kişi zamirlerini pekiştirmek amacıyla kullanılan dil bilgisel anlamlı sözcüklerdir." ifadesiyle anlatmaktadır (Delice, 2012, s. 37).

Dönüştürülük zamirleri Bilgin tarafından "Kişi kavramını pekiştiren kendi adılına dönüştürü adıl (özlük adılı) denir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 252).

Dönüştürülük zamirlerini Vural "Asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların anlamca daha kuvvetlileri olan bir tür şahıs zamirleridir." cümlesiyle tanımlar (Vural, 2012, s. 197).

Dönüştürülük zamirleri Hengirmen tarafından "Kişi kavramını pekiştirerek belirten ya da yapılan işin yapana dönüşünü gösteren sözcüklere dönüştürü adıl denir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 152).

Kükey ise dönüştürülük zamirleriyle ilgili olarak "Öz varlık anlamında olan kendi sözcüğünün iyelik ekleriyle çekimlenmiş biçimlerine dönüştürü adıl denir." demektedir (Kükey, 2003, s. 288).

Tanımlarda belirtildiği gibi dönüştürülük zamiri işin yapana döndüğünü anlatan zamirlerdir. Türkçede en sık kullanılan dönüştürülük zamiri "kendi" zamiridir. Bu zamir tüm şahıslarla çekimlenebilir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden dönüşlülük zamirleri ile ilgili alınan örneklerdir.

*Muhammed'in dini aşkına kılıç vurdum,
Ak meydanda yumru başı top gibi kestim.
O zaman da 'Erim, beyim!' diye övünmedim.
Övünen erenleri hoş görmedim.
Eline girmiş iken, mere kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kara kılıcını vur boynuma, kes başımı.
Kılıcından saparım yok,
Kendi aslım, kendi köküm aşığulamam yok.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

İşaret Zamirleri

Zeynep Korkmaz işaret zamirlerini tanımlarken "Varlıkları işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 420).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde işaret zamirlerini "Sözü edilen nesnelere mekânda, zamanda ve tasavvurdaki yerlerinde adlarını anmadan göstermeye yarayan zamirlere gösterme zamirleri (pronom démonstratif) deriz." diye tanımlamaktadır (Banguoğlu 2007, s. 360).

İşaret zamirleri konusunu Muharrem Ergin "Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle nesnelere karşılayan zamirlerdir." cümlesiyle anlatmaktadır (Ergin, 2000, s. 275).

Demirci, işaret zamirlerini tanımlarken "İşaret zamirleri somut ve soyut nesnelere işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelimelerdir." cümlesini kullanmaktadır. (Demirci, 2015, s. 100).

Delice, işaret zamirlerinden bahsederken gösterme zamirleri terimini kullanım ve işaret zamirlerini "Varlıkları konuşanın göstermesi yoluyla karşılayan dil bilgisel anlamlı sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlar (Delice, 2012, s. 36).

Bilgin'e göre işaret zamirleri "Varlıkları göstererek onların yerini tutan sözcüklere gösterme adlı denir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 254).

Vural, işaret zamirlerini tanımlarken "Varlıkları, nesnelere işaret etmek, göstermek suretiyle karşılayan zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 198).

Hengirmen, işaret zamirlerini tanımlamak için "Varlıkların adlarını göstererek belirten sözcüklere işaret adları denir." cümlesini kurar (Hengirmen, 1998, s. 149).

Kükey de işaret zamirlerinden bahsetmek için gösterme zamirleri tabirini kullanmış ve "Gösterme yoluyla varlıkları karşılayan sözcüklerdir." diyerek tanımlamıştır (Kükey, 2003, s. 291).

Tanımlarda da belirtildiği üzere cümle içinde daha önce bahsedilmiş olan bir varlığı, adını söylemeksizin işaret yoluyla gösteren zamirlerdir. Türkçede işaret zamiri olarak kullanılan belli başlı kelimeler vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: *bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, beriki, diğeri*, vb.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden işaret zamirleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Meğer hanım, Oğuz beyleri yedi gün uyurdu, onun için küçücek ölüm derlerdi. Meğer o gün Tomanın kalesinin tekfuru ava binmişti.

Casus geldi der:

- Bir bölük atlı geldi, içinde beyleri yattı, uyudu.

Tekfur adam gönderdi:

- Kim olduğunu öğrenin! dedi.

Gelenler anladı ki bunlar Oğuz erenlerindedir, gelip tekfura haber verdiler. Tekfur da hemen çerisini (asker) topladı, bunların üzerine geldi. Kazan'ın beyleri baktılar gördüler ki düşman geliyor, dediler:

- Kazan'ı bırakır gidersek ulaştığımızda bizi öldürürler. İyisi budur ki burada kırılalım.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Belirsizlik Zamirleri

Zeynep Korkmaz belirsizlik zamirlerini "Kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir." şeklinde tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 433).

Diğer araştırmacı Banguoğlu, belirsizlik zamirlerinden bahsederken "Ardında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirlere belirsiz zamirler (pronom indéfini) deriz." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 268).

Belirsizlik zamirleri konusunda Muharrem Ergin "Nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s.279).

Belirsizlik zamirlerini tanımlarken Kerim Demirci "Belirsizlik zamirleri veya belgisiz zamirler yerini tuttıkları isimleri açık olarak göstermeyen zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 102).

Delice, belirsizlik zamirlerini "Karşıladıkları ismi belirsiz bir şekilde karşılayabilen sözcüklerdir." ifadesiyle anlatmaktadır (Delice, 2012, s. 36).

Belirsizlik zamirleri Bilgin tarafından "Herhangi bir varlığı kesin biçimde göstermeden ad yerine kullanılan, varlıkları belgisiz biçimde karşılayan sözcüklere belgisiz adıl denir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 256).

Vural, belirsizlik zamirlerini belgisiz zamirler olarak adlandırdıktan sonra tanımlamak için "Kişileri, nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir." cümlesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 201).

Gencan, belgisiz zamirleri tanımlarken "Cümlede adların yerine kullanılan adılların hangi adların yerlerini tuttıkları apaçık belli olmadığından bunlara belgisiz adıl denmiştir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 244).

Hengirmen, belgisiz zamirleri "Belirsiz kişilerin ya da nesnelere ya da diğer şeylerin yerini tutan adıllara belgisiz adıllar denir." diyerek tanımlamaktadır (Hengirmen, 1998, s. 154).

Kükey ise belgisiz zamirleri tanımlamak için "Kesinlik ve açıklık göstermeden adların yerini tutan sözcüklere belgisiz adıl denir." cümlesini kurmuştur (Kükey, 2003, s. 302).

Tanımlarda belirtildiği üzere belgisiz zamirler; karşıladıkları, yerine geçtikleri sözcükle ilgili ayrıntılı bilgi vermeyen, onlar hakkında kabataslak diyebileceğimiz bilgiler veren zamirlerdir. Dilimizde kullanılan belli başlı belgisiz zamirler şunlardır: *biri, birisi, başkası, herkes, kimse, hepsi, tamamı, vb.*

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden belirsizlik zamirleriyle ilgili alınan örneklerdir.

Kanlı Koca sevine övüne kalktı, aksakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi, kız bulamadı. Dolandı, Taş Oğuz'a girdi bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardı Sağına soluna iki çift yay çekerdi,

attığı ok yere düşmezdi. O kızın üç hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadetmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. O üç hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. Bu burçta asılmış otuz iki baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun' diye düşündü.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı adlı hikâyeden alınmıştır.

Soru Zamirleri

Korkmaz, soru zamirlerini "Canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir." cümlesiyle tanımlar (Korkmaz, 2009, s. 441).

Muharrem Ergin, soru zamirlerini anlatırken "Nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 276).

Banguoğlu Türkçenin Grameri adlı eserinde "Yerini tuttukları adı soru yoluyla temsil eden zamirlere soru zamirleri (pronom interrogatif) adını veriyoruz." demektedir (Banguoğlu, 2007 s. 367).

Soru zamirleri Demirci tarafından tanımlanırken "Soru zamirleri nesnelere ve kavramların yerini soru şeklinde temsil eden kelimelerdir." ifadesini kullanılmaktadır (Demirci, 2015, s. 108).

İbrahim Delice, soru zamirlerini tanımlarken "Varlıkları soru sözcükleri ile dolaylı olarak karşılayan sözcüklerdir." cümlesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 36).

Soru zamirleri Bilgin tarafından "Adların yerini soru yoluyla tutan sözcüklere soru adılı denir." cümlesiyle tanımlanır (Bilgin, 2002, s. 258).

Soru zamirleri Vural tarafından "Nesneleri, kişileri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru halinde ifade eden, onları sormak için kullanılan zamirlerdir." ifadesiyle anlatılmaktadır (Vural, 2012, s. 201).

Soru zamirleri Hengirmen tarafından tanımlanırken "Adların yerine soru yoluyla geçen sözcüklere soru adları denir." cümlesi kullanılmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 150).

Kükey ise soru zamirlerini tanımlarken "Soru yoluyla adların yerini tutan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Kükey, 2003, s. 297).

Tanımlardan hareketler soru zamirleri için, cümlede isimlerin yerini soru yoluyla tutan sözcüklerdir diyebiliriz. Bir başka deyişle soru zamirleri, cümlede isimlerin yerine kullanılan soru sözcükleridir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden soru zamirleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Boyu uzun Burla Hatun bunu işitti yüreğiyle canına ateş düştü. Kırk cariyeinin içine girdi, öğüt verdi, der:

- **Hanginize** yapıştırlarsa Kazan hatunu **hanginizdir**? diye, kırk yerden seslenin!

Sögli melikten adam geldi:

- Kazan Beg'in hatunu **hanginizdir**?

Kırk yerden ses geldi **hangisidir** bilmediler. Kâfire haber verdiler:

- Birine yapıştık, kırk yerden ses geldi **hangisidir** bilemedik, dediler.

Kâfir der:

- Mere gidin, Kazan'ın oğlu Oruz'u çekin, çengele asın, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma pişirip kırk bey kızına iletin. Her kim yedi, o değil; her kim yemedi, odur. Alın gelin, şarap sunsun, dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Zarflar. Dilimizde sıkça kullandığımız bir diğer kelime türü ise zarflardır. Yaptığımız işin durumundan gitmekte olduğumuz yöne, sevdiğimiz takımı ne derce sevdiğimizden tatile ne zaman çıkacağımıza kadar her durumu anlatırken zarflara ihtiyaç duyarız. Diğer kelime türlerinde olduğu gibi zarfları da ilk kullandığımız zamanlar özelliklerini bilmeyiz. Ancak okula başlamamızla birlikte diğer kelime türleri gibi zarfları da öğrenmemiz gerekir.

Peki, zarfları ne zaman öğreniriz ya da bir başka deyişle yıllardır kullanmakta olduğumuz sözcüklerin zarf olduğunu ne zaman ve ne şekilde kavrarız? Bu konuyla ilgili olarak 2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programının 7. sınıflarla ilgili kazanımları arasında zarflardan "Zarfların cümledeki işlevlerini fark eder, zarfları işlevlerine uygun olarak kullanır." ifadesiyle bahseder.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında zarflardan 7. sınıf kazanımları arasında bahsedilirken "Zarfların cümleye kattığı anlamı ve işlevini fark

eder." ifadesi kullanılmaktadır. Bir önceki hazırlanan programda olan zarfları kullanma maddesine bu programda yer verilmemiştir.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında ise "Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." şeklinde 7. sınıf kazanımları arasında değerlendirilmiştir. 2018 yılında hazırlanan son Türkçe Dersi Öğretim Programında da "Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." şeklinde bir önceki programda hali korunmuş, sınıf seviyesi de değiştirilmemiştir.

Zarfların anlatıldığı kaynaklar incelendiğinde Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Büyük Türkçe Sözlük'te zarflardan "Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç." ifadesi kullanılmaktadır (TDK, 2011, s. 2645).

Zeynep Korkmaz, zarfları "Fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözcüklere" cümlesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 451).

Banguoğlu, zarfları "Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelere zarf (adverbe) deriz." diyerek tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 361).

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı eserinde zarfları tanımlarken "Zarf ise kelime gruplarından sıfatın, fiilin veya bir başka zarfın manasını değiştiren isimlere verdiğimiz addır." ifadesini kullanır (Ergin, 2000, s. 258).

Demirci, zarfları tanımlarken "Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları veya zarfları durum, zaman, yer - yön, miktar ve soru bakımından gösteren, belirten, niteleyen, açıklayan kelime türleridir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 118).

İbrahim Delice, zarfları tanımlarken "Zarf diye nitelenen sözcükler fiil, fiilimsi, sıfat, isim ve kimi zaman kendi cinsinden bir sözcüğün (zarf) anlamını zaman, araç, sebep, yer, yön, tarz, ölçü, durum gibi çeşitli açılardan sınırlandıran sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 59).

Bilgin, zarfları belirteç olarak adlandırmakta ve "Bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını çeşitli açılardan etkileyen sözcüklere belirteç denir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 262).

Vural, zarfları tanımlarken "Fiillerin, fiilimsilerin, sıfat ve zarf görevindeki sözlerin anlamlarını zaman, yer, yön, hâl, azlık çokluk, soru gibi yönlerden etkileyen, bu

anlamları kimi zaman güçlendirip kimi zaman kısıtlayarak daha belirgin hale getiren kelimelerdir." cümlesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 202).

Aksan, zarfları tanımlarken "Eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcüklere belirteç denir." ifadesini kullanmaktadır (Aksan I, 1976, s. 94).

Karaağaç, zarfları tanımlamak için "Zarflar da özellik adıdır; ancak bu özellikler, varlıktan çok varlığın hareketlerinde görülen özelliklerdir. Başta zaman olmak üzere, yer, nitelik, nicelik, durum vb. özellikler; varlıktan çok varlığın hareketlerinde görülen özelliklerdir." cümlelerini kullanmaktadır (Karaağaç, 2012, s. 47).

Gencan'a göre zarflar "Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcüklere belirteç denir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Gencan, 1975, s. 269).

Hengirmen, zarfları tanımlarken "Eylemlerden, sıfatlardan, belirteçlerden önce gelerek bunların anlamlarını etkileyen sözcüklere belirteç denir. Belirteçler önüne geldikleri sözcüklerin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından etkiler." cümlelerini kurar (Hengirmen, 1998, s. 160).

Kükey ise zarfları tanımlamak için "Eylemlerden, önadlardan ve görevce kendisine benzeyen sözcüklerden (belirteç) önce gelerek, onların anlamlarını etkileyen, pekiştiren, sınırlayan sözcüğe, sözcük öbeğine belirteç adı verilir." cümlesini kurmaktadır (Kükey, 2003, s. 309).

Tanımlardan hareketle zarflar; sıfatları, fiilleri veya kendi türünden kelimeleri, durum, miktar, zaman, yer-yön, soru gibi anlamlarla tamamlayan sözcüklerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden zarflar ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Baba, madem beni evermek istersin, bana layık kız **nasıl** olur?*

Kanlı Koca:

- ***Nasıl** olur?*

Kanlı Turalı:

- *Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı. Ben savaş atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı, dedi.*

Kanlı Koca:

- *Oğul, sen kız istemezmişsin, bir savaşçı bahadır istermişsin; onun arkasında yiyessin içessin; **hoş** geçinesin,*

- Evet canım baba, **öyle** isterim. Yoksa gidesin, bir cici bici (çıtırdım) Türkmen kızını alasin; **ansızın** kayıp üzerine düşeyim karnı mı yırtulsın? dedi.

Kanlı Koca:

- Oğul, kız bulmak senden, mal rızık vermek benden, dedi.

Böyle deyince erenler ejderi Kan Turalı yerinden kalktı, kırk yiğidini yanına aldı, İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. **Geri** döndü, evlerine geldi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı adlı hikâyeden alınmıştır.

Zarflar özelliklerine göre beş farklı gruba ayrılır.

Durum Zarfları

Korkmaz, durum zarflarını "Kısaca nitelik zarfları olarak da adlandırabileceğimiz bu zarflar, bir hareketin oluşma biçimini ve niteliğini bildiren zarflardır." ifadesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 500).

Banguoğlu, durum zarflarından bahsederken "Fiilde oluş ve kılışın, sıfatla vasfın bir niteliğini belirtmeye yarayan zarflara nitelik zarfları (adverbe de qualité) deriz." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 373).

Muharrem Ergin, durum zarflarını "Bunlar hal ve tavır ifade eden zarflardır." şeklinde tanımlar (Ergin, 2000, s. 261).

Demirci, durum zarflarından hal zarfları diye bahsetmekte ve "En kısa tanımıyla hal zarfı fiilin nasıl gerçekleştiğini gösteren zarftır." ifadesiyle tanımlamaktadır (Demirci, 2015, s. 119).

Delice, durum zarflarını tanımlarken "Sınırlandırıcısı olduğu sözcüklere kesinlik, durum, tarz benzerlik, sıklık ve nasıllık gibi anlamlar katan zarflardır." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 59).

Bilgin, durum zarflarını tanımlarken "Nitelik kavramı içeren, eylemin oluş biçimini belirleyen belirteçlere niteleme belirteci denir." cümlesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 272).

Durum zarfları Vural tarafından hâl zarfları olarak nitelendirildikten sonra "Durum ifade eden zarflardır. Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirtirler." cümleleriyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 204).

Hengirmen, durum zarflarını tanımlarken "Eylemlerin, sıfatların, belirteçlerin anlamlarını nitelik yönünden etkileyen sözcüklerdir. Niteleme belirteçleri eylemin

niteliğini, durumunu, bir işin nasıl yapıldığını, sebeplerini, sonuçlarını ve buna benzer durumlarını belirtir." cümlelerini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 164).

Kükey ise durum zarflarından bahsederken nitelik belirteçleri terimini kullanmış ve "Eylem ve eylemsilerin nasıl, niçin, ne biçimde yapıldığını gösteren belirteçlere nitelik belirteci denir." cümlesiyle tanımlamıştır (Kükey, 2003, s. 317).

Tanımlardan hareketle durum zarflarını, fiillerin yapılışı veya tarzı hakkında bilgi veren kelimeler olarak tanımlamamız mümkündür.

Ulaş oğlu Salur Kazan kara korkulu rüya gördü ürperip uyandı, der:

- Bilir misin karındaşım Kara Göne, düşümde ne göründü?

Kara korkulu rüya gördüm.

Yumruğumda çırpınan şahin kuşumu ölür gördüm.

Gökten yıldırım, beylik çadırımın üzerine düşer gördüm.

Kapkara sis, ordumun üzerine dökülür gördüm.

Kuduz kurtlar, evimi dalar gördüm.

Kara deve, ensemden kavrar gördüm.

Kargı gibi kara saçımı uzar gördüm,

Uzayıp gözümü örter gördüm.

Bileğimden on parmağımı kanda gördüm.

Bu düşü gördüğümünden beri aklımı toplayamam.

Hanım kardaş, benim bu düşümü bana yor.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Zaman Zarfları

Korkmaz, zaman zarflarını tanımlarken "Bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir." ifadesini kullanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 495).

Banguoğlu, zaman zarflarını "Bir oluş ve kılışın zaman içinde yerini göstermeye yarayan zarflara zaman zarfları (adverbe de temps) diyoruz." diye tanımlar (Banguoğlu, 2007, s. 374).

Zaman zarfları kavramı Muharrem Ergin tarafından "Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir." şeklinde ifade edilmektedir (Ergin, 2000, s. 260).

Demirci, zaman zarflarını "Fiilin ne zaman yapıldığını bildiren kelimelerdir. Pratik olarak ifade etmek gerekirse zaman zarfları fiile sorulan 'ne zaman' sorusuna verilen cevap olarak karşımıza çıkar." cümleleri ile tanımlamaktadır (Demirci, 2015, s. 119).

Delice, zaman zarflarını tanımlarken "Sınırlandırıcısı olduğu sözcüklere zaman anlamı katan zarflardır." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 60).

Bilgin, zaman zarflarını "Eylemin anlamını zaman kavramı yönünden belirten sözcüklerdir." cümlesiyle ifade eder (Bilgin, 2002, s. 266).

Vural, zaman zarflarını "Fiillerin ve fiilimsilerin anlamlarını zaman bakımından belirleyen, sınırlandıran ve kesinleştiren kelimelerdir." ifadeleriyle tanımlamaktadır (Vural, 2012, s. 203).

Gencan, zaman zarflarını "Bu belirteçlerin görevleri, eylemlerin sonsuz zamanlarını sınırlamaktır." ifadesiyle tanımlar (Gencan, 1975, s. 370).

Hengirmen zaman zarflarını kısa bir tanımla "Eylemlerin anlamlarını zaman yönünden etkileyen sözcüklerdir." ifadesiyle tanımlar (Hengirmen, 1998, s. 160).

Kükey ise zaman zarflarını tanımlamak için "Eylem ve eylemsilerin zaman bakımından etkileyen, sınırlayan, belirten sözcük ya da sözcük öbeği biçimindeki zaman adlarına zaman belirteci denir." cümlesini kullanmıştır (Kükey, 2003, s. 311).

Tanımlarda da belirtildiği üzere bağlı olduğu fiili, sıfatı veya türdeşi olan bir zarfı, zaman anlamı bakımından tamamlayan zarflardır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden zaman zarfları ile ilgili alınan örneklerdir.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Eyeğili uzar, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın obasına karıştı. Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası bir de devesi vardı. O boğa, katı taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün boğayla deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han güçlü Oğuz beyleriyle seyrederdi.

Meğer sultanım, yine yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincirle boğayı tutmuşlardı; gelip meydan ortasında koyuverdiler. Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç de oba uşağı meydanda aşık oynarlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara: 'Kaç!' dediler. O üç oğlan kaçtı, Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında bekledi durdu. Boğa da oğlana sürdü (koştu) geldi, diledi ki oğlanı helak kılaydı (öldüreydi). Oğlan boğanın alnına yumruğunu katı tutup vurdu. Boğa götün götün (geri geri) gitti. Boğa oğlana sürdü geri geldi. Oğlan yine

boğanın alnına yumruğuyla katı vurdu. Oğlan bu defa boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğayla oğlan bir süre çekiştiler; boğanın iki omzunun üstü köpüklendi. Ne oğlan yener ne boğa yener.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Yer ve Yön Zarfları

Zeynep Korkmaz, yer - yön zarflarını "Bu gruba giren zarflar fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır." ifadesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 498).

Banguoğlu yer - yön zarflarını "Bir oluş veya kılışın mekân içindeki yerini ve yönünü belirten zarflara yer yön zarfları (adverbe de lieu) adını veriyoruz." ifadeleriyle anlatmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 373).

Yer - yön zarfları Ergin tarafından "Bunlar boşlukta yer ifade eden zarflardır." şeklinde tanımlanır (Ergin, 2000, s. 259).

Demirci, yer - yön zarflarını tanımlarken "Dolaylı tümlece benzemeleriyle bilinen zarflardır. Türkçede içeri, dışarı, ileri, geri, yan, aşağı, yukarı, beri gibi kelimeler yer - yön bildiren en yaygın zarflardır." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 122).

Delice'ye göre yer - yön zarfları "Sınırlandırıcısı olduğu sözcüklere yer-yön anlamı katan zarflardır." şeklinde tanımlanmaktadır (Delice, 2012, s. 60).

Bilgin yer - yön zarflarını tanımlarken "Bir eylemin anlamını yer-yön kavramıyla tümleyen sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 265).

Yer - yön zarflarını Vural "Fiil ve fiilimsileri yer ve yön bakımından belirli duruma getiren zarflardır." ifadesiyle tanımlıyor (Vural, 2012, s. 204).

Gencan, yer - yön zarflarından bahsederken "Eylemlerin yerlerini, yönlerini gösteren zarflardır." Cümlesini kullanır (Gencan, 1975, s. 376).

Hengirmen yer - yön belirteçlerini tanımlamak için "Eylemlerin anlamlarını yer ve yön bakımından etkileyen sözcüklerdir." ifadesini kullanmıştır (Hengirmen, 1998, s. 162).

Kükey iseyer -yön belirteçlerini tanımlarken "Eylem ve eylemsilerin yerini yönünü belirleyen belirteçlere yer -yön belirteci diyoruz." cümlesini kullanmıştır (Kükey, 2003, s. 322).

Tanımlarda belirtildiği gibi yer yön zarfları bağlı olduğu sıfat zarf veya fiili yer-yön bakımından tamamlayan zarflardır. Bu zarflar yalın halde bulunurlar. Yani isim hal eklerinden alamazlar. Aldıkları takdirde de zarf özelliklerini yitirerek isim olurlar.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden yen - yön zarfı ile ilgili alınan örneklerdir.

Elini çözdüler, kolca (kol kadar) kopuzunu eline verdiler. Dirse Han oğlancığı olduğunu bilmedi, karşısına geçip söyler, görelim hanım ne söyler:

Boynu uzun yürük atlar giderse benim gider.

Senin de içinde binitin varsa yiğit, söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Ağıllardan tümen (tüylü) koyun giderse benim gider.

Senin de içinde şişliğin varsa söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Kaytabandan (deve ahırı) kızıl deve giderse benim gider.

Senin de içinde yükletin varsa söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Altın başlı beylik çadırlar giderse benim gider.

Senin de içinde odan varsa yiğit, söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Ak yüzlü, ela gözlü gelinler giderse benim gider.

Senin de içinde nişanlın varsa yiğit, söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Aksakallı kocalar giderse benim gider.

Senin de içinde aksakallı baban varsa yiğit, söyle bana!

Savaşmadan vuruşmadan alıvereyim, dön geri!

Benim için geldinse oğlancığımı öldürmüşüm.

Yiğit, bana yazık değil, dön geri! dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

Korkmaz, azlık-çokluk zarflarını "Bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır." cümlesiyle tanımlar (Korkmaz, 2009, s. 517).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde azlık çokluk zarflarından bahsederken "Bir kılışın ve oluşun veya bir vasfın miktarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflara miktar zarfları (adverbe de quantité) adını veririz." demektedir (Banguoğlu, 2007, s. 372).

Muharrem Ergin, azlık-çokluk zarflarını "Bunlar azlık-çokluk ifade eden; miktar, derece bildiren zarflardır." şeklinde tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 262).

Demirci, miktar zarflarını tanımlarken "Fiil, fiilimsi, sıfat ve zarfların miktarını veya derecelerini bildiren zarflara miktar zarfı denir." ifadesini kullanır (Demirci, 2015, s. 122).

Delice, azlık - çokluk zarflarını anlatırken "Sınırlandırıcısı olduğu sözcüklere miktar, ölçü ve azlık-çokluk anlamı katan zarflardır." ifadelerini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 60).

Azlık - çokluk zarfları Vural tarafından tanımlanırken "Sıfatların, fiillerin, fiilimsilerin veya zarfların anlamlarını miktar bakımından belirleyen kelimelerdir." cümlesi kullanılmaktadır (Vural, 2012, s. 205).

Hengirmen, miktar zarflarını ölçü zarfları olarak adlandırmış ve "Eylemlerin, sıfatların, belirteçlerin anlamlarını azlık, çokluk bakımından etkileyen sözcüklerdir." ifadesiyle tanımlar (Hengirmen, 1998, s. 164).

Kükey ise miktar zarflarını nicelik zarfları terimiyle karşılamış ve bunları "Eylemin, eylemsinin, belirtecin ve bir önadın anlamını sayısallık yönünden, azlık - çokluk bakımından belirleyen, tamamlayan, sınırlayan sözcük ya da sözcük öbeği biçimindeki belirteçlere nicelik belirteci denir." cümlesiyle tanımlamıştır (Kükey, 2003, s. 319).

Tanımlarda belirtildiği gibi miktar zarfları bağlı oldukları kelimeyi miktar veya derece anlamı ile tamamlayan zarflardır. Bu zarflar bağlı oldukları kelimeler arasında karşılaştırma ilişkisi görevi de üstlenirler.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden miktar zarfları ile ilgili alınan örneklerdir.

Tepegöz bir daha söylemiş:

- Aksakallı kocaları çok ağlatmışam;

Aksakalı ahı tuttu ula gözüm seni!

Ak saçlı karıcıkları (yaşlı kadınları) çok sızlatmışam;

Gözü yaşı tuttu ula gözüm seni!

Bıyacağı kararmış yiğitçikleri çok yemişem;

Yiğitlikleri tuttu ula gözüm seni.

Elceğizi kınalı kızcağızları çok yemişem;

Ahları tuttu ula gözüm seni!

Öyle göz ağrısı çekerim ki,

Hiçbir yiğide Kadir Tanrı vermesin göz ağrısını.

Gözüm gözüm, ay gözüm, biricik gözüm! dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Soru Zarfları

Soru zarfları Korkmaz tarafından "Fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 523).

Demirci, soru zarflarını tanımlarken "Soru zarfları fiillerin veya fiilimsilerin oluş şekillerini, yer-yönlerini, gösterdikleri şeyin miktarını vs. soran kelimelerdir." ifadesine yer vermektedir (Demirci, 2015, s. 123).

Delice'ye göre soru zarfları "Fiil, fiilimsi, sıfat, isim ve kendi cinsinden zarfları soru anlamı taşıyan sözcüklerle sınırlandıran sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Delice, 2012, s. 61).

Soru zarfları Bilgin tarafından "Bir eylemin anlamını soru yoluyla belirten sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Bilgin, 2002, s. 281).

Soru zarflarını tanımlayan Vural "Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve başka zarfları soru yoluyla belirleyen kelimelerdir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 206).

Soru zarfları Hengirmen tarafından "Eylemlerin ve sıfatların anlamlarını soru yoluyla belirleyen sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Hengirmen, 1998, s. 165).

Kükey ise soru zarflarını tanımlamak için "Sadece eylemlerle ve eylemsilerle ilgili olarak onları soru yoluyla etkileyip tamamlayan, soru tümcesi oluşturan sözcüklere soru belirteci denir." cümlesini kurmuştur (Kükey, 2003, s. 327).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere soru zarfları bağlı oldukları sözcüğe soru anlamıyla bağlı olan zarflardır. Cümle içinde kullanımları ise diğer türlerdeki zarfları bulmak için sorduğumuz soruların cümle içinde kullanılması şeklindedir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden soru zarfları ile ilgili alınan örneklerdir.

Su **nasıl** haber versin, sudan vazgeçti, bu kez bir kurda rastladı. 'Kurt yüzü mübarektir, kurtla bir haberleşeyim' diye düşündü. Görelim hanım ne haberleşti. Kazan der:

- Karanlık akşam olanda günü doğan,
Kar ile yağmur yağanda er gibi kalkan,
Savaş atlarını gördüğünde kişneştiren,
Kızıl deve gördüğünde bozlaştıran,
Akça koyun gördüğünde kuyruk çarpıp kamçılayan,
Arkasını vurup berk ağılın ardını söken,
Kavrayıp koyunun semizini alıp tutan,
Kanlı kuyruk çekip çap çap yutan,
Sesi kaba köpeklere kavga salan,
Çakmaklıca çobanları gece yürüten!
Yurdumun haberini bilir misin? Söyle bana!
Kara başım kurban olsun, kurdum sana!

Kurt **nasıl** haber versin. Kurttan da vazgeçti. Karaca Çoban'ın kara köpeği Kazan'ın karşısına çıktı. Kazan kara köpekle de haberleşti. Görelim hanım ne haberleşti:

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Fiiller. İnsanlar yaşamlarının her anında bilinçli veya bilinçsiz olarak bir şey içindedir. Nesnelere anlatmak için isimleri kullanan insanlar hareketlerini anlatmak için de fiilleri tercih etmişlerdir. Hayatımızın ilk çocukluk dönemlerinde fiilleri en basit halleriyle kullanmış olsak da ilerleyen dönemlerinde kurallarını bilmesek dahi daha karmaşık hallerini de kullanırız.

Fiiller bireylerin eğitim hayatlarının her kademesinde ele alınan bir konu olsa da biz, araştırmamıza konu olan ikinci kademedeki hangi kazanım başlıklarıyla hangi sınıflarda öğretildiğine dikkat çekmektir. 2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında fiiller 7. sınıf kazanımları arasındadır. Bu kazanımlar "Fiillerin anlam

özelliklerini kavrar.", "Kip ve çekimli fiili kavrar.", "Bildirme kipleriyle dilek kiplerini ayırt eder.", "Bildirme kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.", "Dilek kiplerinin kullanım özelliklerini kavrar.", "Fiillerin olumlu, olumsuz, soru ve olumsuz soru çekimleriyle ilgili uygulamalar yapar." biçiminde geçmektedir.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında ise "Fiillerin cümleye kattığı anlam özelliklerini fark eder.", "Fiilin cümleye kattığı anlam özelliklerini, ek fiilli ve zarfları cümledeki işlevlerine uygun kullanır." İfadeleriyle anlatılır ve 7. sınıf kazanımları arasındadır.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında "Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." üst başlığı ve "*İş (kılış), oluş ve durum fiillerinin anlam özellikleri üzerinde durulur.*" alt başlığı ile yine 7. Sınıf kazanımları arasında geçmektedir. 2018 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında da 2017 yılındaki kazanım aynen tekrar edilmiştir.

Fiillerle ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde bakılan ilk kaynak Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu Büyük Türkçe Sözlük'tür. Bu sözlükte fiillerden "Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem." olarak bahsedilmektedir (TDK, 2011,s. 874).

Korkmaz tarafından fiiller tanımlanırken "İş ve hareket bildiren önemli sözcüklere. Fiiller, karşıladıkları hareketleri ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler." cümleleri kullanılmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 527).

Banguoğlu, fiilleri "Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelimeye fiil adını veririz." ifadesiyle tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 408).

Muharrem Ergin, fiilleri anlatırken "Kısa bir ifade ile hareketleri karşılayan kelimelerdir." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 280).

Kerim Demirci fiilleri tanımlarken "Klasik tanımıyla; iş, oluş, hareket vs. bildiren kelime türüdür. Aslına bakılınca kâinatta cereyan eden her türlü eylem için kullanılan kelimedir." cümlelerini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 150).

İbrahim Delice, fiillerin genel tanımını yaparken "Cümle içinde yüklem, iç cümle ve yan cümle içinde (iç cümle ve yan cümlenin yüklemi) olarak kullanılan, yüklem olduğunda kip ve şahıs kavramlarıyla çekimlenmiş yüklemsi olduğunda da fiilimsi ekleri almış sözlüksel anlamlı sözcüklerdir." cümlesini kullanır (Delice, 2012, s. 66).

Bilgin fiilleri eylem olarak adlandırmaktadır ve onları "Bir eylemi, bir oluşu ya da bir durumu kişi ve zaman kavramıyla anlatan sözcüklere eylem denir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 266).

Vural, fiilleri tanımlarken "Hareketleri karşılayan kelimeler fiillerdir. Hareketler kişilerin, nesnelerin zaman ve mekan içindeki yer değiştirmeleri, oluşları, kılışları, duruşları, özetle her türlü faaliyetleridir." cümlelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 206).

Karaağaç'a göre fiiller "Varlıktaki değişime eylem denir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Karaağaç, 2012, s. 51).

Gencan, fiilleri tanımlarken "Varlıkların yaptıkları işleri, devimleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları, yargıları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüktür." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 249).

Hengirmen, fiillerin genel tanımını yaparken "Bir iş, oluş, hareketi bildiren, kişi ve zaman kavramı veren sözcüklere eylem denir. Sözcük türleri içerisinde en önemli öge eylemlerdir. Çünkü eylemler, tanımdan da anlaşılacağı gibi varlıkların yaptıkları işleri, oluşları, hareketleri ve içinde buldukları durumları bildirirken kişi, zaman ve yargı kavramları verir." cümlelerini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 200).

Kükey ise fiilleri tanımlamak için "Türk dil bilgisinde bir sözcük türünün adı olarak geçen eylem evrende tüm hareketleri karşılayan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 3).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere iş, oluş ve hareket bildiren kelimelere fiil adı verilir. Fiiller zaman ve şahıs ekleri ile çekimlenerek belirttiği işin kim tarafından ve ne zaman yapıldığını belirtir.

Fiillerin kullanım alanları diğer kelimelere göre oldukça fazladır. Çünkü insanoğlu istekleri, hayallerini, ihtiyaçlarını ve anılarını hep fiiller yardımıyla anlatmaktadır. Fiilleri bu özelliğinden dolayı dilin temel sözcükleri olarak görmemiz mümkündür.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden fiiller ile ilgili alınan örneklerdir.

Çağırıp Deli Dumrul söyler. Görelim hanım ne söyler, der:

-Mere ne heybetli kocasın!

Kapıcılar seni görmedi,

Çavuşlar seni duymadı.

Benim görür gözlerim görmez oldu,

Tutar benim ellerim tutmaz oldu.

Titredi, benim canım cuşa geldi.

Altın kadehim elimden yere düştü.

Ağzımın içi buz gibi, kemiklerim tuz gibi oldu.

Mere sakalcığı akça koca,

Gözcüğezi zayıf koca!

Mere ne heybetli kocasın! Söyle bana,

Kazam belam dokunur bugün sana! Dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul isimli hikâyeden alınmıştır.

Anlamları Bakımından Fiiller

Fiiller belirttikleri anlamları açısından üç bölümde incelenmektedir.

Oluş Bildiren Fiiller

Oluş bildiren fiilleri Korkmaz, "Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini belirten, dolayısıyla herhangi bir nesneye ihtiyaç göstermeyen fiillerdir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 531).

Delice oluş fiillerini tanımlarken "Cümle içinde kullanılabilmesi için bir varlığa ihtiyaç duymayan ancak cümle kurabilmek için nesne isimleriyle birleşebilen fiillerdir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 66).

Bilgin, oluş fiillerini tanımlarken "Öznenin istemi dışında gerçekleşen ve öznedeki değişimi veren eylemlerdir." cümlesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 366).

Vural'a göre oluş fiilleri "Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, oluşun yapana yöneldiğini belirten fiillerdir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Vural, 2012, s. 206).

Kükey ise oluş fiillerini "Oluş eyleminin anlamında bir iş, bir hareket vardır ama bu iş, bu hareket görülemez; gözle izlenemez." cümlesiyle tanımlamıştır (Kükey-3, 2003, s. 4).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere oluş fiilleri zamana bağlı olarak kendiliğinden gerçekleşen fiillerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden oluş fiilleri ile ilgili alınan örneklerdir.

*Dirse Han da eşinin sözüyle ulu ziyafet düzenledi, dua istedi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Taş Oğuz beylerini üstüne topladı. Aç görse doyurdu, çıplak görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El kaldırdılar, dua ettiler. Bir ağzı dualının duasıyla Allah Taala bir çocuk verdi. Hatunu **hamile oldu**, bir nice süre sonra bir oğlan **doğurdu**. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.*

*At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Eyeğili **uzar**, kaburgalı **büyür**. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın obasına karıştı. Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası bir de devesi vardı. O boğa, katı taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün boğayla deveyi savaştırdılar. Bayındır Han güçlü Oğuz beyleriyle seyredirdi.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Kılış Bildiren Fiiller

Kılış fiillerini Korkmaz "Cümlede yüklem gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini, bir varlık üzerinde etkisi bulunduğunu gösteren, dolayısıyla nesne gerektiren fiillerdir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Korkmaz, 2009, s. 532).

Muharrem Ergin, kılış fiillerinden bahsederken bu fiillerin geçişli fiiller olduğunu ve bu geçişli fiillerde "hareketin yönü dışarıya doğrudur, tesir edeceği nesne bağlı olduğu şahsın dışındadır." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 282).

Kılış fiillerini anlatırken Delice "Cümle içinde kullanılabilmesi için bir varlığa ihtiyaç duyan -yani, cümle kurabilmek için bir varlık yahut varlık nitelikleriyle donanmış özne olan- isimle birleşebilen fiillerdir." ifadelerini kullanır (Delice, 2012, s. 66).

Bilgin, kılış eylemlerini "Bu eylemler bir eylemi anlatırlar; öznenin istemiyle bir nesne üzerinde gerçekleşirler, o nesnenin etkilendiğini gösterirler." ifadesiyle tanımlamaktadır (Bilgin, 2002, s. 365).

Vural, kılış fiillerini tanımlarken "Cümlede yüklem gösterdiği işin yapma niteliği taşıdığını, yapanın dışında bir nesneye yöneldiğini gösteren fiillerdir." cümlesini kullanır (Vural, 2012, s. 206).

Kükey'e göre kılış fiilleri ise "Eylemin anlamında bir iş, bir hareket vardır ve biz bu işi, bu hareketi görebilir, gözle izleyebiliriz." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Kükey-3, 2003, s.4).

Tanımlardan hareketler kılış fiilleri gerçekleşmek için bir nesneyi etkileyen veya nesneye ihtiyaç duyan fiillerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden kılış fiilleri ile ilgili alman örneklerdir.

Dirse Han da eşinin sözüyle ulu ziyafet düzenledi, dua istedi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Taş Oğuz beylerini üstüne topladı. Aç görse doyurdu, çıplak görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yıgıdı, göl gibi kımız sağdırdı. El kaldırdılar, dua ettiler. Bir ağzi dualının duasıyla Allah Taala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu, bir nice süre sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Eyeğili uzar, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın obasına karıştı. Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası bir de devesi vardı. O boğa, katı taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün boğayla deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han güçlü Oğuz beyleriyle seyrederdi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Durum Bildiren Fiiller

Durum bildiren fiiller Korkmaz tarafından "Herhangi bir oluş veya kılışı değil, yalnızca hareket halinde olmayan bir durumu veya takınılan bir tavrı gösterirler." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s.532).

Muharrem Ergin, kılış fiillerini geçişli fiiller olarak tanımlarken durum fiilleri için de geçişsiz fiiller ifadesini kullanmaktadır. Geçişsiz fiilleri ise "hareketin yönü içe doğrudur, tesir edeceği nesne bağlı olduğu şahıstır." şeklinde tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 282).

Bilgin, durum fiillerini anlatırken "Öznenin bir durumunun sürekliliğini anlatırlar." ifadesini kullanır (Bilgin, 2002, s. 367).

Vural, durum fiillerini kısa bir ifadeyle tanımlamakta ve tanımını "Bir durumu, takınılan bir tavrı gösteren fiillerdir." cümlesiyle yapmaktadır (Vural, 2012, s. 206).

Durum fiillerini tanımlamak için Kükey ise "Eylemin anlamında bir iş, bir hareket yoktur. Biz, iş, hareket bakımından bir şey göremeyiz." cümlelerini kurmuştur (Kükey-3, 2003, s.5).

Durum fiilleri kısa bir tanımla gerçekleşmek için bir varlığı etkilemeyen veya bir varlığa ihtiyaç duymayan fiillerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden durum fiilleri ile ilgili alınan örneklerdir.

- *Biz senin oğlunu nasıl getirelim? Senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez. Yerinden kalkıp yiğitlerine iltifat et, yanma al; oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup (kuşla avlanıp) av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeye çalış. Eğer böyle öldürmezsen başka türlü öldüremezsin, belli bil! dediler. Soylama:*

- *Salkım salkım (serin) tan yelleri estiğinde,*

Sakallı boz turgay öttüğünde,

Yürük atlar sahibini görüp kişnediğinde,

Sakalı uzun hoca ezan okuduğunda,

Ak ile kara ipin seçildiği saatte,

Güçlü Oğuz'un gelini kızı bezendiği saatte,

Göğsü güzel yüce dağlara gün değende,

Bey yiğitler savaşçılar birbirine katıldığı çağda

Şafak vakti Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını, kırk yiğidini yanına aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar (kuşla avlandılar). O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Kip Bakımından Filler

Korkmaz, kipleri tanımlarken "Kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir." cümlesini kullanır (Korkmaz, 2009, s. 569).

Bilgin, kipin tanımını yaparken "Kişiyi de göstermek üzere belirli bir zaman ya da dileğin temel alındığı çekimli eylemlerin her birine kip denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 369).

Vural, fiillerde kip konusundan bahsederken "Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan eklere de kip ekleri denir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 214).

Gencan, kip kavramını tanımlamak için "Eylemler, zaman ve anlam özelliklerine göre türlü eklerle değişik biçimlere girer. Bu biçimlerin her birine kip denir." ifadelerini kullanır (Gencan, 2001, s. 305).

Hengirmen kip konusunda "Eylemin belirttiği işin nasıl, ne zaman ve ne biçimde yapıldığını bildiren anlatım biçimine kip denir." demektedir (Hengirmen, 1998, s. 218).

Kükey ise kipi tanımlarken "Kip, eylem kök ya da gövdelerinin bir zamana veya bir dileğe bağlı olarak türlü eklerde aldığı biçimlerden her biridir." cümlesini kullanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 141).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere fiillerin kipleri onların gerçekleşme zamanı veya biçimleri hakkında bizlere bilgi veren eklerdir. Bu ekler kendi içinde de gruplara ve alt gruplara ayrılmaktadır. Şimdi ilk grubumuz olan bildirme kipleri ile başlayalım.

Bildirme Kipleri

Bildirme kiplerinin tanımı Korkmaz tarafından "Bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı halinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir." şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 583).

Muharrem Ergin, bildirme kiplerini "fiillerin zaman bildiren bütün çekimleri şekil bakımından bildirme kipleridir." ifadesiyle tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 289).

Bilgin bildirme kiplerini tanımlarken "Belirli bir zaman kavramı veren kiplerdir. Eylemlere belirli bir zamanı gösteren eklerin getirilmesiyle kurulur." cümlelerini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 369).

Vural, bildirme kiplerinden bahsederken "Bazı fiil şekilleri ortaya çıkan veya çıkacak olan hareketleri bildirirler. İşte bu fiil şekillerine bildirme kipleri adı verilir." cümlelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 216).

Kükey ise bildirme kipleriyle ilgili olarak "Ortaya çıkan ya da çıkacak olan hareketi karşılayan eylem biçimlerine bildirme kipleri diyoruz." ifadesini kullanır (Kükey-3, 2003, s.142).

Bildirme kipleri kısa bir tanımla fiili zaman bakımından kısıtlayan veya destekleyen kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden bildirme kipleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı vardı, adına Konur Koca oğlu Sarı Çoban derlerdi. Oğuz'un önünce bundan önce kimse göçmezdi. Uzun Pınar denilen meşhur bir pınar vardı. O pınara periler konunca koyun ansızın kaçtı. Çoban erkece (erkek keçi) kızdı, ileri yürüdü, gördü ki peri kızları kanat kanata bağlamışlar, uçarlar. Çoban kepenegini üzerlerine attı, peri kızının birini yakaladı. Gönlü arzulayıp orada onunla yattı. Koyun kaçmaya başladı çoban koyunun önüne koştı.

Peri kızı kanat vurup uçtu, der:

- Çoban, yıl tamam olunca bende emanetin var; gel, al. Ama Oğuz'un başına bela getirdin, dedi. Çobanın yüreğine korku düştü, ama kızın derdinden benzi sarardı. Bir zaman sonra Oğuz yine yaylaya göçtü. Çoban yine bu pınara geldi. Yine koyun kaçtı, çoban ileri yürüdü, gördü ki bir bağanak (kese) yatar, panl parıl parlar.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Bildirme kipleri anlattıkları zamana göre beş farklı gruba ayrılır. Sırasıyla inceliyoruz.

Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Bildirme kiplerinden ilki olan görülen geçmiş zaman Korkmaz tarafından "Fiildeki oluş ve kılışın söylendiği adan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 584).

Banguoğlu, görülen geçmiş zaman kipinden bahsederken "Eydenin görgüsüne, bazen de kesin kanaatine dayanan bir deyiş meydana getirir." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 458).

Ergin, görülen geçmiş zaman kipini "Geçmişte olan bir hareket bizim önümüzde olmuşsa o hareketi anlatan zamandır." şeklinde tanımlamaktadır (Ergin, 2000, s. 298).

Delice görülen geçmiş zaman kipini tanımlarken -DI ekiyle kurulan geçmiş zamandır diyerek tanımını "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan işinin sözüne konu olan eylemin geçmişte yapıldığını veya olduğunu, dil kullanıcısının da bunu anında veya

sonradan gördüğünü aktarmak amacıyla başvurduğu kiptir." cümlesiyle yapmaktadır (Delice, 2012, s. 72).

Bilgin, görülen geçmiş zamanı tanımlarken "Belirli geçmiş zaman kipi, eylemin kesin olarak yapıldığını anlatır. Bu eylem konuşucunun gerçekleştirdiği ya da tanık olduğu; tanık olmasa bile gerçekleştiğini kanıtlayabileceği bir eylemdir." cümlelerini kullanır (Bilgin, 2002, s. 370).

Vural, görülen geçmiş zamanı tanımlarken "Genel olarak fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki iş, oluş ve harekete konuşan ya tanık olmuştur ya da iş, oluş, hareket konuşanın bilgisi ve bilici dahilindedir." cümlelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 216).

Gencan, görülen geçmiş zamanı tanımlamak için "İşin sözden önce yapıldığını bildiren ve yapıldığının kesin olduğunu anlatan kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 305).

Hengirmen, görülen geçmiş zamanı anlatmak için "Eylemin yaptığı işin geçmiş zamanda yapıldığını kesin olarak bildiren kiptir." cümlesini kurmuştur (Hengirmen, 1998, s. 220).

Kükey ise görülen geçmiş zamandan bahsederken "Genel olarak eylemin içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını, olduğunu bildiren zamandır." cümlesini kullanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 160).

Görülen geçmiş zaman isminde de belirtildiği gibi önceden gerçekleşen ve gerçekleştiğine şahit olunan olayların anlatıldığı kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden görülen geçmiş zaman kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

Kan Turalı gözünü açtı, kapaklarını kaldırdı, baktı gelin at üzerinde, zırh giyinmiş, kargısı elinde. Yer öptü, der: 'Amenna ve saddakna! Maksudumuz Hak Taala dergâhında kabul oldu' deyip arı suyla abdest aldı, ak alnını yere koydu, iki rekat namaz kıldı. Atına bindi, adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, kara giysili kâfire at saldı, karşı durdu. Selcan Hatun at oynattı, Kan Turalı'nın önüne geçti.

Kan Turalı der:

- Görklüm, nereye gidersin?

Der:

- Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı? Bu gelen kâfir çok kâfirdir.

Savaşalım dövüşelim, ölenimiz ölsün, diri kalanımız çadıra gelsin, dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikayeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikayeden alınmıştır.

Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Bildirme kiplerinden ikincisi olan duyulan geçmiş zaman Korkmaz tarafından "Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 600).

Banguoğlu'na göre duyulan geçmiş zaman "Kişinin başkasından duyduğu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediği bir kılışın ifadesine yarar." şeklinde tanımlanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 460).

Muharrem Ergin, duyulan geçmiş zamanı öğrenilen geçmiş zaman olarak tanımlamıştır. Öğrenilen geçmiş zamanı tanımlarken "Geçmişte olan ve konuşanın, o hareketi bildirenin önünde cereyan etmeyen hareketleri anlatan zamandır." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 300).

Delice, duyulan geçmiş zamandan öğrenilen geçmiş zaman diye bahsetmekte ve "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin geçmişte yapıldığını veya olduğunu ancak kendisinin bunu sonradan başkalarından öğrendiğini veya duyduğunu aktarmak amacıyla başvurduğu kiptir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Delice, 2012, s. 73).

Duyulan geçmiş zaman Bilgin tarafından "Belirsiz geçmiş zaman kipi, eylemin, içinde bulunduğumuz zaman diliminden önce olup bittiğini belirsiz olarak gösteren ya da başkalarından aktarıldığını bildiren kiptir." cümlesiyle tanımlanmıştır (Bilgin, 2002, s. 371).

Duyulan geçmiş zaman kipi Vural tarafından "Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini, fakat konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren kiptir." cümlesiyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 218).

Gencan, duyulan geçmiş zaman kipini tanımlarken "Eylem tabanına getirilen -miş eki ile yapılan, eylemin söylenişten önce yapıldığını anlatan ancak eylemin kesinliği hakkında bilgi vermeyen kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 306).

Duyulan geçmiş zaman Hengirmen tarafından "Geçmişte yapılan bir işin başkalarından öğrenildiğini ya da belirsiz olduğunu belirten zamandır." cümlesiyle anlatılmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 220).

Kükey'e göre duyulan geçmiş zaman ise "Genel olarak eylemin içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını, olduğunu; başkasından işitmiş olarak, işitmiş gibi bildirir." ifadesiyle tanımlanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 163).

Duyulan geçmiş zamanda esas olan olayın önceden gerçekleşmesi ancak bizim olaya şahit olamamamızdır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden duyulan geçmiş zaman kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

*Görür müsün neler oldu? Han Bayındır yerinden **kalkmış**. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ **diktirmiş**, **buyurmuş**: 'Oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa oturtun. Kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin. Yerse yesin, yemezse kalksın gitsin. Kimin oğlu kızı yoksa Tanrı Taala onu lanetlemiştir, biz de hoş görmeyiz" **demiş**. Gelip beni karşıladılar, kara otağa oturtular, kara keçe altına döşediler, kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. 'Oğlu kızı olmayanı Tanrı Taala lanetlemiştir, biz de hoş görmeyiz, belli bil!' dediler. Senden midir benden midir, Tanrı Taala bize bir topaç oğul vermez, nedendir? dedi, söyledi:*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Şimdiki Zaman Kipi

Bildirme kiplerinden üçüncüsü olan şimdiki zaman kipi Korkmaz tarafından "Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 610).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde şimdiki zamandan bahsederken "Sürmekte olan bir şimdiki zaman kipidir." ifadesine yer vermektedir (Banguoğlu, 2007, s. 464).

Muharrem Ergin, şimdiki zaman kipini "hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını anlatan kiptir." ifadesiyle anlatmaktadır (Ergin, 2000, s. 295).

Delice, şimdiki zamanı tanımlarken "Dile sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu ola eylemin aktarım ile aynı anda gerçekleşmiş olduğunu ifade etmek için başvurduğu kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 73).

Bilgin, şimdiki zamanı anlatırken "İş yapılırken, olurken kullanılır. Ancak daha önce başlayıp sürmekte olan olaylar da şimdiki zaman kipiyle anlatılır." cümlelerini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 372).

Vural, şimdiki zaman kipini anlatırken "Fiilin gösterdiği iş, oluş ve hareketin içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 218).

Gencan, şimdiki zamanı tanımlarken "Eylem köküne getirilen -yor eki ile yapılan, iş yapılırken olurken söylenen zamandır." cümlesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 308).

Hengirmen, şimdiki zamanı anlatırken "Eylemin belirttiği işin ve oluşun içinde bulunduğumuz zamanda gerçekleştiğini bildiren zamandır." ifadesini kullanır (Hengirmen, 1998, s. 219).

Kükey ise şimdiki zamanı tanımlarken "Genel olarak eylemin, içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürdüğünü bildiren zamandır." ifadesini kullanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 155).

Şimdiki zaman, anlatımın ve eylemin aynı anda yapıldığı kip diye de tanımlanabilir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden şimdiki zaman kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

Onlar öyle deyince At Ağızlı Aruz Koca, iki dizinin üstüne çöktü, der:

- Ağam Kazan, sası (pis) dinli Gürcistan sınırında oturuyorsun. Obanın üstüne kimi bırakırsın?

Kazan der:

-Üç yüz yiğit ile oğlum Oruz, benim evimi beklesin.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Gelecek Zaman Kipi

Bildirme kiplerinden dördüncüsü olan gelecek zaman kipi Korkmaz tarafından "Henüz gerçekleşmemiş bulunan, ancak fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir

zaman diliminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 623).

Banguoğlu, gelecek zaman kipinden bahsederken "Henüz gerçekleşmemiş bir kılışı anlatır ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı kapsar." ifadesini kullanır (Banguoğlu, 2007, s. 465).

Gelecek zamanı anlatırken Muharrem Ergin "hareketin gelecek zamanda olacağını bildiren kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 302).

İbrahim Delice, gelecek zamanı tanımlarken "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanacak kişinin sözüne konu olan eylemin aktarım esnasında niyet halinde olduğunu, eylemin gelecek zaman dilimi içinde gerçekleştirilmesinin planlandığını aktarmak için başvurduğu bir kiptir." cümlesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 74).

Gelecek zaman kipi Bilgin tarafından "Bir eylemin, bir durumun gelecekte yer aldığını gösteren kiptir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 375).

Vural'a göre gelecek zaman kipi "Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin gelecekteki bir zaman kesiminde gerçekleşeceğini gösteren kiptir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Vural, 2012, s. 220).

Gencan, gelecek zamanı tanımlarken "Eylem tabanına getirilen -ecek eki ile yapılan; işin sözden sonra olacağını, yapılacağını bildiren zamandır." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 310).

Hengirmen gelecek zamanı tanımlarken "Eylemin belirttiği işin gelecek zaman içinde yapılacağını bildiren zamandır." cümlesini kurar (Hengirmen, 1998, s. 221).

Kükey ise gelecek zamanı tanımlamak için "Genel olarak eylemin, içinde bulunduğumuz zamandan sonra olacağını, süreceğini bildiren zamandır." cümlesini kullanmıştır (Kükey-3, 2003, s. 167).

Gelecek zamanı tanımlamak için eylemin anlatımdan sonra gerçekleşeceği zaman kipidir diyebiliriz.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden gelecek zaman kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

Kazan Bey burada bir daha söylemiş, der:

- Ak Kaya'nın kaplanının erkeğinde bir köküm var,

Arkiç Kır'da sizin geyiklerinizi yaşatmayacak.

Ak Saz'ın aslanının erkeğinde bir köküm var,

Alaca kısraklarını yaşatmayacak.

Boz kurt yavrusu erkeğinde bir köküm var,

*Alaca renkli tüylü koyununu **gezdirmeyecek**.
Ak sungur kuşu erkeğinde bir köküm var,
Ala ördek, kara kazını **uçurmayacak**.
Güçlü Oğuz elinde bir oğlum var, Oruz adlı,
Bir kardaşım var, Kara Göne adlı,
Yeniden doğanını **yaşatmayacaklar**.
Eline geçmişken, mere kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kılıcından saparım yok.
Kendi aslım, kendi köküm aşığlamam yok.
Oğuz erenleri dururken seni övmem yok, dedi.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Geniş Zaman Kipi

Bildirme kiplerinden en sonuncusu olan geniş zaman kipi Korkmaz tarafından "Geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içinde alır." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 637).

Banguoğlu, geniş zaman kipinden bahsederken "Zaman içinde kendiliğinden pek belirli bir yeri olmayıp kullanışa göre değişebilir. Böylece çoğu zaman belirsiz şimdiki anlamında, zaman zaman geçmiş, gelecek, gereklilik anlamlarında yer alır." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 462).

Ergin, geniş zamanı anlatırken "Adından da anlaşılacağı gibi, her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 291).

Delice, geniş zamanı tanımlarken "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin aktarım esnasından önce gerçekleşmeye başlamış olduğunu, aktarım esnasında da bu gerçekleşmenin sürdüğünü aktarmak için başvurduğu kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 75).

Geniş zaman Bilgin tarafından "Geniş zaman kipi eylemin geniş bir zaman dilimi içinde yer aldığını belirtir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 376).

Vural geniş zamanı tanımlarken "Her zamanı içine alan; fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını belirten kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 221).

Gencan geniş zamanı tanımlarken "Eylemin her zaman yapıldığını, yapılacağını bildiren kiptir." ifadesini kullanmıştır (Gencan, 2001, s. 311).

Hengirmen geniş zamanı tanımlarken "Eylemin belirttiği işin her zaman yapıldığını, yapılmakta olduğunu, gelecekte de yapılacağını bildiren zamandır." cümlesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 222).

Geniş zaman Kükey tarafından ise "Genel olarak eylemin, her zaman olduğunu, olacağını, tüm zamanları kapsadığını bildiren zamandır." cümlesiyle tanımlanmıştır (Kükey-3, 2003, s.172).

Geniş zaman kısaca eylemin her zaman yapıldığını anlatan kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden geniş zaman kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

Kâfirler durmadan at teptiler, ok serptiler. Erenler ejderi Karacık Çoban sapanının arasına taş koydu, attı. Birini attığında ikisini, üçünü yıktı. İkisini attığında üçünü dördünü yıktı. Kâfirlerin gözüne korku düştü. Karacık Çoban kâfirin üç yüzünü sapan taşıyla yere serdi. İki kardeşi okla vuruldu, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi koyun demez, keçi demez, sapanının ayasına koyar, atar, kâfiri yıkar.

Kâfirin gözü korktu, dünya alem kâfirin başına karanlık oldu. 'Gün yüzü görmesin bu çoban hepimizi kıracak iyi mi?' dediler, daha durmayıp kaçtılar.

Çoban şehit olan kardeşlerini defnetti. Kâfirlerin leşinden bir büyük tepe yığdı, çakmak çakıp ateş yaktı. Sonra kepeneğinin külünden yarasına bastı. Yolun kıyısına geçip oturdu, ağladı.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Tasarlama Kipleri

Tasarlama kiplerini Korkmaz "Fiilin olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir." cümlesiyle tanımlar (Korkmaz, 2009, s. 547).

Muharrem Ergin, tasarlama kiplerini tanımlarken "Tasarlama kiplerinde ise zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri yapan şekil ekleri yalnız bir takım şekiller ifade eder. Bu şekiller de tasarlamanın şart, istek, gereklilik veya emir şeklinde ortaya çıktığını gösterir." cümlelerini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 289).

Delice, tasarlama kiplerinden sadece şekil bildiren fiil çekimleri olarak bahsetmekte ve "Basit, gövde ve türemiş fiillerin üzerine gelen şekil ve kişi ekleriyle kurulan kiplerdir ki, fiile kattığı anlam zamandan ziyade -zaman kavramı gelecek zaman anlamıyla yine de mevcut olmasına rağmen- katılımlı istek, istek, gereklilik ve emir anlamı içeren şekli anlama dayalı kiplerdir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Delice, 2012, s. 75).

Bilgin, tasarlama kiplerini anlatırken "Duyguları, istekleri anlatmak için kullanılan kiplerdir. Bu kiplere dilek kipleri de denir." cümlelerini kurar (Bilgin, 2002, s. 378).

Tasarlama kiplerini tanımlayan Vural "Fiil şekillerinin bir kısmı tasarlanan hareketi ifade ederler. Bunlara tasarlama kipleri denir." ifadelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 216).

Tasarlama kiplerini Hengirmen, "Eylemin belirttiği işi yapılırken istek, dilek -koşul, gereklilik ve emir kavramlarını veren kiplere isteme kipleri denir." cümlesiyle tanımlamaktadır (Hengirmen, 2008, s. 222).

Kükey ise tasarlama kiplerini tanımlamak için "Ortaya çıkması tasarlanan hareketi karşılayan eylem biçimlerine dilek kipleri diyoruz." cümlesini kullanmaktadır (Kükey-3, 2003, s. 142).

Tasarlama kipleri bildirme kiplerinden farklı olarak fiilleri zaman bakımından kısıtlamaz, eylemi tasarı olarak anlatır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden tasarlama kipleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Kanlı Koca:

- *Dostlar, babam öldü; ben kaldım, yerini yurdunu tuttum. Yarınki gün ben öleyim, oğlum kala. Bundan iyisi yoktur ki gözüm görürken, oğul, gel seni evereyim, dedi.*

Oğlan:

- *Baba, madem beni evermek istersin, bana layık kız nasıl olur?*

Kanlı Koca:

- *Nasıl olur?*

Kanlı Turalı:

- *Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı. Ben savaş atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı, dedi.*

Kanlı Koca:

- Oğul, sen kız istemezmişsin, bir savaşçı bahadır istermişsin; onun arkasında **yiyesin içesin**; hoş **geçinesin**.

- Evet canım baba, öyle isterim. Yoksa **gidesin**, bir cici bici (çıtıkrıldım) Türkmen kızını **alasin**; ansızın kayıp üzerine **düşeyim** karnı mı **yırtulsın**? dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Tasarlama kipleri de bildirme kipleri gibi farklı anlamları ifade etmektedir. Bu ifade ettikleri anlamlara göre dört farklı gruba ayrılmaktadır. Sırasıyla inceliyoruz.

İstek Kipi

Tasarlama kiplerinden ilki olan istek kipi Korkmaz tarafından "Fiile istek, niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipidir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 648).

Banguoğlu, istek kiplerinden bahsederken "Konuşan kimsenin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösterirler." ifadesini kullanmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 469).

Muharrem Ergin, istek kipini tanımlarken "Tasarlanan hareketin istendiğini gösterir, istek şeklinde bir tasarlama ifade eder, dilek bildirir." ifadesini kullanmaktadır. (Ergin, 2000, s. 310).

Delice, istek kipini tanımlarken "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin aktarım esnasında istek halinde olduğunu aktarmak için kullandığı bir fiil kipidir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 76).

Bilgin, istek kipini "Eyleme istek anlamı katar." diyerek kısa bir ifade ile anlatır (Bilgin, 2002, s. 380).

İstek kipi Vural tarafından "Tasarlanan hareketin istendiğini gösteren kiptir. Bu kip istek şeklinde bir tasarlama ifade eder, dilek bildirir." cümleleriyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 223).

Gencan, istek kipini tanımlarken "Eylemin olması istenen kiptir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 317).

Hengirmen istek kiplerini kısa bir tanımla "İstek kipi istek anlamını verir." diyerek anlatmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 223).

Kükey ise istek kiplerini kısa bir tanımla "Eylemin yapılmasındaki isteği, niyeti bildiren bir kiptir." cümlesiyle anlatmıştır (Kükey-3, 2003 s. 184).

İstek kipleri eylemin gerçekleşmesini istek yoluyla anlatan kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden istek kipleri ile ilgili alınan örneklerdir.

*Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler! Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu. **Yürüyelim** a beyler! Av **avlayalım**, kuş **kuşlayalım** (kuşla **avlanalım**), sığın geyik **yıkalım**, yine otağımıza **gelelim**, **yiyeelim**, **içelim**, hoşça vakit **geçirelim**.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Emir Kipi

Tasarlama kiplerinden ikincisi olan emir kipi Zeynep Korkmaz tarafından "Yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 665).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde emir kipinden bahsederken "Buyuru edilen veya sözü geçene eydenin nazari olarak kesin eğilimini duyuran bir kiptir." ifadesine yer vermektedir (Banguoğlu, 2007, s. 473).

Muharrem Ergin, emir kipini "Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasını işaret ederler." cümlesiyle tanımlar (Ergin, 2000, s. 304).

Delice, emir kipini tanımlarken "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin gerçekleştirilmesi için özneyi harekete geçirici bir tavır takındığını göstermek amacıyla başvurduğu bir fiil kipidir." ifadesini kullanır (Delice, 2012, s. 77).

Emir kipi Bilgin tarafından "Eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan kiptir. Bu kipin kip eki yoktur, kişi ekleri kip eki işlevini de görür." cümleleriyle anlatılmaktadır (Bilgin, 2002, s. 382)

Emir kipi Vural tarafından "Tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden gramer kalıbıdır." cümlesiyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 226).

Gencan, emir kipini tanımlarken "Eylemin yapılmasını buyurmak için kullanılır, dilek anlamında kullanıldığı da olur." ifadelerini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 323).

Hengirmen emir kipi için "Bir işin yapılmasını emrederken kullanılan kiptir." cümlesini kurmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 225).

Kükey ise emir kipini de diğer kipler gibi kısa bir tanımla "Eylemin yapılmasını buyuran kiptir." cümlesiyle tanımlamıştır (Kükey-3, 2003, s. 189).

Emir kipleri eylemin gerçekleşmesini emir yoluyla ifade eden kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden emir kipleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Kâfirler oyun kurmuşlar:

- *Kazan oğlu Oruz'u hapisten çıkarın, boğazından urgan ile asın, iki kürek kemiğinden çengele asın. Kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma yapıp kırk bey kızına iletin. Her kim yedi, o değil; her kim yemedi, o Kazan hatunudur. Çekin, döşeğimize getirelim, şarap sunduralım, demişler. Senin etinden, oğul a yiyeyim mi, yoksa sası (pis) dinli kâfirin döşeğine gireyim mi? Ağan Kazan'ın namusunu batırayım mı, nasıl edeyim oğul hey? dedi.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy adlı hikâyeden alınmıştır.

Dilek - Şart Kipi

Tasarlama kiplerinden üçüncüsü olan dilek - şart kipi Korkmaz tarafından "Bir oluş ve kılışı şarta veya dilek, istek ve niyete bağlayan bir tasarlama kipidir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 676).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde dilek - şart kiplerini "Yeni Türkçede eğilim kiplerinden sayılır." ifadesiyle anlatmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 467).

Muharrem Ergin, dilek - şart kipini yalnızca şart kipi olarak tanımlamakta ve "Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için fiil kök ve gövdelerine şart eki eklenir." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 309).

Delice, şart kipinden katılımlı istek kipi diye bahsettikten sonra "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin aktardığı anlama kendisi veya bir başkası hakkında kuvvetli arzunun dua niteliğindeki katılımını yüklemek amacıyla kurgulanır." ifadesiyle tanımlar (Delice, 2012, s. 75).

Bilgin, dilek - şart kiplerini anlatırken "Dilek veya koşul anlamı verir." ifadesini kullanır (Bilgin, 2002, s. 379).

Vural, dilek - şart kiplerinden bahsederken "Hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü ifade eden tasarlama kipidir." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 227).

Gencan'a göre dilek - şart kipi "Eylem tabanına getirilen -se eki ile yapılır. Eklendiği cümleye dilek veya şart anlamı katar." cümleleriyle tanımlanır (Gencan, 2001, s. 321).

Hengirmen, dilek - şart kiplerini tanımlarken "Eyleme dilek ve koşul anlamlarını yükler." demektedir (Hengirmen, 1998, s. 223).

Kükey ise dilek - şart kiplerinden bahsederken "Bazen eylemin yapılmasındaki dileği, bazen bu dileğe bağlı koşulu bildiren kiptir. Bu kipe dilek-koşul adının verilmesi, eylem tabanına ayrı ayrı dilek ya da koşul anlamı kazandırmasındandır." cümlelerini kullanmıştır (Kükey-3, 2003, s.177).

Şart kipleri eylemin gerçekleşmesini şarta bağlayan kiptir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden şart kipleri ile ilgili alınan örneklerdir.

Atasının anasının ellerini öptü, kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün yedi gece at koşturdular, kâfirin sınırına ulaştılar, çadır diktiler. Yürük atını koşturup Kan Turalı gürzünü göğe atar, inip yere düşmeden kavrur tutar, der:

- Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

*Yürük athi **olsa yarışsam,***

*Güçlü **olsa güreşsem,***

*Hak Taala inayet **eylese,***

*Üç hayvanı **öldürsem.***

*Güzeller serveri San Tonlu Selcan Hatun'u **alsam,***

*Atamın anamın evine **dönsem.***

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Kırkınıza kurban olsun benim başım! diye söylerdi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Gerekliklik Kipi

Tasarlama kiplerinin sonuncusu olan gerekliklik kipi Korkmaz tarafından "Bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gereğini bildiren bir kiptir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 693).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde gereklilik kipinden bahsederken "Gereklilik kipi ile eyden kimse bir kılış ve oluşu açıkça gerekli gösterir." demektedir (Banguoğlu, 2007, s. 471).

Muharrem Ergin, gereklilik kipini tanımlarken "Tasarlanan hareketin gerekliliğini gösterir; gerekli olan, gerekli şekline bürünen bir tasarlama ifade eder." cümlesini kullanır (Ergin, 2000, s. 312).

Delice, gereklilik kipini tanımlarken "Dili sözlü ya da yazılı olarak kullanan kişinin sözüne konu olan eylemin özne tarafından gerçekleştirilmesinin bir zorunluluk olduğunu aktarmak için başvurduğu bir fiil kipidir." ifadesini kullanmaktadır (Delice, 2012, s. 76).

Gereklilik kipi Bilgin tarafından "Eylemin gerçekleşmesi gerektiğini belirtir." cümlesi kullanılmıştır." cümlesiyle anlatılmaktadır (Bilgin, 2002, s. 381).

Gereklilik kipi Vural tarafından "Tasarlanan veya istenen hareketin yapılması gerektiğini gösteren kiptir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Vural, 2012, s. 229).

Gencan'a göre gereklilik kipi "Yapılmanın, olmanın gerektiği bildirilmektedir." şeklinde tanımlanır (Gencan, 2001, s. 315).

Hengirmen gereklilik kipini tanımlamak için "Eylemin belirttiği için yapılması gerektiğini bildirir." cümlesini kurar (Hengirmen, 1998, s. 224).

Kükey ise gereklilik kipini tanımlarken "Eylemin yapılması gerektiğini bildiren kiptir." ifadesini kullanmıştır (Kükey-3, 2003, s. 181).

Gereklilik kipleri eylemin gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu anlatan kiplerdir. Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden gereklilik kipi ile ilgili alınan örneklerdir.

Oğlan:

- *Baba, madem beni evermek istersin, bana layık kız nasıl olur?*

Kanlı Koca:

- *Nasıl olur?*

Kan Turalı:

- *Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış **olmalı**. Ben savaş atıma binmeden o binmiş **olmalı**. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş **olmalı**, dedi.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Ek fiil. Ekfiil konusu Korkmaz tarafından "Ad soylu kelimeleri fiil durumuna getiren ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturan eylemdir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 702).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde ek fiili cevher fiili olarak tanımlamaktadır. "Dilimizde kökü erimiş, yalnız çekim ekleri halinde kalmış bir fiil vardır ki anlamca bir durum fiilidir, bir halde bulunuşu anlatır." ifadesine yer vermektedir (Banguoğlu, 2007, s. 474).

Muharrem Ergin, ek fiil konusunu isim fiili olarak anlatmakta ve ek fiili tanımlarken "Bütün isim ve fiil şekillerinin sonuna gelerek onlardan birleşik fiiller yaptığı için ana yardımcı fiil, isimleri fiilleştirdiği için de isim fiili dediğimiz i-fiilin tek başına kök olarak kesin ve belirli bir manası yoktur. Yalnız yanına geldiği isim veya fiil şekli ile birlikte açık bir mana kazanır, belirli bir vazife görür." cümlelerini kullanmaktadır (Ergin, 2000, s. 314).

Kerim Demirci, ek fiili tanımlarken "İsimleri yüklem yapan, fiilleri birleşik veya katmerli olarak çekimlemeye yarayan dil unsurlarıdır." ifadesini kullanır (Demirci, 2015, s. 185).

Bilgin, ek fiili tanımlarken onun her iki görevinden bahsetmeyip yalnız tek görevini anlatmıştır. Bunu "Ad soylu sözcüklerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan ek biçimindeki eylemdir." ifadesiyle anlatmaktadır (Bilgin, 2002, s. 385).

Vural, ek fiil konusundan bahsederken "Eski Türkçede er- 'olmak' yardımcı fiilinin er- > ir- > i- biçiminde ekleşmesinden oluşan, isim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde görev alan fiillerdir." ifadesini kullanır (Vural, 2012, s. 231).

Gencan, ek fiilden bahsederken "Ad soylu bütün sözcüklerin sonlarına gelerek onların yüklem olmalarını sağlayan parçalara ekeylem diyoruz." cümlesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 375).

Hengirmen, ek fiilden bahsederken "Ad soylu sözcüklerin yüklem görevinde kullanılmasını sağlayan yardımcı eyleme ek eylem denir." ifadesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 240).

Kısa bir tanımla ek fiil, isim soylu sözcükleri yüklem yapan veya basit zamanlı fiili birleşik zamana çeviren ekleri almış sözcüklerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden ekfiillerle ilgili alınan örneklerdir.

Kanlı Koca sevine övüne kalktı, ak sakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı, Taş Oğuz'a girdi, bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardı. Sağına soluna iki çift yay çekmişti, attığı ok yere düşmezdi. O kızın üç hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadedmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. O üç hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. Bu burçta asılmış otuz iki baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü, başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun.' diye düşündü.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Buraya kadar incelediğimiz beş kelime türünün de kendi başlarına anlamları vardır. Ancak bundan sonra inceleyeceğimiz diğer üç kelime türü ise kendi başına anlamı olmayan ancak kullanıldığı yere göre anlam kazanan görevli sözcüklerdir. Bunlar edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere üç grupta incelenir.

Bağlaçlar. Yukarıda da belirtildiği gibi artık kendi başlarına anlamı olan sözcüklerden görevli sözcüklerden bağlaçlara geçmiş bulunmaktayız. Bağlaçların en temel görevi iki şeyi birbirine bağlamaktır. Tıpkı ayakkabımızın iki kanadını bağlamak veya bozulmuş bir arabayı çekmek için kullandığımız ip gibi.

Bir anlığına hayatımızda bağlaçların olmadığını hayal edelim. Çevremizde nasıl bir iletişim ortamı olurdu sizce?

"Anne acıktım.", "Baba para verir misin, kitap alacağım.", "Kardeşim doğdu, dayımlar bize gelecek." gibi sadece hayatımızı idame ettirecek kadar sözcükle iletişim kurmuş olurduk. Sanki düşündüklerimizi değil de bizim bilgisayar belleği gibi belleklerimize daha önceden yüklenmiş olan sözcüklerle meramımızı anlatır, yaşantımıza devam ederdik. Belki de insanlar arası iletişim de biterdi. Sonuçta sadece komut boyutunda kurulan iletişimler olurdu.

İşte bu komut boyutunda iletişimi ortadan kaldırmak için kullandığımız sözcüklerin birincisi bağlaçlardır. Bağlaçlar sayesinde anlatmak istediklerimizi daha ayrıntılı, daha güzel bir şekilde anlatabiliriz. Cümlelerimiz arasında kopukluğu engelleyeceğimiz için iletişim yanlışlarının da önüne geçmiş oluruz.

Peki, hayatımızda bunca önemli bir yere sahip olan bağlaçları eğitim-öğretim hayatımızın ikinci kademesinde nasıl öğreniyoruz?

2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiği zaman bağlaçlar konusunun "Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır." maddesinde diğer görevli sözcükler olan edat ve ünlemler ile aynı maddede 6. sınıf kazanımları arasında ele alındığı görülmektedir.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında ise bağlaçlar "Edat, bağlaç ve ünlemlerin anlama olan katkısını fark eder. Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır." kazanımları ile 6. sınıf kazanımları arasındadır.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında "Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." biçiminde 6. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır. 2018 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında da ilgili kazanım aynı sınıf seviyesinde bir önceki programda yer aldığı şekliyle tekrar edilmiştir.

Bağlacın ne olduğu ile ilgili olarak sözlükler ve yapılan eski çalışmalar incelendiğinde Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te bağlaçlar "Eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabıt, rabıt edatıdır." şeklide tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 229).

Bağlaçlar konusu Korkmaz tarafından "Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 1092).

Muharrem Ergin, bağlaçlardan bahsederken sona gelen edatlar diye bahsetmektedir ve "Kelimedен küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri, şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlardır." ifadesini kullanır (Ergin, 2000, s. 357).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde bağlaçları "Pek çeşitli yönlerden kelime ve yargılar arasında ilişkiler kurar. Söz içinde iki kavramı veya düşünceyi birleştiren bu ilişkileridir." ifadesiyle anlatmaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 390).

Demirci, bağlaçları tanımlarken "Birden fazla dil unsurunu birbirine bağlayan kelimelerdir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 136).

Delice, bağlaçları "Eş değer ve eş görevli ses ile ses, sözcük ile sözcük veya sözcük öbeği, sözcük öbeği ile sözcük öbeği veya sözcüğü, cümle ögesi ile cümle ögesini ve cümle ile cümle yahut cümleleri birbirine bağlamaya yarar." cümlesiyle tanımlar (Delice, 2012, s. 143).

Bağlaçlar Bilgin tarafından tanımlanırken "Görevdeş ögeleri, anlamca ilgili tümceleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir." ifadesi kullanılmaktadır (Bilgin, 2002, s. 210).

Vural, bağlaçları tanımlarken "Eş görevli ya da birbiriyle ilgili kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri hatta paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan, bunlar arasında anlam bağlantısını sağlayan gramer ögeleridir." ifadelerini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 257).

Aksan'a göre bağlaçlar "Eş görevli sözcükler ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan ögelerdir." cümlesiyle tanımlanır (Aksan II, 1976, s. 12).

Karaağaç, bağlaçları "Sözleri, söz öbeklerini veya cümleleri bir araya getirmeye yarayan çekimlik bağlı birimlerdir." cümlesiyle tanımlar (Karaağaç, 2012, s. 55).

Gencan, bağlaçları tanımlarken "Anlamca ilgili tümceleri, kavramları ya da görevdeş ögeleri bağlamaya yarayan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 402).

Hengirmen, bağlaçların tanımını yapmak için "Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir." cümlesini kurar (Hengirmen, 1998, s. 175).

Kükey ise bağlaçları tanımlarken "Görevdeş sözcükleri, sözcük öbeklerini, anlamca ilgili tümceleri bağlamaya yarayan ve tek başına belli bir anlamı olmayan görevli sözcüklere bağlaç denir." cümlesini kullanmaktadır (Kükey, 2003, s. 347).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bağlaçlar, kendine ait bir anlamı olmayan ancak kullanıldığı yere göre kelimeler, kelime grupları veya cümleler arasında anlam ilişkisi kuran görevli dil birimleridir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden bağlaçlarla ilgili alınan örneklerdir.

Meğer sultanım, yine yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincirle boğayı tutmuşlardı; gelip meydan ortasında koyuverdiler. **Meğer** sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç **de** oba uşağı meydanda aşık oynarlardı.

Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara: 'Kaç!' dediler. O üç oğlan kaçtı, Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında bekledi durdu. Boğa da oğlana sürdü (koştu) geldi, diledi ki oğlanı helak kılaydı (öldüreydi). Oğlan boğanın alnına yumruğunu katı tutup vurdu. Boğa götün götün (geri geri) gitti. Boğa oğlana sürdü geri geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğuyla katı vurdu. Oğlan bu defa boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğayla oğlan bir süre çekiştiler; boğanın iki omzunun üstü köpüklendi. Ne oğlan yener ne boğa yener.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Edatlar. Bağlaçlardan sonra değineceğimiz bir diğer görevli sözcük türü ise edatlardır. Edatların da tıpkı bağlaçlar gibi kendi başlarına bir anlamları yoktur ancak eklendiği cümleye amaç, neden, şart, düşünce gibi özellikler eklemektedir. Bu sayede de cümlelerimizin arasında bir anlam ilişkisi kurulmaktadır.

Edatlarla ilgili okul hayatımızın ikinci kademesinde yapılan öğretim çalışmaları 6. sınıfta başlamaktadır. 2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiği zaman "Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır." kazanımı ile bağlaç ve ünlemlerle birlikte incelendiğini görmekteyiz.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında da 6. sınıf kazanımları arasında "Edat, bağlaç ve ünlemlerin anlama olan katkısını fark eder.", "Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır." kazanım maddeleri ile ele alınmaktadır.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında "Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile 6. sınıf kazanımları arasında işlenen edatlar 2018 yılı programında da 2017 yılındaki şekliyle korunmuştur.

Edatlarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda bakılan ilk kaynak olan Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te "Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç." diye tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 754).

Edatlar konusu Korkmaz tarafından "Yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile

cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 1052).

Ergin, Türk Dil Bilgisi isimli kitabında edatlardan bahsederken "Manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına manaları yoktur." ifadelerini kullanmaktadır (Ergin, 2000. S. 348).

Delice, edatları tanımlarken "İsim ile fiil, isim ile fiilimsi, isim ile isim ve isim ile cümle arasında benzerlik, vasıta, beraberlik, sebep, zaman, açıklama, neticelendirme gibi anlam ilgileri kuran; eşdeğer biçimbirimler ve cümleler arasında bağlama görevi yürüten; bağlı olduğu isme seslenme bildiren; cümleye duygusal anlam katarak onu çeşitli açılardan pekiştirmekle görevli olan dil bilgisel anlamlı sözcüklerdir." ifadesini kullanır (Delice, 2012, s. 125).

Bilgin, edatları tanımlarken "Sözcükler arasında anlam ilgisi kuran sözcüklere ilgeç denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 288).

Vural, edatları tanımlarken uzun bir tanım cümlesi kurarak "Bir dil bilgisi unsuru olarak, anlam ve görevleri daha çok cümle içinde, birlikte buldukları sözlerle beliren, isim ve isim soylu kelimelerden ve kelime gruplarından sonra gelerek sonuna geldiği kelimelerle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelimelerin adıdır." ifadesiyle anlatır (Vural, 2012, s. 255).

Aksan, edatları tanımlarken "Edatlar; anlam ve görevleri daha çok tümce içinde birlikte bulunduğu sözcüklerle beliren, sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan ögelerdir." cümlesini kurmaktadır (Aksan I, 1976, s. 131).

Karaağaç'a, göre edatlar "Bir adla birlikte kullanılarak, o ada yer, yön, zaman, şekil, tarz, neden, miktar gibi nitelikler yükleyen, kendisinden sonra gelen eylem veya adı bu özelliklerle niteleyen veya ilişkilendiren çekimlik bağlı birimlerdir." cümlesiyle tanımlanır (Karaağaç, 2012, s. 52).

Edatlar konusu Gencan tarafından "Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevleri için kullanılan sözcüklere edat denir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Gencan, 1975, s. 395).

Hengirmen, edatlardan bahsederken ilgeç terimini kullanmakta ve edatları "Sözcükler arasında ilgi kuran sözcüklere ilgeç denir. İlgeçler, bir sözcükten sonra gelir ve bu sözcük ile öteki sözcükler arasında ilgi kurar." cümleleriyle tanımlamaktadır (Hengirmen, 1998, s. 167).

Kükey ise edatları ilgeç terimiyle karşılamış ve onları "Başlı başına bir anlamı olmayan; ancak tümcedeki anlamı sözcüklere, sözcük öbeklerine bağlanarak ya da

tümcenin sözcükleri arasına girerek, çeşitli anlam ilgisi oluşturan ve dolayısıyla belli belirsiz bir anlam kazana görevli sözcüklere ilgeç denir." diyerek tanımlamıştır (Kükey, 2003, s. 329).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere edatlar, cümle içinde kullanıldığı yere göre anlam kazanan veya görevler üstlenen görevli kelimelerdir. Bir dilde kendine has anlamı olan sözcüklerin olması kadar görevli olan sözcüklerin de olması önemlidir. Çünkü görevli sözcükler anlamlı olan sözcüklerin arasında gelerek anlamlı sözcüklerden daha anlaşılır cümleler kurulmasını sağlamışlardır.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden edatlarla ilgili alınan örneklerdir.

Azrail, hatunun canını almaya geldi insanlar ejderi yoldaşına kıyamadı. Allah Teala'ya burada yalvarmış. Görelim nasıl yalvarmış, der:

*- Yücelerden yücesin,
kimse bilmez nicesin.*

Görklü Tanrı!

Çok cahiller seni gökte arar, yerde ister.

Sen o müminlerin gönlündesin.

Daim duran Cebbar Tanrı!

Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için.

Aç görsem doyurayım senin için.

Çıplak görsem donatayım senin için.

Alırsan ikimizin canını birlikte al,

bırakırsan ikimizin canını birlikte bırak.

Keremi çok Kadir Tanrı! dedi.

Hak Teala'ya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi, Azrail'e emreyledi: 'Deli Dumrul'un babasının anasının canını al! O iki helale (eşe) yüz kırk yıl ömür verdim' dedi. Azrail de babasının, anasının hemen canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha yoldaşıyla (eşyle) yaş yaşadı.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Ünlemler. Son görevli sözcük türü ise ünlemlerdir. İsmi halk arasında sıkça kullanılan ünlemek fiilinden almıştır. Yüksek sesle bağırarak anlamına gelen ünlemek sözcüğü aslında duygularımızı ifade etmektedir. Korkumuzu, heyecanımızı, sevincimizi ve mutluluğumuzu... Duygularımızı karşımızdakine en doğru ve en rahat şekilde ünlemler

yardımıyla iletmişizdir. Yazıda noktalama işaretleri ne ise konuşmada da ünlemleri aynı noktada görmemiz mümkündür.

Hayal gücümüze müracaat etsek yine ve hayatımızda ünlemlerin olmadığını düşünsek? Acaba o zaman mı daha mutlu olurduk yoksa şimdiki halimizde mi? Yeni aldığı arabasının ne kadar hızlı gittiğini arkadaşlarına anlatırken donuk ifadeli bir genç, eşinin aldığı yüzüğü arkadaşlarına gösterirken duygusuz bir ifadeyle aktaran genç kız ve daha nice örnekler. Nasıl hava kirliliğinin üst seviyede olduğu bir çevrede yaşamak istemiyorsak böyle bir ortamda da yaşamak isteyenlerin olabileceğini zannetmeyiz herhalde.

Hayatımıza duyguyu katarak oldukça önemli bir iş yapan bu kelime türüyle ilgili olarak bizlere düşen en temel görev, bu konuyu öğrencilerimize doğru bir şekilde öğretebilmektir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalar incelenmiştir.

2006 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programına bakıldığında "Edat, bağlaç, ünlemlerin işlevlerini ve cümleye kazandırdıkları anlam özelliklerini kavrar; bu kelimeleri işlevlerine uygun olarak kullanır." kazanımı ile bağlaç ve edatlarla birlikte incelendiği görülmektedir.

2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında ise 6. sınıf kazanımları arasında "Edat, bağlaç ve ünlemlerin anlama olan katkısını fark eder.", "Zamirleri, edatları, bağlaçları ve ünlemleri cümledeki işlevlerine uygun kullanır." kazanım maddeleri ile ele alınmaktadır.

2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında "Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile 6. sınıf kazanımları arasında işlenen ünlemler 2018 yılı programında da 2017 yılındaki şekliyle korunmuştur.

Kazanımlarla ilgili araştırmalardan sonra ünlemlerle ilgili yapılan önceki çalışmalar taranmıştır. İlk bakılan kaynak olan Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te ünlemler "Türlü duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelime, nida." olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 2447).

Ünlemler konusu Korkmaz tarafından tanımlanırken "Söz içinde konuşmanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde ve tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür." cümlesi kullanılır (Korkmaz, 2009, s. 1139).

Muharrem Ergin, ünlemleri edatlar başlığı altında incelemekte ve tanımlarken "His ve heyecanları ifade için içten koparak gelen edatlarla tabiattaki sesleri taklit eden edatlardır." ifadesini kullanmaktadır (Ergin, 2000. S. 349).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde ünlemlerden bahsederken "Bir duyusu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazen tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimelere ünlem (interjection) adını veriyoruz." ifadesine yer vermektedir (Banguoğlu, 2007, s. 397).

Demirci, ünlemlerden bahsederken "İnsanların anlık sevinmeleri, korkuları, tiksintmeleri, özlemleri, bıkkınlıkları, kızmaları, kabulleri, şaşmaları veya bağırma durumlarını veya isteklerini dilde karşılayan kelimelerdir." İfadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 145).

Delice, ünlemleri tanımlarken "Hem asıl hem uydu olarak kullanılabilen duygulanma, seslenme, yansıma ve onama-onamama sözleridir." ifadesini kullanır (Delice, 2012, s. 172).

Bilgin, ünlemleri tanımlarken "Korkma, şaşma, acıma, sevinme, kızma gibi ansızın beliren duyguları anlatan, kimi zaman da onay, karşı çıkma, buyruk, uyarı, yasaklama vb. belirten, kendi başına tümce değeri taşıyan sözcüklere ünlem denir." ifadesini kullanmaktadır (Bilgin, 2002, s. 342).

Vural'a göre ünlemler "Sevinme, kızma, korkma, acıma, beğenme, şaşma, üzülme gibi duyguları anlatmaya; karşıda bulunan kimselere seslenmeye, cevap vermeye, onları göstermeye, çağırmaya onaylamaya, redde veya birtakım tabiat seslerini anlatmaya yarayan kelimelere ünlem denir." cümlesiyle tanımlanır (Vural, 2012, s. 260).

Aksan, ünlemleri tanımlarken "Ünlemler kimi zaman sevinme, kızma, korku, acıma, şaşma gibi, ansızın beliren duyguları, kimi zaman da birtakım doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcüklerdir." cümlesini kurar (Aksan II, 1976, s. 47).

Karaağaç, ünlemleri "ünlem edatları" olarak adlandırmakta ve tanımlarken "Değişik ortamlarda çıkarılan insan seslerinde ibarettirler ve değişik duyguları anlatmaya yararlar." cümlesini kullanmaktadır (Karaağaç, 2012, s. 60).

Gencan, ünlemler konusunu anlatırken "Coşkunun söze dönmesiyle, yani bir coşkunun etkisiyle içten kopup gelen; sevinç, korku, üzüntü, acı, şaşma... duygularını canlı canlı anlatmaya yarayan sözcüklerdir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 1975, s. 431).

Hengirmen, ünlemler konusunu anlatmak için "Sevinme, üzülme, kızma, korku, şaşkınlık, gibi duyguları belirten, doğa seslerini yansıtan ve bir kimseyi çağırmak için kullanılan sözcüklere ünlem denir." ifadesini kullanmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 197).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere edatlar, cümle içinde duyguları tek başına karşılayabilen sözcüklerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden ünlemlerle ilgili alınan örneklerdir.

Atasının anasının ellerini öptü, kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün yedi gece at koşurdular, kâfirin sınırına ulaştılar, çadır diktiler. Yürük atını koşturup Kan Turalı gürzünü göğe atar, inip yere düşmeden kavrur tutar, der:

- **Hey** kırk eşim, kırk yoldaşım!

Yürük atlı olsa yarışsam,

güçlü olsa güreşsem,

Hak Taala inayet eylese,

üç hayvanı öldürsem.

Güzeller serveri Sarı Tonlu Selcan Hatun'u alsam,

atamın anamın evine dönsem.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Kırkınıza kurban olsun benim başım! diye söylerdi.

Bunlar bu sözde iken, meğer hanım, Tekfura haber ulaştı:

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Fiilimsiler. Anlamli ve görevli sözcüklerimizden sonra inceleyeceğimiz son sözcük türü fiilimsilerdir. Fiilimsiler isimlerinden de anlaşılacağı üzere fiilden türeyen ancak tam olarak bir fiil özelliği taşımayan sözcüklere verilen isimlerdir. Fiilimsiler aslında fiil görünümlü isimlerdir.

Fiilimsilerle öğrencilik hayatımızın ileri seviyesi diyebileceğimiz 8. sınıfta karşılaşırız. 6. sınıfta öğrendiğimiz isim soylu sözcüklerle 7. sınıfta öğrendiğimiz fiil soylu sözcükleri karıştırarak 8. sınıfta fiilimsileri elde ederiz.

Peki, fiilimsiler ile ilgili dil bilgisi kazanımları öğretim programlarında nasıl yer almaktadır. Öncelikle bunlara göz atalım.

2006 yılında hazırlanan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında "Fiilimsiyle, fiil ve isim soylu kelimeler arasındaki farkları kavrar." ifadesiyle genel

özellikleri anlatılmakta ve cümleye kattığı anlamın öğrenciler tarafından sezilmesi istenmektedir.

2015 yılında hazırlanan programda fiilimsilerle ilgili olarak “Fiilimsilerin cümledeki işlevini fark eder.” ifadesine yer verilmiştir.

2017 yılında hazırlanan programda kazanım benzer şekliyle ele alınmıştır. Sadece kazanımdaki “fark eder” ifadesi “kavrar” ifadesi ile değiştirilmiştir. 2018 yılında yapılan düzenlemede ise 2017 yılındaki şeklini korumuştur.

Fiilimsilerden TDK Türkçe Sözlük’te "Fiilden türetilen, olumsuz yapılabilen mastar, sıfat-fiil, zarf-fiil vb. türleri bulunan ad, eylemsi." diye bahsedilmektedir (Komisyon, 2011, s. 874).

Fiilimsiler, Korkmaz tarafından çekimsiz fiiller olarak adlandırılmakta ve "Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen dolayısıyla da bitmemiş fiil niteliğinde olan fiillerdir." cümlesiyle tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 863).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde fiilimsileri yatık fiiller olarak tanımlamakta ve "Fiillerin isimleşmiş şekilleri sayılan yatık fiiller kişi ekleri almazlar (fakat ad olarak iyelik ekleri alanları vardır) ve ancak tamamlanmamış bir yargıya yüklem olurlar." demektedir (Banguoğlu, 2007, s. 419).

Muhittin Bilgin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz isimli kitabında, "eylem anlamını korumakla birlikte tümcede ad, sıfat, bağlaç ya da belirteç görevini üstlenen sözcüklere eylemsi denir." şeklinde bahsediyor (Bilgin, 2002, s. 428).

Vural, fiilimsilerin genel tanımını yaparken "Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen ve bitmemişlik ifade eden fiil şekilleridir." cümlesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 248).

Gencan, fiilimsileri tanımlarken "Eylemden türedikleri halde ad, sıfat, bağlaç görevlerinde de kullanılan ve yan önerme kuran çift görevli sözcüklere eylemsi denir." cümlesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 412).

Hengirmen, fiilimsilerin genel tanımını yaparken "Eylemden türeyen, tümleş alan, olumsuz yapılan ama eylem çekimine girmeyen sözcüklere eylemsiler denir." cümlesini kurmaktadır (Hengirmen, 1998, s. 248).

Kükey ise fiilimsileri tanımlamak için "Yalın, türemiş, birleşik olarak her yapıdaki eylem tabanlarından belirli eklerle türeyen; tümcecik oluşturma gücünde bulunan; eylemler gibi çekimlenemeyen ancak, eylemler gibi öznesine ve nesnesine göre çatı

durumları olan olumlu ya da olumsuz biçimdeki çift görevli sözcüklere eylemsi denir." cümlesini kullanmıştır (Kükey, 2003, s. 412).

Fiilimsiler kısa bir tanımla fiil olduğu halde çekimlenmeyen, cümlede hareketlilik bildiren sözcüklerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden fiilimsiler ile ilgili alınan örneklerdir.

Kadın burada söylemiş. Görelim hanım, ne söylemiş, der:

-Nedersin, ne söylersin?

*Göz **açıp gördüğüm,***

*Gönül **verip sevdiğim!***

Koç yiğidim, şah yiğidim!

*Tatlı damak **verip seviştığım,***

*Aynı yastıkta baş **koyup öpüştüğüm!***

*Karşı **yatan** kara dağları*

Senden sonra ben neyleyem?

Yaylar olsam

Benim mezarım olsun!

Soğuk soğuk sularım içer olsam

Benim kanım olsun!

Altın akçeni harcar olsam benim kefenim olsun!

Tavla tavla seçkin atını biner olsam benim tabutum olsun!

*Senden sonra bir yiğidi **sevip** varsam birlikte yatsam*

*Ala yılan **olup** beni soksun!*

Senin o kötü anan baban,

Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar.

Arş (gök) tanık olsun, kürsü (göğün sekizinci katı) tanık olsun!

Yer tanık olsun, gök tanık olsun!

Kadir Tanrı tanık olsun!

Benim canım senin canına kurban olsun! dedi, razı oldu.

*Azrail, hatunun canını **almaya** geldi. İnsanlar ejderi yoldaşına kıyamadı. Hak Tealaya burada yalvarmış.*

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Fiilimsiler özelliklerine göre üç grupta incelenir.

Ad-Fiiller

Zeynep Korkmaz fiilimsi türlerinden ilki olan isim fiilleri tanımlarken "Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları; şahıs ve zamana bağlı olmadan gösteren fiil adlarıdır." cümlesini kullanır (Korkmaz, 2009, s. 864).

Banguoğlu, isim - fiilleri Türkçenin Grameri adlı eserinde "Fiilin ad şekli, yani bir kılış, bir durum veya oluşun adıdır." diye tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 420).

Demirci, isim - fiilleri tanımlarken "Bu kelime türü fiil kökenli olup bazen isim gibi bazen fiil gibi algılanmaktadır. Fiiller getirilen -mA, -İş, -mAk ekleri ile yapılır." cümlelerini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 31).

Bilgin isim - fiillerden bahsederken "Eylemlerden -mek, -me, -iş ekleriyle türeyen ve tümcede eylem anlamını yitirmeden ad görevi yapan sözcüklere ad eylem (eylemlik) denir." ifadesini kullanır (Bilgin, 2002, s. 430).

Vural, isim - fiiller konusunda "Fiildeki oluş, kılış veya durumun adıdır." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 248).

Gencan, isim - fiilleri tanımlarken "-me, -mek, -iş, -meklik" ekleriyle türeyen hem ad hem de eylem görevinde bulunan sözcüğe adeylem denir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 413).

Hengirmen, isim - fiilleri eylemlik terimiyle karşılamış ve onları "Eylemlerin adını bildiren, tümleç olan ve ad gibi kullanılan sözcüklere eylemlik (matar) denir." diyerek tanımlar (Hengirmen, 1998, s. 249).

İsim fiiller konusunda Kükey ise "Her yapıdaki eylem tabanından "-mek, -me, -iş ve -meklik" ekleriyle türeyip bir yandan eylemler gibi iş görerek oluşturduğu yan tümceciğin yüklemi olan; bir yandan da adlar gibi iş görerek türediği eylemin adı olan ancak eylemler gibi çekimlenemeyen ve bir zaman gösteremeyen, olumlu ve olumsuz biçimleri bulunan eylem türevlerine eylemli adı verilir." demektedir (Kükey, 2003, s. 417).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere isim – fiiller, almış olduğu özel ekler yardımıyla cümle içinde isim olarak kullanılan fiillerdir.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden isim - fiillerle ilgili alınan örneklerdir.

Babası:

- 'Hey oğul, kız **aramaya** çıkan böyle çıkmaz.

Kan Turalı:

- Ya nasıl çıkar baba? dedi.

Kanlı Koca:

- Oğul, sabah gidip öğlen **gelmek** olmaz, öğlen gidip akşam **gelmek** olmaz. Oğul, sen mala sahip çık, bekle. Ben sana kız **aramaya** gideyim, dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Sıfat-Fiiller

Fiilimsi türlerinin ikincisi olan sıfat - fiiller konusu Zeynep Korkmaz tarafından "Kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sığata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandıran sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2002, s. 909).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde sıfat - fiillerden "Fiilin zamana bağılı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir." diye bahsetmektedir (Banguoğlu, 2007, s. 422).

Demirci, sıfat - fiillerden partisip diye bahsetmektedir ve "Fiil tabanlarına bazı ekler getirilerek yapılan kelimelerdir. Bu ekler -An, -AsI, -mAz, -Ar, -DIk, -AcAk, -mİş ekleridir." ifadesini kullanmaktadır (Demirci, 2015, s. 32).

Bilgin'e göre sıfat - fiiller "Belli eklerle türeyen ve tümcede eylem anlamını yitirmeden sıfat görevi yapan sözcüklerdir." cümlesiyle ifade edilmektedir (Bilgin, 2002, s. 433).

Vural, sıfat - fiilleri tanımlarken "Adından da anlaşıldığı gibi sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir." cümlesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 249).

Gencan, sıfat - fiiller konusundan bahsederken "Varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere sıfateylem denir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 415).

Hengirmen, sıfat fiilleri ortaç terimiyle karşıladıktan sonra onları "Eylemin sıfat olarak kullanılmasına ortaç denir." diyerek anlatır (Hengirmen, 1998, s. 251).

Kükey ise sıfat - fiilleri tanımlamak için ortaç terimini kullanmış ve onları "Her yapıdaki eylem tabanından "-en, -miş, -()r, -ecek, -dik, -diği, -eceğı" ekleriyle türeyip bir yandan önadlar gibi iş görerek öznesini niteleyen, bir yandan eylemler gibi iş görerek tümcecik oluşturabilen ancak eylemler gibi çekimlenemeyen; olumlu ve olumsuz

biçimleri bulunan sözcüklere ortaç adı verilir." cümlesiyle tanımlamıştır (Kükey, 2003, s. 432).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle sıfat – fiilleri, özel ekler yardımıyla eklendiği fiil kökünün cümle içinde sıfat göreviyle kullanılmasını sağlayan sözcükler olarak tanımlamak mümkündür

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden sıfat - fiiller ile ilgili alınan örneklerdir.

Kan Turalı söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş, der:

*- Parıl parıl **parlayan** ince giysilim,*

*Yer basmayıp **yürüyen** selvi boylum,*

*Kar üzerine kan **damlamış** gibi kızıl yanaklım,*

*İki badem **sığmayan** dar ağızlım,*

*Kalemçilerin **çizdiği** kara kaşlım,*

Kıvrımsı kırk tutam kara saçlım,

Aslan soyu, sultan kızı!

Öldürmeye ben seni kıyar mıydım?

Kendi canıma kıyarım, ben sana kıymam.

Ben seni sınırdım, dedi.

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikâyeden alınmıştır.

Zarf-Fiiller

Fiilimsi türlerinin sonuncusu olan zarf - fiiller Korkmaz tarafından "Şahsa veya zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak, yargı bildiren fiillerin yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen sözcüklerdir." cümlesiyle tanımlanır (Korkmaz, 2009, s. 983).

Banguoğlu, Türkçenin Grameri adlı eserinde zarf - fiilleri "Fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şeklidir." şeklinde tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2007, s. 427).

Kerim Demirci, zarf - fiillerin gerundiyum olarak da adlandırıldığını söylediikten sonra "Kesin sınırlar çizmenin oldukça zor olduğu dilde zarffiiller kelime türü açısından ele alındıklarında zarf ve fiilimsi kategorisine girebilirler ancak gramer kitaplarında zarffiiller aldıkları eklerden dolayı fiilimsi başlığı altında incelenir. Bu ekler fiil kök veya gövdelerine getirilen -(I)p, -(y)A, -A... A, -(y)AII, -(y)IncA, -(y)ArAk, -(i)ken, -mAdAn,

-DiğIndA, -Dikça, -mAksIsIn, -r... -mAz, -AsIyA, -yorCAsInA, -mIşCAsInA, -IrCAsInA vb. ekleridir." tanımını yapmaktadır (Demirci, 2015, s. 125).

Muhittin Bilgin, zarf - fiilleri "Eylemlerden türeyen ve tümcede eylem anlamını yitirmeden belirteç ya da bağlaç görevi yapan sözcüklere ulaç (belirteç eylem / bağeylem) denir." cümlesiyle tanımlar (Bilgin, 2002, s. 438).

Vural, zarf - fiilleri tanımlarken "Fiillerden yapılan geçici zarflara zarf - fiil denir. Zarf - fiiller fiillerin tarzını ve zamanını belirten geçici zarflar yaparlar." ifadesini kullanmaktadır (Vural, 2012, s. 252).

Gencan, zarf - fiilleri tanımlarken "Kurduğu önermeyi başka bir önermeye bağlayan eylemsidir." ifadesini kullanmaktadır (Gencan, 2001, s. 423).

Hengirmen, zarf - fiilleri anlatmak için ulaç terimini kullanarak "Eylemden türeyen ve belirteç görevini yapan sözcüklere ulaç denir. Ulaçlar eylem çekimine girmez, kişi anlamı taşımaz. Ortaçlardan farklı olarak özne, yüklem görevlerini üstlenemezler." cümleleriyle tanımlamaktadır (Hengirmen, 1998, s. 254).

Kükey ise zarf - fiilleri ulaç terimiyle anlatmış ve onları tanımlamak için "Eylemlerin kişiye ve zamana bağlanmayan, bir yandan belirteç bir yandan da eylem gibi iş gören türevlerine ulaç adı verilir." cümlesini kullanmıştır (Kükey, 2003, s. 457).

Zarf - fiiller kısaca tanımlanacak olursa özel ekler yardımıyla eklendiği fiilin cümle içinde zarf göreviyle kullanılmasını sağlayan sözcük grubudur.

Aşağıdaki metinde koyu renkle gösterilmiş olan kelimeler Dede Korkut Hikâyelerinden zarf- fiillerle ilgili alınan örneklerdir.

*Zırhlı, kara giysili, kılıçlı altı yüz kâfir seçti. Gece gündüz at sürdüler, çabucak yetiştiler. Kız hazırlıklıydı. Baktı, gördü, at **koşturup** yetişti. Atını oynattı, Kan Turalı'nın yanına **gelince** söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş,*

- Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!

Kara çekik görklü gözünü aç yiğit!

*Bileklerinden ak ellerin **bağlanmadan**,*

*Ak alnın kara yere **tepilmeden**,*

*Ansızın görklü başın **kesilmeden**,*

*Alca kanın yeryüzüne **dökülmeden**;*

Düşman yetişti, düşman geldi,

Noldu sana, ne yatarsın? Kalk yiğit!

*Kapkayalar **oynamadan** yer obruldu.*

*Gazi beyler **ölmeden** il boşaldı,*

Yuvarlanıp, uğraşıp dağdan indi,

Hazırlanıp üzerine düşman geldi.

Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun?

Noldu sana, ne yatarsın? Kalk yiğit! diye seslendi.

Yukarıdaki hikaye Dede Korkut Hikayeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu adlı hikayeden alınmıştır.

Ders Kitaplarında Yer Alan Kelime Türlerinin Öğretimiyle İlgili Etkinlikler

Çalışmamızın buraya kadarki kısmında dil bilgisi açısından kelime türlerini inceledik. Bu türler için yapılmış olan tanımlarla beraber metin örneklerine yer verdik. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılında ortaokul seviyesinde okutulan MEB yayınevine ve özel yayınevlerine ait ders kitaplarında yer alan sözcük türleriyle ilgili öğretim etkinliklerine yer verilecektir.

Etkinliklere yer verirken kelime türlerinin sıralaması takip edilecektir.

İsimler

İsimler konusu 2017 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim programında 6. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır. Öğretim programında 2018 yılında yapılan düzenlemede de yine 6. sınıf kazanımları arasında yer almasına karşılık 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılında kullanılan Türkçe ders kitaplarında isimlerle ilgili etkinliklere yer verilmemiştir. 2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında 5. sınıf kazanımları arasında yer almış olmasından dolayı 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı da incelenmiş ancak "isimler" veya "adlar" bahsine rastlanamamıştır. Bu sebepten dolayı etkinlik örnekleri 2016 - 2017 yılında kullanılan 6. sınıf Türkçe ders kitaplarından alınmıştır.

2016 - 2017 yılında kullanılan iki farklı yayınevine ait Türkçe kitapları incelenmiştir. MEB yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında isimler ile ilgili herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır ancak isim tamlamalarının ele alındığı etkinlikler bulunmuştur. MEB yayınları ile birlikte kullanılan Dörtel Yayınlarına ait ders kitabında ise isimler konusuyla ilgili üç etkinlik bulunmuştur. Bu etkinliklerden birinin ise isimler başlığı altında olmasına karşılık içerik olarak daha çok sıfatları tanıtmaya yönelik olduğu

tespit edilmiştir. Mevcut etkinliklerin, isimler türünün genel özelliklerini yansıttığı tespit edilmiştir.

Aşağıdaki resimlerde Dörtel Yayıncılığa ait 2016 - 2017 yılında kullanılan kitaptaki etkinliklere yer verilmiştir.

8. Etkinlik
Aşağıdaki tabloda yer alan isimlerin özelliklerini örnekteki gibi işaretleyiniz.

Kelimeler	Özel	Cins	Tekil	Çoğul	Topluluk	Soyut	Somut
Meclis	X				X		X
öğrenciler							
sepet							
rüya							
Âkif							
cesaret							
şirler							
üniversite							
ordu							
masalar							
Burak							
Arapça							
hürriyet							
sınıf							
kol							
sandalye							
zaman							
Ankara							
demet							
dersler							
ağız							

Şekil 1. Dörtel Yayıncılık Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 108

13. Etkinlik

a. Aşağıdaki metinde geçen isimlerin altlarını çiziniz.

Duvarın dibindeki taş yığınlarının üzerine çöktü. Başını ellerinin arasına aldı, sırtında yırtık bir çuval vardı, çıplak ayakları topraktan yoğrulmuştu sanki. Zayıf kolları, kirlili tunç rengindeydi. Başını tekrar kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı.

...

Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar, bir ümit tufanı olmuş, her tarafı aydınlatıyordu. Martıların tatlı çığlıklarını dinleye dinleye uykuya daldı.

b. Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili kelimelerin ne tür isim olduklarını yazınız.

- Yaşlı adam sevincinden bayılmıştı. →
- Ben Türk'üm oğullar, ben Türk'üm. →
- Kenara çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kaleye doğru ilerliyorlardı. →
- Yaşlı esir rüyasında, ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu.
→

Şekil 2. Dörtel Yayıncılık Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 103

Etkinlikler incelendiği zaman MEB Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında isimler konusunda herhangi bir etkinliğin bulunmuyor olması oldukça olumsuz bir durumdur. Çünkü ilgili konu etkinlikler arasında yer almadığı için ders öğretmenleri tarafından okullarda göz ardı edilmiş olabilir. MEB Yayınları ders kitabında isimlerle ilgili etkinliklere yer verilmiyor olmasının bir sebebi ise kitapların 2015 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programının esas alınarak hazırlanmış olmasıdır.

Dörtel Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabı ise konuyu kavratma konusunda etkinlik içeriği konusunda yeterli olmakla birlikte sayı bakımından daha fazla etkinlikle desteklenilebilirdi.

Sıfatlar

Araştırma ile ilgili taranan kaynaklarda sıfatlar konusuyla ilgili herhangi bir etkinliğe rastlanılmamıştır. Bu sebepten dolayı kaynak taramasının bu kısmı boş bırakılmıştır. Sıfatlar konusunun öğretim programlarında başlık olarak bulunmasına rağmen etkinliklerinin yer almaması hem özel yayınevlerinin hem de MEB Yayınevinin eksik yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zamirler

Zamirler konusu 6. sınıf kazanımları arasında yer alan bir konudur. Bu konu 2017 - 2018 eğitim öğretim yılında MEB yayınevi tarafından yayımlanan öğrenci çalışma kitabında beş farklı etkinlikle işlenmiştir. Aynı konu aynı yıl Başak Yayınları tarafından hazırlanan kitapta da beş farklı etkinlikle işlenmiştir. Söz konusu kitaplarda konu için ayrılan etkinlik sayıları eşittir.

Başak yayınlarının ders kitabında yer alan etkinlikler incelendiğinde beş etkinliğin dört tanesi kişi zamirleri ve dönüşlülük zamiriyle, bir etkinliğin ise işaret zamirleri ile ilgili olduğu görülmüştür. İşaret zamirleri ile ilgili olan etkinlikte ise sadece "o" zamirine yer verilmiştir. Etkinlikte işaret zamiri olan "o" ile, kişi zamiri olan "o" sözcüklerine dikkat çekici herhangi bir ibarenin bulunmayışı etkinliğin zayıf bir kısmını oluşturmaktadır. Etkinliklerin bir diğer eksik yanı ise soru zamirleri ve belgisiz zamirlerle ilgili herhangi bir etkinliğin bulunmamasıdır.

Aşağıdaki resimlerde Başak Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

5. Etkinlik Zamirlerin (adılar) cümledeki görevlerini fark edelim.

Aşağıdaki cümlelerde, altı çizili sözcükler hangi varlığın kimin yerini almaktadır? Yazalım.

Ali : <u>Ben</u> bu şehri çok severim.	<u>Ben</u> :
Ayşe : Fakat <u>sen</u> eskisi kadar gelmiyorsun buraya.	<u>Sen</u> :
Ali : Haklısın. Elif ne zaman gelecek?	<u>O</u> :
Ayşe : <u>O</u> yarın geleceğini söyledi.	<u>Biz</u> :
Ozan : <u>Biz</u> ailecek bu gece yola çıkacağız.	<u>Siz</u> :
Fatma : <u>Siz</u> vardığınızda biz yeni çıkmış oluruz. Ahmetlerden haber var mı?	<u>Onlar</u> :
Ozan : <u>Onlar</u> bu defa farklı bir plan yapmışlar.	<u>Kendi(m)</u> :
Fatma : Aslında bu defa ben de <u>kendim</u> plan yapmak istemişim. Benden önce davranmışlar.	<u>Bu</u> :
Ceren : Suna, sana biraz okulumuzu tanıtayım. <u>Bu</u> , okulumuzun sevimli kedisi. <u>Şu</u> , okulumuzun en çalışkan öğrencisi. <u>Bunlar</u> , teneffüs için oyun malzemeleri. <u>Şunlar</u> ise okulumuzun en yaramaz çocukları.	<u>Şu</u> :
Suna : Dikkat edeyim öyleyse!	<u>Bunlar</u> :
	<u>Şunlar</u> :

Şekil 3. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 274

3. Etkinlik

Boşlukları zamirlerle (adılılarla) dolduralım.

Aşağıdaki metinde boş bırakılan yerleri ("fare" sözcüğünü kastederek) "o", "ona", "onu" zamirleriyle dolduralım.

Bir Hint masalına göre, kediden korktuğu için devamlı endişe içinde yaşayan bir fare vardı. Büyücünün biri acıdı ve bir kediye dönüştürdü. Ama, kedi olduğu için mutlu olacağı yerde bu kez de köpekten korkmaya başladı. Büyücü de bir kaplana dönüştürdü. Kaplan olan fare, sevineceği yerde avcıdan korkmaya başlayınca büyücü şöyle dedi: "Anladım ki korkuyu yenen cüsse değil, yürektir!"

Fark ettik mi! Yazılı ya da sözlü metinlerimizde, sözü edilen varlıkları anmak için yer yer zamirleri kullanıyoruz.

Şekil 4. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 277

2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılında ortaokullarda okutulan bir diğer Türkçe ders kitabı ise MEB tarafından kendi yayınevinde bastırılan kitaptır. Kitapta yer alan beş etkinlik incelendiği zaman etkinliklerin hepsinde de zamir türlerinin hepsine yer verildiği görülmektedir. Beş etkinlik olmasına rağmen her etkinlikte farklı bir tür zamir değil, tüm zamir türleri beraber ele alınmıştır. Bu kitapta yer alan etkinliklerde de kişi zamiri olan "o" ile işaret zamiri olan "o" ile ilgili karıştırılmaması hususunda herhangi bir uyarı yer almamaktadır.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

7. Etkinlik

Aşağıda zamirlerle ilgili cümleler verilmiştir. Buna göre noktalı yerleri uygun şekilde doldurunuz.

1

"O, tüm canlılara merhametle yaklaşırdı." cümlesinde kişi adının yerine kelimesi kullanılmıştır.

2

"Bu kitabı nereden aldınız?" cümlesinde soru anlamı ile sağlanmıştır.

3

"Salondaki herkes konuşmaya dikkat kesilmişti." cümlesindeki herkes zamirdir.

4

"Şunu annem için aldım, diyerek gülümsedi." cümlesinde kelimesi işaret yoluyla ismin yerini tutmuştur.

5

"Bu yemeği ben kendim yaptım." cümlesindeki kelimesine dönüşlülük zamiri de denir.

Şekil 5. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 116

6. Etkinlik

Aşağıda verilen metindeki zamirleri bularak noktalı yerlere yazınız.

O, çeliğe çifte su vermesini biliyordu. Uzun kılıçlar değil, yaptığı kısacık bıçaklar bile iki kat olur, kırılmazdı, "çifte su vermek" sanatının, yalnız ona özgü bir sırrı vardı. Yanına çırak almaz, kimseyle çok konuşmaz, dükkânından dışarı çıkmaz, durmadan uğraşır. Bekardı. Hısımlı, akrabası yoktu. Kentin yabancısıydı. Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka söz bilmez, pazarlığa girişmez, müş-terileri ne verirse alırdı. Yalnız savaş zamanları ocağını söndürür, dükkânının kapısını kilitler, kaybolur, savaştan sonra ortaya çıkardı. Kentte onunla ilgili birçok hikâye söylenirdi. Kimi "cellat elinden kaçmış bir çelebi", kimi "sevğilisi öldüğü için dünyadan elini eteğini vakitsiz çekmiş garip" derdi. Siyah şahane gözlerinin mağrur bakışından, soylu davranışlarından, gururlu suskunluğundan, düzgün sözlerinden onun öyle sıradan bir adam olmadığı belliydi... Ama kimdi? Nereliydi? Nereden gelmişti? Bunları bi-len yoktu. Halk onu seviyordu. Kentte böyle tanınmış bir ustanın bulunması herkes için ayrı bir övünç kaynağıydı. - Bizim Ali... - Bizim koca usta... - Dünyada eşi yoktur... - Zülfikâr'ın sırrı ondadır!.. derlerdi.

Ömer SEYFETTİN / DİYET

Ona
.....
.....			

Şekil 6. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 166

Yukarıda yer alan etkinlikler karşılaştırıldığı zaman Başak Yayınlarına ait etkinliklerin zamirlerle ilgili kazanımları tam olarak öğretme konusunda eksik kaldığı ancak MEB Yayınlarına ait kitabın kazanımları tam olarak yansıttığı görülmektedir. Bununla birlikte her iki kitapta da dikkat edilmeyen ancak öğrenciler tarafından sıkça karıştırılan bir konu olan 3. tekil şahıs zamiri ile işaret zamiri olan "o" zamirine dikkat çekilmesi gerekmektedir.

Zarflar

7. sınıf kazanımları arasında yer alan zarflar konusu bazı kaynaklarda belirteçler başlığı ile ele alınmıştır. 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılında Ez De Yayınları tarafından hazırlanan kitapta dört farklı etkinlikte işlenmiştir. Bu etkinlikler içerik olarak zarfları yer-yön zarfları haricinde anlatıyor ancak etkinliklerin niteliklerinin oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Yer-yön zarflarına yer verilmediği için yer-yön zarfları ile hal eki alan isimler arasındaki farklara da değinilmemiştir. MEB Yayınevi tarafından ders kitabı hazırlanmamış olduğu için incelenmemiştir.

Etkinlikler nitelik olarak zayıf oldukları kadar, kazanımı öğrencilere sezdirme konusunda da zayıf kalmıştır. Kitapta yer alan dört etkinlikte de öğrenciye kazanımı sezdirecek herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Etkinliklerde doğrudan yazılı emirlerle öğrencilerden örnekleri yapmaları istenmektedir. Kitap bu açıdan yapılandırıcı

10. ETKİNLİK

Aşağıdaki kelimelerin her birini üç ayrı cümlede isim, sıfat ve zarf göreviyle örnekleri gibi kullanınız.

“yumuşak, çirkin, iyi, soğuk, ince, canlı, sert”

İnsana iyilerden zarar gelmez.
isim

İyi insanlar her zaman sevilir.
sıfat

Bugün iyi çalıştım.
zarf

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Şekil 8. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 74

Fiiller

Dilimizin isimlerle birlikte temel kelime türlerinden biri olan fiiller 7. sınıf kazanımları arasında yer alan bir konudur. Öğrencilerin 7. sınıfta kelime türlerinden sadece zarflar ve fiillerden sorumlu olması konunun kapsam genişliğini göstermektedir. Fiiller konusu oldukça geniş bir biçimde ele alınmıştır. Fiiller incelenirken anlamları bakımından, kipleri bakımından ve ek-fiil olması bakımından üç farklı başlık altında incelenmiştir.

2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için Ez De yayınları tarafından hazırlanan ders kitabında fiiller konusu yirmi dokuz farklı etkinlikle işlenmiştir. Bu etkinliklerin bir tanesi isimlerle fiillerin farkını, bir tanesi fiillerin genel özelliklerini, üç tanesi fiillerin türlerini, üç tanesi fiilde yapıyı, yedi tanesi basit çekimli fiilleri, sekiz tanesi birleşik zamanlı fiilleri, beş tanesi ek fiili, bir tanesi ise fiillerde zaman kayması konusunu işlemektedir. Etkinlikler sayı bakımından konuyu kavratmak için yeterlidir.

Aşağıdaki resimlerde 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için Ez De Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe kitabından alınmıştır.

6. ETKİNLİK

Aşağıdaki tabloda bazı kelimeler ek fiiller ile çekimlenmiştir. Örnekleri inceleyerek tabloyu tamamlayınız.

Ek Fiiller		Çekimli İsimler			
- idi / - di	güzel idi	sıcaktı
- miş	beyazmış	ufakmış
ise - se	kolaysa	beyaz ise ise
Fiiller- dir	kolaydır

7. ETKİNLİK

Aşağıdaki çekimli kelimelerin altına isim mi fiil mi olduklarını yazınız.

Hayvanlar, tarih boyunca kendilerine krallık etmiş olan aslandan artık bıkmışlardı. Hayvanların çoğu bir değişiklikten yanaydı. Bu yüzden seçimi kaplanın kazanması olasılığı büyüktü. Buna karşılık başkanlık için kaplanı acemi bulan hayvanlar da çoktu. Bakalım kaplan başkanlığı becerebilecek mi, diye kuşkulandılar. Bu yüzden kaplanın başkan seçileceği de şüpheliydi. Aslan da kaplan da seçim için endişe duyuyorlardı. İkisi de kuşkuya kapıldıkları için mandayı övmeye başladılar.

Şekil 9. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 114

Yukarıdaki resimde yer alan etkinliklerde hem ek fiilin özellikleri tanımlanmış, hem de çekimleri gösterilmiştir.

10. ETKİNLİK

a) Aşağıdaki cümleleri inceleyiniz. Cümlelerin fiillerinin "iş, oluş, durum" anlamlarından hangisine sahip olduğunu belirleyerek yanlarına yazınız.

- Kitabın sayfalarını büyük dikkatle açıyordu. (.....)
- Bu belgesel yöresel yemekleri tanıtıyor. (.....)
- Ekinler yağmurdan sonra çok büyüdü. (.....)
- Misafirler bir fincan kahve içip kalktı. (.....)
- İzciler, şarkılar söyleyerek dere boyunca yürüdü. (.....)
- Bahçeye diktiğim fidan benden hızlı uzuyor. (.....)
- Karanlıktan etrafımı doğru düzgün göremiyordum. (.....)
- Güvercinler takla atarak uçuyordu. (.....)
- Lacivert kazağımın rengi soldu. (.....)
- Otobüs şehre yakın bir yerde durdu. (.....)
- Bu hafta sonu Anadolu Medeniyetleri Müzesine gideceğiz. (.....)
- Bu kış kayak yapmayı öğrendim. (.....)

b) Aşağıdaki fiilleri anlam özelliklerine göre gruplayınız.

uyumak, gülmek, yazmak, okumak, yatmak, durmak, içmek, sararmak, düşünmek, esmek, bulmak, güzelleşmek, temizlemek, yaşlanmak, eskimek

İş Fiilleri	Oluş Fiilleri	Durum Fiilleri
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Şekil 10. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 17

Yukarıdaki etkinlik içerik açısından iş, oluş ve durum fiillerini yansıtır ancak etkinliğin en önemli eksikliği öğrencilere fiil türleri arasındaki farkı sezdirmiyor oluşudur. Bu etkinlikte olduğu gibi fiillerin türü ile ilgili olan diğer iki etkinlikte de farkı sezdirecek herhangi bir şey yoktur. Etkinlik bu özelliği ile yapılandırıcı anlayışla ters düşmektedir.

6. ETKİNLİK

Aşağıdaki cümlelerde bulunan fiilleri ve kip çeşidini örnekteki gibi belirtiniz.

Onun her zaman dinleyeceğim.
gelecek zaman kipi
(haber kipi)

Kardeşim erkenden kalkar.

Okula zamanında gidelim.

Söylenen yere hemen gitsin.

Her dediğini yapıyor.

Gideceğimiz gün yaklaştı.

Gelen misafirleri karşılayalım.

Ona bir de kitap almalıyım.

Ona Ahmet adını vermişler.

Öğrenciler ders çalışıyor.

O, her zaman başarılı olur.

O daima doğruyu söyler.

Her şeyi bildiğini söyler.

Bir gecede bütün işini bitirecek.

Şekil 11. Ez De Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 149

Etkinlik çekimli fiillerin çekimlendiği türleri yansıtma açısından şart kipi haricinde yeterlidir. Şart kipi çekimi de diğer etkinliklerde işlenilmiş ve eksiklik giderilmiştir.

Bağlaçlar

Görevli kelime türlerinden ilki olan bağlaçlar tez boyunca incelediğimiz bütün öğretim programlarında 6. sınıf konuları arasında yer almıştır. 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için hazırlanan iki farklı kitap incelenmiştir.

Bu incelenen kitaplardan ilki MEB Yayınlarına ait ders kitabıdır. Bu kitapta bağlaçlarla ilgili olarak toplam yedi etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlikler içerik olarak ilgili kazanımların kavratılması açısından yeterlidir. Etkinliklerde verilen hatırlatıcı ipuçları, kazanımın öğrenciler tarafından sezilmesini sağlamaktadır. Ayrıca etkinlikler arasında hem edat olarak hem de bağlaç olarak kullanılabilen sözcüklerle ilgili bir etkinliğin de yer alıyor olması, kitabın kazanımları eksiksiz olarak aktarmasını sağlamıştır.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

7. Etkinlik

Sevgili Çocuklar,
Cümle içinde aynı görevde olan ya da anlamca birbiri ile ilgisi bulunan kelimeleri, kelime gruplarını, anlam bakımından birbiri ile ilgili cümleleri bağlayan sözcüklere "bağlaç" denir. Şimdi birkaç örnek görelim:

- Pazardan elma ve erik aldım. (kelimeleri bağlar)
- Sabah erkenden uyandım ama yola geç çıkabildim. (cümleleri bağlar)
- Ne konuşuyor ne de hareket ediyordu. (cümleleri bağlar-olumsuzluk ilgisi kurar)

ki

yalnız

hem ... hem

de

oysaki

ise

mademki

ile

ya ... ya

çünkü

Yukarıda verilen bağlaçları cümlelerin anlamına uygun olarak noktalı yerlere yazınız.

1. Derlerine çok çalışıyor yüksek bir hedefi var.

2. Öğrencilik yıllarımda okuyor çalışıyordum.

3. olduğu gibi görün görüldüğü gibi ol.

4. tatile gitmeye karar verdin biletini bugünden almasın.

5. Demokrasinin temeli adalet eşitliktir.

6. İşten hemen çıkarıldı oraya ne büyük hizmetler vermişti.

7. İzmir'e kadar gittim Efes' e uğrayamadım.

8. Duydum unutmuşsun gözlerimin rengini.

9. Eşyaları bagaja yükledim çantamı elime aldım.

10. Özgürlüğün bir sınırı vardır, unutma!

Şekil 12. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 146

6. Etkinlik

Aşağıdaki cümlelerde kullanılan edat, bağlaç ve ünlemlerin altını çizerek türünü örnekteki gibi yazınız.

Bizi yanına çekti <u>ve</u> birlikte oturduk.	bağlaç
Heeeey! İşte aradığımız şey orada!
Tutunmaya bile fırsatım olmadan, kendimi okyanusun soğuk suları arasında buldum.
Nedd Land'in sesini duyar gibi olduk.
Sesin geldiği yöne doğru yüzmeye başladık.
Gemide kalabileceğimizi ancak onun emirlerine uymamız gerektiğini söyledi.
Peki size hangi isimle hitap edeceğiz, diye sordum.
İmdaaat! diye bağırdım.

Şekil 13. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 146

2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için hazırlanan diğer kitap ise Başak Yayınlarına ait ders kitabıdır. Bu kitapta da bağlaçlarla ilgili toplam on etkinlik yer almaktadır. Bu on etkinlikten sekiz tanesi bağlaçlarla ilgili müstakil etkinlikler iken yalnızca bir tanesi görevli sözcük türleri olan edat, bağlaç ve ünlemleri; bir tanesi ise zarflar ve bağlaçları kapsamaktadır. Etkinlikler MEB Yayınları gibi açıkça ipuçları vermese de konuyu sezdirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte etkinlikler tür bakımından hem edat hem de bağlaç olarak kullanılabilen sözcüklerle ilgili olan herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş olması kitabın eksik kaldığı yanı olmuştur.

Aşağıdaki resimlerde Başak Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

8. Etkinlik Cümleleri bağlayalım.

Cümleler arasında anlamsal bağlar kurunuz. Bu şekilde metinler ortaya çıkar.

Peki, ne tür bağlar kurunuz?

1. **Önceki cümleye bilgi eklemek isteyebiliriz:** *Ayşe eve geldi; ayrıca Ali'yi de getirdi.*
2. **İlk cümlenin aksine, tersine bir şey söyleyebiliriz:** *Ayşe eve geldi; fakat Ali gelmedi.*
3. **İki cümleyi zamansal olarak sıralamak isteyebiliriz:** *Ayşe eve geldi; daha sonra Ali geldi.*
4. **İki cümle arasında neden-sonuç ilişkisi kurabiliriz:** *Ayşe geldi; bu nedenle Ali gelmedi.*

Bu bilgileri kullanarak aşağıdaki soruyu yanıtlayalım.

Aşağıdaki cümleleri hangi bağlaçla bağlayabiliriz? Neden?

Eli boş dönmüş zavallı ağustos böceği. vazgeçmemiş şarkı söylemekten.

YANIT:

Herkese değil, duyan kulaklara seslenmiş; paylaşmayı bilenleri eğlendirmiş.

YANIT:

Karıncı, bütün kış ruhunun gıdasından yoksun kalmış. ağustos böceğine gitmeye karar vermiş.

YANIT:

Herkese, müziği duymasını bilmeyenlere, şarkısını söylememeye dikkat etmiş.

YANIT:

Şekil 14. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 260

3. Etkinlik

Edat, bağlaç ve ünlemleri işlevine uygun kullanalım.

Uygun edat, bağlaç ve ünlemleri seçerek aşağıdaki cümleleri dolduralım. Daha sonra yay ayraç içine, yazdığımız sözcüğün "edat" mı, "bağlaç" mı, yoksa "ünlem" mi olduğunu ekleyelim.

gibi

kadar

ile

ve

ama

Ya...ya

için

Hey!

çünkü

de

ki

göre

fakat

Yaşasın!

1. Sizin *gibi* ben de resme meraklıyım. (*edat*.....)
2. Yanışmayı izlemeye arkadaşım geldik. (.....)
3. Otuz bin seyirci maçı izleyecek. (.....)
4. Ben hazırım; Ayşe henüz gelmedi. (.....)
5. Ahmet bizimle gelecek. (.....)
6. Yağmur yağdığı yol oldukça kaygan. (.....)
7. Bana bu yarış dört numaralı koşucu kazanacak. (.....)
8. Heyecanlıyım; bugün teyzem geliyor. (.....)
9.! Çocuklar, bana bakın. (.....)
10. sen git ben gideyim buradan. (.....)
11. Gazeteciler kaza yerine koşuyor. (.....)
12. Aklım öyle karışık hiçbir şey düşünmüyorum. (.....)
13.! Bugün sinemaya gideceğiz. (.....)
14. Maç tekrar başladı futbolcular isteksiz görünüyorlar. (.....)
15. Sen derse geç kalanlardan mısın? (.....)
16. Annem kardeşim bayramda yanıma gelecekler. (.....)
17. İşe geç kalmıştı erken kalkamadı. (.....)
18. Kitabı benden aldı okumadan geri verdi.

Şekil 15. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 359

Edatlar

Görevli kelime türlerinden ikincisi olan edatlar da tıpkı bağlaçlar gibi tez boyunca incelediğimiz bütün eğitim programlarında 6. sınıf konuları arasında yer almıştır. Edatlar konusu da 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için hazırlanan iki farklı kitaptan alınan örneklerle incelenmiştir.

İncelenen kitaplardan ilki MEB Yayınevi tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabıdır. Bu kitapta edatların işlendiği toplam sekiz farklı etkinlik bulunmaktadır. Bu sekiz etkinlikten sadece dört tanesi yalnızca edatlar konusunu işlerken iki tanesi edatlar ve bağlaç konusunu; bir tanesi edat, bağlaç ve ünlemleri; son etkinlik ise edat, bağlaç ve zamirler konusunu işlemektedir. Etkinlikler konunun kavratılması açısından yeterlidir. Ayrıca hem bağlaç hem de edat olarak kullanılabilen, bu kullanımlarda sıkça karıştırılan "ile, ancak, yalnız" sözcükleriyle ilgili bir etkinliğin bulunması da kullanıcılar açısından olumlu bir kazanımdır.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

7. Etkinlik

Sevgili Çocuklar,
Edatlar cümle içinde kelimeler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran ve cümleye değişik anlamlar katan, tek başına bir anlamı olmayan kelimelerdir. Şimdi birkaç örnek görelim:

- Annem melek gibi biridir.
- Birazdan sanki yağmur başlayacak.
- Bu konferans öğretmenler için verilecek.

141

GÖREVİNİ UNUTAN SAAT

a) Aşağıda verilen örneklerdeki edatları bularak noktalı yerlere yazınız.

- Karınca gibi çalışkan bir arkadaşımızdı. (.....)
- Düne göre kendini daha iyi hissediyormuş. (.....)
- İşini akşama kadar halledeceğini söyledi. (.....)
- Öğrencileri için her türlü fedakârlığı yapıyor. (.....)
- Öğlene doğru yola çıkacağız. (.....)
- Arkadaşlarıyla iyi vakit geçirir. (.....)
- Ders çalışmak için kendime plan yapıyorum. (.....)
- Bu işi ancak o yapabilir. (.....)
- Evden erken çıkmasına rağmen trafiğe yakalanmıştı. (.....)

Şekil 16. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 141 - 142

7. Etkinlik

Sevgili Çocuklar
"ile, yalnız ve ancak" kelimeleri cümlelerde
hem bağlaç hem de edat olarak kullanılabilir.

Aşağıdaki altı çizili kelimelerin cümlede hangi görevde kullanıldığını yazınız.

Çocuk karnesini almaya annesiyle gelmiş.

edat

Beğendiği bağlamayla gitarı ona hediye edeceğiz.

İnsan, yaptığı iyilikler ile anılmalıdır.

Sınıfta yalnız üç öğrenci kalmıştı.

Ben de sizinle geleceğim yalnız fazla kalmayacağım.

Bu seferlik ona hoşgörü göster ancak tekrar yaparsa onu uyar.

O, evinin anahtarını ancak sana emanet eder.

Şekil 17. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 163

Edatlar konusuyla ilgili olarak incelenen ikinci kitap Başak Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabıdır. Bu kitapta edatlarla ilgili toplam beş etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinliklerden üç tanesi edatlar konusunu müstakil olarak incelerken bir tanesi görevli sözcük türlerinin üçünü birlikte incelemiştir. Diğer etkinlikte ise MEB Yayınlarının kitabında olduğu gibi hem edat hem de bağlaç olarak kullanılabilen ve kullanım esnasında sıkça karıştırılan "yalnız ve ancak" sözcükleri üzerinde durulmaktadır. Etkinliklerde önce örnekler verilmiş ve daha sonra edatlarla ilgili genel bir tanımın yapılmış olması da kitabın yapılandırmacı eğitim yaklaşımı ile örtüştüğünü göstermektedir.

Aşağıdaki resimlerde Başak Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

7. Etkinlik

Edatları öğreniyoruz.

“İnsanoğlu varoluşundan bugüne doğayı bilmek, doğaya egemen olmak istemiştir. Bu neden..., insan varoluşun..... doğa... savaştadır.”

Yukarıdaki cümlede kimi sözcükler çıkarıldı. Cümlede sözcüklerin arasındaki anlam ilişkisinin, anlamsal ilginin kurulamadığı görülmektedir. Şimdi cümleyi tamamlayalım; bakalım aşağıdaki sözcükler anlamı tamamlamada bizlere yardımcı olacak mı?

Boşluklara şu sözcükleri getirerek cümleleri anlamlı biçimde tamamlayalım:

-dan beri / ile / kadar

.....
.....
.....

Bu cümleden hareketle edatların diğer adıyla ilgeçlerin özelliklerini belirlemeye çalışalım:

- ▼ *Tek başlarına bir anlamı yoktur; bu nedenle tek başlarına kullanılmazlar.*
- ▼ *Cümlede sözcükler arasında farklı anlam ilişkileri kurarlar.*
- ▼ *Cümlede anlama doğrudan katkıları vardır ve bu nedenle cümleden çıkarıldıklarında cümlenin anlamı bozulur ya da değişir.*
- ▼ *Genellikle kendinden önceki sözcükle öbeleşerek sıfat (ön ad), zarf (belirteç) ya da yüklem olabilir.*

Demek ki **edatlar** kullanıldıkları cümle içinde anlam kazanan, görevi belirlenen sözcükler arasında anlam ilgisini kurmaya yarayan ve sadece bu görevleri ile kullanılan sözcüklerdir.

Sıkça kullanılan edatlar şöyle sıralanabilir; **gibi, ile, ancak, değil, -e kadar, -e karşı, -e göre, -e doğru, kadar, için, mi, sanki, -den beri, -den dolayı, -den başka, -den yana, yalnız, üzere** vb.

Şekil 18. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 308

4. Etkinlik

Edatları ve bağlaçları ayırt edelim.

Edatlarla ilgili bilgilerimizi anımsayalım. Ancak edatlarla ilgili dikkatli olmamızı gerektiren bazı durumlar var. Şimdi; öncelikle onlara bir göz atalım:

DİKKAT

▼ “Yalnız” sözcüğü “sadece”, “tek” anlamında kullanılırsa edattır. → “Beni yalnız sen anlarsın.”

▼ “Ancak” sözcüğü cümlede bazen bağlaç olarak da karşımıza çıkabilir. “Ancak” sözcüğü de sadece, tek anlamında kullanılırsa edattır.

▼ “Gibi” sözcüğü *iyelik eki aldığı*nda tamlanan görevinde ve ad olur. → “Özlem gibisi zor bulunur.”

▼ Edatların bağlaçlardan farkı, sözcükler arasında yeni bir anlam ilgisi kuruyor olmasıdır. Cümleden çıkarıldıklarında anlamda bozulma ya da daralma meydana gelir. Bağlaçlardan ayırmada en önemli ölçütlerden biri her ikisinin de çıkarıldığında anlamın bozulup bozulmadığına bakılmasıdır.

Okula gittim, fakat onu bulamadım. (bağlaç)

Kendini savunmak üzere ayağa kalktı. (edat)

“ile” ve “ancak” sözcüklerinin aşağıdaki cümlelerin hangisinde bağlaç hangisinde edat olarak kullanıldığını belirleyelim ve yandaki boşluğa yazalım.

- ★ Müdür yardımcımızın odasının kapısını çaldım ancak kimse “gel” demedi. (.....)
- ★ Babam, arkadaşının düğününe otobüsle gidecekti. (.....)
- ★ Hazırladığın bu minik kekler ancak dört kişiye yeter. (.....)
- ★ Gökhan ile Murtaza futbol takımından ayrılmış. (.....)
- ★ Dün yaşanan olayı ancak sana anlatabilirim. (.....)
- ★ Hafta sonu kardeşim ile tiyatroya gittik. (.....)
- ★ Bu hafta işlerimi bitiremediğimden onunla ancak haftaya görüşebilirim. (.....)
- ★ Okullar açılmadan defter ile kitap alınacak. (.....)

Şekil 19. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 319

Ünlemler

Görevli kelime türlerinden sonuncusu olan ünlemler de tıpkı diğer görevli sözcük türleri olan edatlar ve bağlaçlar gibi tez boyunca incelediğimiz bütün eğitim programlarında 6. sınıf konuları arasında yer almıştır. Ünlemler konusu da 2017 - 2018 Eğitim Öğretim yılı için hazırlanan iki farklı kitaptan alınan örneklerle incelenmiştir.

Ünlemler konusunda incelenen ilk kitap MEB Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabıdır. Kitapta ünlemler ile ilgili biri müstakil diğeri ise edat ve bağlaçların birlikte

işlendiği iki farklı etkinlik bulunmaktadır. Müstakil etkinliğin edatların tanımını da yapıyor olması kitabı kullanan öğrenciler için olumlu bir durumdur.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

7. Etkinlik

Sevgili Çocuklar,
Sevinç, üzüntü, kızgınlık, korku, şaşkınlık
gibi duyguları belirten, doğa seslerini yansıtan veya
bir kimseyi çağırmak için kullanılan kelimelere ün-
lem denir.

a) Aşağıdaki cümlelerde ünlemin hangi duyguyu belirttiğini noktalı yerlere örnekteki gibi yazınız.

1. Eyvah, bu konuyu yetiştiremeyeceğim!	telaş
2. Vah vah! Başınız sağ olsun.	
3. Aferin, ne güzel bir resim çizmişsin!	
4. Ohhhh! Bir güzel dinlendim.	
5. Hey! Bakar mısın?	
6. Eeee, yeter artık!	
7. A, sen de mi geldin!	
8. Ayyy, ödümü patlattın!	
9. Ah, o güzelim yerleri bir daha görebilseydik!	
10. Vay arkadaşım, bu ne güzel bir sürpriz!	
11. Ayyy, hepsini yere döktüm!	

b) Siz de aşağıya içinde ünlemlerin geçtiği cümleler yazınız.

.....

.....

.....

.....

Şekil 20. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 162

6. Etkinlik

Aşağıdaki cümlelerde kullanılan edat, bağlaç ve ünlemlerin altını çizerek türünü örnekteki gibi yazınız.

Bizi yanına çekti <u>ve</u> birlikte oturduk.	bağlaç
Heeeeey! İşte aradığımız şey orada!
Tutunmaya bile fırsatım olmadan, kendimi okyanusun soğuk suları arasında buldum.
Nedd Land'ın sesini duyar gibi olduk.
Sesin geldiği yöne doğru yüzmeye başladık.
Gemide kalabileceğimizi ancak onun emirlerine uymamız gerektiğini söyledi.
Peki size hangi isimle hitap edeceğiz, diye sordum.
İmdaaaat! diye bağırdım.

Şekil 21. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 211

Ünlemler konusuyla ilgili olarak incelenen ikinci kitap Başak Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabıdır. Bu kitapta ünlemlerle ilgili toplam dört etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinliklerden üç tanesi ünlemler konusunu müstakil olarak incelerken bir tanesi ünlemlerle birlikte diğer görevli sözcük türlerini de incelemiştir. Etkinliklerden önce tanımın yapılarak sonra örnekler verilmiş olması, konunun somutlaştırılmasını sağlamıştır. Etkinlikler sözcük türünün öğretilmesi açısından yeterlidir.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

4. Etkinlik Ünlemleri fark edelim.

Acıma, sevinme, şaşırma, korku, coşku, özlem, kızma, beğenme gibi duyguları anlatan ya da **seslenme** bildiren sözcüklere **ünlem** denir.

Buna göre aşağıdaki cümlelerde geçen ünlemleri bulalım ve o ünlemin cümleye kattığı anlamı yazalım.

	Cümlede Geçen Ünlem	Ünlemin Cümleye Kattığı Anlam
A, kim gelmiş!	A	şaşırma, şaşkınlık
Yazık, çocuk hasta olmuş!		
Eyvah, çantam otobüste kaldı!		
Tüh, yine yanlış yaptım!		
Aman ha, dikkatli ol!		
Of, bıktım artık!		
Vah vah, ne oldu sana!		
Vay başıma gelenler!		
Oh, hava çok güzel!		
Hah, otobüs gözüktü!		
Hey, bana baksana!		
Ha gayret, bu sefer başaracaksın!		
Yeter be, fazla oldun sen!		

Şekil 22. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 348

5. Etkinlik Metinden ünlemler!

Aşağıda metinden alınan cümleler var. Bu cümlelerde geçen ünlemleri bulalım ve karşısına cümleye hangi anlamı kattığını yazalım.

Arkadaşını örnek alsana çocuğum, aaa!	→
Amaaan! Hep derslerden konuşup sıkılmayalım çocuklar.	→
Bak, arkadaşın ne güzel ders çalışıyormuş!	→
Ya! Bak okul ikincisiymiş ama yetmez diyor, birinci olmak için çalışıyor.	→
Eh! Yadırgadığım bir durum değil aslında.	→

Şekil 23. Başak Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 368

Fiilimsiler

Son sözcük türümüz olan fiilimsiler incelenen bütün öğretim programlarında 8. sınıf kazanımları arasında yer almaktadır. Bu sözcük türü ile ilgili olarak da 2017 - 2018 yılı için hazırlanmış olan iki farklı yayınevine ait ders kitabındaki etkinlikler incelenmiştir.

İncelenen ilk ders kitabı MEB Yayınevine ait ders kitabıdır. Kitapta fiilimsilerle ilgili olarak dokuz etkinlik tasarlanmıştır. Hazırlanan etkinlikler fiilimsi türlerinin hepsini içine almaktadır. Etkinliklerde isimlerle fiilleri ayırt ettirici çalışmalar da yapılmıştır ancak kitap için hazırlanan etkinliklerin hiçbirinde fiilimsileri sezdirmek adına bir çalışma bulunmamaktadır. Bu da etkinliklerin nicelik olarak yeterli olsa da nitelik açısından zayıf kaldığı noktası olmuştur.

Aşağıdaki resimlerde MEB Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

8. Etkinlik: Aşağıdaki cümlelerde altı çizili kelimeler isim mi, fiilimsi midir? Niçin?

Bu bölgede güzelliğiyle ünlenen birçok çağlayan bulunmaktadır.

Ekmek alması için babasının verdiği parayı düşürmüş.

İş makinelerinin yaygınlaşması kazma, kürek gibi el aletlerinin pabucunu dama attı.

Ateş yakmak isteyen gençlerden birisi çakmak istemek için yanımıza geldi.

Baharın ilk günlerinde çokça yenilen dondurmanın sağlık için bazı sakıncaları olabilir.

Birçok yazar bu şehrin güzelliklerini kitaplarına konu etmiş.

Tarlalarına buğday ekmek isteyen çiftçiler yağmurun yağmasını bekliyor.

Besinleri dondurma onları uzun süre saklamak amacıyla kullanılan yaygın bir yöntemdir.

Senin bu konudaki görüşlerine kesinlikle katılmıyorum.

Uzmanlar, avlanmak için denize çıkan balıkçıları görüş mesafesi konusunda uyardı.

Şekil 24. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 40

5. Etkinlik: Aşağıdaki noktalı yerleri uygun fiilimsi ekleriyle doldurunuz.

Örnek: Büyük şehirlerdeki oyun alanları giderek azalıyor.

İlkbaharda aç..... çiçekler ne kadar güzel.

Onu binden karşımda gör..... çok şaşındım.

Sizin benden hiç hoşlan..... biliyordum.

Bizim ders çalış..... odada yüksek sesle konuşulmaması gerekir.

Onun anlat..... hikâyeyi dikkatle dinledim.

O beni gör..... hemen geriye döndü.

Eski mahallemize git..... arkadaşlarıma uğrarım.

Okuldan çık..... eve giderken yolda arkadaşşıma rastladım.

Her sabah yarım saat yürü..... sağlık için çok faydalıdır.

Çocuk annesini gör..... gör..... onun boynuna sarıldı.

Densten sonra eve yürü..... yürü..... gittim.

Eve git..... kitaplarımı alacağım.

Şekil 25. MEB Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 39

Fiilimsiler konusuyla ilgili olarak incelenen ikinci kitap Dörtel Yayınları tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabıdır. Bu kitapta fiilimsiler konusuyla ilgili toplam

on üç etkinlik yer almaktadır. Etkinlikler fiilimsiler konusunun her türünü ve isim, fiil ve fiilimsi arasındaki farkları öğrenciye kavratma açısından yeterlidir. Etkinlikler konuyu sezdirerek kavratmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla öğretim programının temel eğitim yaklaşımı olan yapılandırmacı eğitim anlayışıyla da örtüşmektedir.

Aşağıdaki resimlerde Dörtel Yayınlarına ait 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılındaki ders kitabından alınan etkinlikler gösterilmektedir.

8. Etkinlik

a. Aşağıdaki cümlelerde geçen kelimelerden isim ve fiil olanların altlarını çizin. Bu kelimeleri birbirinden ayıran özellikler nelerdir? Tartışınız.

- Yaşlı kadın sobanın yanında örgü örüyordu.
- Bir gün sizler de yaşlanacaksınız.
- Titreyecek elleriniz, ayaklarınız.
- Okul müdürü odasının penceresinden merakla dışarı bakıyordu.

b. Aşağıdaki cümlelerde fiil soylu olduğu hâlde fiil özelliği taşımayan, fiilimsi özelliği taşıyan kelimelerin altlarını çizin.

- Yorgunluktan hâlsiz düşen bebek annesinin kucığında uyudu.
- Evinizi silip süpüren varsa değmeyin keyfinize.
- “Konuşma, insanın aklını kullanma sanatıdır.” (Seneca - Seneka)
- Tanıdık insanlar gelip görmeden buradan ayrılmak için elinden gelen tüm gayreti gösterdi.

Şekil 26. Dörtel Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 15

7. Etkinlik

a. Aşağıdaki cümlelerde geçen fiilimsilerin altını çiziniz.

- Bizi biz kılan konuşma gücümüzdür.
- Yazıma başlarken söylediğim gibi biraz hastaydım.
- Böyle olunca da akıl gelişemez, paslanır.
- Bu işi böyle aylarca -hem de hiç aksatmadan- devam ettirebilmek için derine inen bir zekâ ile beraber tükenmez bir sabır da lazımdır.

b. Altını çizdiğiniz fiilimsileri, aldıkları fiilimsi ekine göre türlere ayırıp tablodaki yerlerine yazınız.

Fiilimsiler	Aldığı fiilimsi eki	Fiilimsi türleri		
		İsim - fiil	Sıfat - fiil	Bağ- fiil

Şekil 27. Dörtel Yayınları Öğrenci Çalışma Kitabı Sayfa 24

Ders Kitaplarındaki Etkinlikleri Sayısal Dökümü

Aşağıdaki tabloda incelediğimiz ders kitaplarında bulunan etkinliklerin sınıflara, konulara ve yayınevlerine göre adet olarak sayısal dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Sayıları Ve Kelime Türleri İle İlgili Etkinlik Sayıları

5. sınıf		6. sınıf				7. sınıf		8. sınıf			
MEB		MEB		BAŞAK		EZDE		MEB		DÖRTEL	
Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı	Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı	Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı	Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı	Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı	Toplam Etkinlik Sayısı	Kelime Türleri ile İlgili Etkinlik Sayısı
248	-	341	29	364	20	203	41	198	10	203	15

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman ders kitaplarında yer alan toplam etkinlik sayıları ve kelime türleri ile ilgili olan etkinliklerin sayıları görülmektedir. Kitaplarda yer alan etkinliklerin sayıca fazla olmasına rağmen sözcük türleriyle ilgili olan etkinliklerin bazı sınıf seviyelerinde hiç olmadığı bazılarında ise oldukça az sayıda olduğu görülür. Buradan hareketle kitapların sözcük türlerinin öğretimi konusunda nicelik açısından zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

Aşağıdaki tabloda ise hangi kelime türünün hangi sınıf seviyesinde kaç etkinlikle işlendiğini göstermektedir.

Tablo 3. Ders Kitaplarında Yer Alan Etkinlik Sayıları Tablosu

Kelime Türü	5. sınıf	6. sınıf		7. sınıf	8. sınıf	
	MEB	MEB	BAŞAK	EZDE	MEB	DÖRTEL
İsimler	-	-	2	-	-	-
Sıfatlar	-	-	-	-	-	-
Zamirler	-	5	5	-	-	-
Zarflar	-	-	-	4	-	-
Fiiller	-	-	-	29	-	-
Bağlaçlar	-	7	10	-	-	-
Edatlar	-	8	5	-	-	-
Ünlemler	-	2	4	-	-	-
Fiilimsiler	-	-	-	-	9	13

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman ders kitaplarında sınıf seviyelerine göre yer alan sözcük türleri ile ilgili olan etkinliklerin sayısı verilmiştir. Bazı sözcük türlerini içeren etkinliğin hiç olmaması bazılarının ise sayısal olarak az olması kitapların zayıf kaldığı yönlerini oluşturmaktadır.

Kelime Türleriyle ilgili Kazanımlarının Kazandırılması İçin Dede Korkut Hikâyelerinden Alınan Metinlerle Tasarlanan Etkinlikler

Çalışmanın buraya kadar olan kısmında sözcük türlerinin ne olduğu ve bu sözcük türlerinin öğrencilere kazandırılması esnasında okullarda kullanılan ders kitaplarındaki etkinlikler değerlendirildi. Çalışmanın bundan sonraki kısmında ise bu sözcük türlerinin öğretiminde tarihi metinlerin nasıl kullanılacağı üzerinde durulacaktır.

Türkçenin tarihi metinleri denilince akla gelen ilk metinlerden bir tanesi de şüphesiz Dede Korkut Hikâyeleridir. Hepimizin zihninde Dede Korkut Hikâyelerinden

bir bölüm mutlaka vardır. Bu hikâyeler kimimizde Deli Dumrul, kimimizde Tepegöz'dür. İşte biz bu kahramanların hikâyelerinden yola çıkarak öğrencilere sözcük türleri ile ilgili kazanımlarını kavratmaya çalışacağız.

İsimler

Kavratacağımız ilk sözcük türü isimler olacaktır. Aşağıda Dede Korkut Hikâyelerinden aldığımız bölümlerle hazırladığımız etkinlikleri göreceksiniz.

İsimleri Tanıyalım

Bir gün Kamgan Oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi otağını (büyük çadır) yeryüzüne diktirmişti. Büyük çadırı gökyüzüne açılmıştı. Bin yerde ipek halılar döşenmişti. Hanlar Han'ı Bayındır Han yılda bir kere toy (ziyafet) verip Oğuz beylerini konuklardı. Yine toy verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuştu. 'Kimin oğlu kızı yoksa kara otağa oturtun, altına kara keçe döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin. Yerse yesin yemezse kalsın gitsin' demişti. 'Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa oturtun. Oğlu kızı olmayanı Allah Teala lanetlemiştir; biz de hoş görmeyiz, belli bilsin' demişti. Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmaya başladı. Meğer Dirse Han adında bir beyin oğlu kızı yoktu. Söylemiş, görelim hanım ne söylemiş:

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Şekil 28. İsimlerin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili sözcükler ile italik yazılı sözcükler arasındaki temel farklar nelerdir? Altı çizili sözcükleri okuduğunuz zaman zihninizde bir şeyler canlandırabiliyor musunuz, yoksa bu sözcükler size bir hareketliliği mi çağrıştırıyor? Aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu metindeki altı çizili sözcüklerde olduğu gibi söylendiği zaman zihninizde bir şeyler canlandırabildiğimiz, hayalini kurabildiğimiz nesnelere karşılık gelen sözcüklere

isim diyoruz. İsimleri farklı özelliklerine göre gruplara ayırıyoruz. Şimdi sıradaki etkinliklerimizle isimlerin özelliklerini inceleyelim.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Özel İsim - Cins İsim Örnekleri

İsimlerle ilgili olarak inceleyeceğimiz ilk özellik isimleri meydana getiren maddelerin özellikleri. Şimdi aşağıdaki etkinliğimizde altı çizilen isimlerin hangilerini beş duyu organımızla (görme, işitme, tatma, dokunma, koklama) kavrayabiliyoruz, hangilerinin varlığından ise duyu organlarıyla değil de düşünce yoluyla algılayabiliyoruz, düşünüp tartışalım.

ÖZEL Mİ CİNS Mİ?

-Ya pes sen ne baş belasısn? Sen aradan çık, ben Allah Teala ile haberleşeyim, dedi.

Deli Dumrul burada söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş, der:

- Yücelerden yücestin, kimsse bilmez nicestin.

Görkü Tanrı, nice cahiller seni gökte arar, yerde ister.

Sen, kendin müminlerin gönlündesin.

Daim duran Cebbar (büyüklük sahibi) Tanrı!

Bakti kalan Settar (günahları örten) Tanrı!

Benim canımı alır olsan sen al Azrail'e almaya bırakma, dedi.

Allah Teala'ya Deli Dumrul'un burada sözü hoş geldi. Azrail'e 'Madem deli kavat benim birtliğimi bildi, birtliğime şükretti; ey Azrail, Deli Dumrul'a söyle, canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun.' dedi.

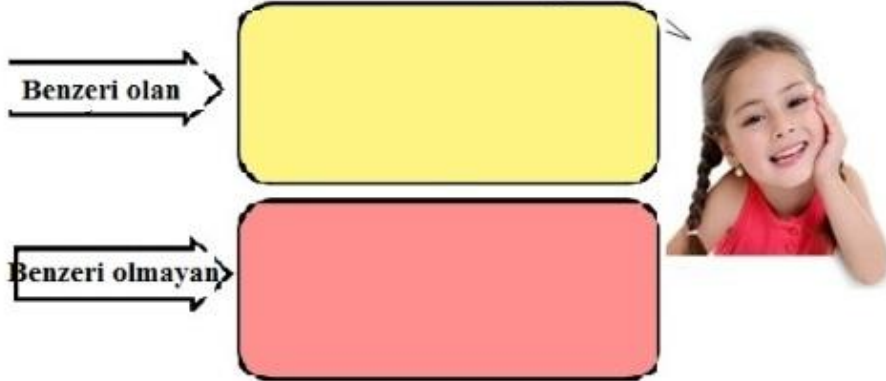
Azrail:

- Mere Deli Dumrul, Allah Teala'nın emri böyle oldu ki 'Deli Dumrul canı yerine can bulsun, onun canı azat olsun' dedi.

Evet sevgili arkadaşlar!
Şimdi yukarıdaki metinde geçen isimlerden hangilerinin eşi benzeri yoktur, hangileri ise belirli bir türün tamamı kapsamaktadır? Bunu bulalım.
Bulduğumuz isimlerden beşer tanesini aşağıdaki kutucuklara yazalım.

Benzeri olan →

Benzeri olmayan →

Şekil 29. Özel - Cins İsim Ayırımı

Yukarıdaki etkinlikte öğrencilere, özel isimlerle cins isimler arasındaki ayrım ele alınmıştır. Bu iki grup arasındaki en temel fark, özel isimler yalnızca bir varlığı (birey, şehir, gök cismi, vb.) karşılarken cins isimler ise bir grubun tüm bireylerini karşılamaktadır.

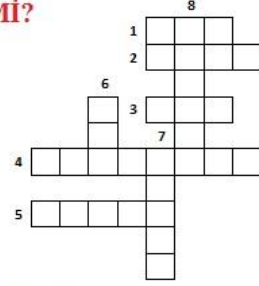
Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Somut - Soyut İsim Örnekleri

İsimlerle ilgili inceleyeceğimiz ikinci özellik onların duyu organları yardımıyla algılanıp algılanamayışlarına göre olacaktır. Bu noktada ayırım ise beş duyu organımızdan herhangi birinin o varlığı hissedip hissedememesidir.

Mere Azrail, aman!
Tanrı'nın birliğine yoktur güman!
Ben seni böyle bilmez idim,
Gizlice can aldığı duymaz idim,
Tepesi büyük bizim dağlarımız olur,
O dağlarımızda bağlarımız olur,
O bağların kara salkımları üzümü olur,
O özümü sıkırlar, al şarabı olur,
O şaraptan içen sarhoş olur,
Şaraplıydım, duymadım;
Ne söyledim bilmedim.
Beyliğe usanmadım,
Yiğitliğe doymadım.
Canımı alma, Azrail medet!

BULMACA ÇÖZELİM Mİ?

1. Meyve bahçesi.
2. Asmanın, taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi
3. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına ve ölümlerine vücuttan ayrıldığına inanılan madde dışı varlık.
4. Yiğit olma durumu, yiğitçe davranış, yüreklilik, cesaret.
5. Tahmin, zan, sanmak, şüphe.
6. Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hakim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümlerine verilen ad.
7. Allah.
8. Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevli olduğuna inanılan melek.

*Deli Dumrul Boyu

Şekil 30. Somut - Soyut İsim Ayırımı

Yukarıdaki metin Dede Korkut Hikâyeleri Deli Dumrul Boyu adlı hikâyeden alınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri Türklerin İslâmiyeti kabul edişini anlatan hikâyelerdir. Şimdi etkinliğimizin numaralı kısmında anlamları verilen ve metnimizin içinde geçen bu sözcükleri bularak bulmacamızdaki yerlerine yazalım. Bulduğumuz sözcükleri duyu organlarımız yardımıyla kavrayıp kavrayamadığımızı düşünelim.

Yukarıdaki etkinlikte isimlerin somutluk (madde) ve soyutluk (mana) özellikleri ele alınmıştır. Somut isimlerin temel özelliği duyu organlarımız yardımıyla hissedilebilmeleridir. Yani soyut isimleri bir varlıkları vardır; ancak soyut isimlerde ise bu durum söz konusu değildir. Onların varlıklarını biz düşünce yoluyla kavrarız. Bu etkinlikle birlikte isimlerin maddelerine göre ayırımını kavramış oluyoruz.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Tekil, Çoğul, Topluluk İsim Örnekleri

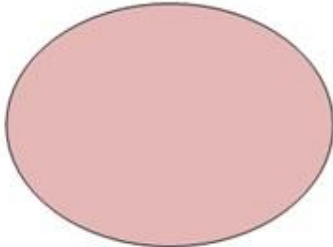
Sıradaki etkinliğimiz isimlerin karşıladıkları varlıkların sayıları ile ilgili olacaktır.

**İSİMLERİN SAYISINI
BULALIM:)**

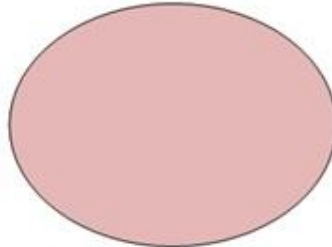
- Beyler, Kazan'ın tavla* tavla seçkin atlarını binmişiz,
Altın akçasını yağmalamışız,
Kırk yiğitle oğlu Oruz'u tutsak etmişiz,
Katar katar develerini yedmişiz (yedekte götürmek),
Kırk cariyesi ile Kazan'ın eşini tutmuşuz.
Bu öçleri biz Kazan'a etmişiz, dedi.
Kâfirin biri der:
- Kazan Beg'de bir öcümüz kaldı.
Sögli Melik der:
- Mere kaba herif, ne öcümüz kaldı?
Kâfir der:

*tavla: Ahırın dolusunca.

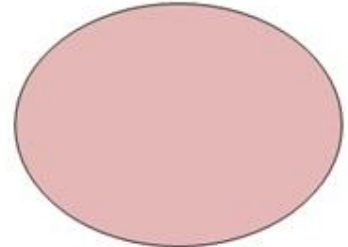
**Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

Bir varlığı karşılayan isimler

Birden fazla varlığı karşılayan isimler

Bir varlığı karşılar gibi görünürken birden fazla varlığı karşılayan isimler

Şekil 31. Tekil, Çoğul, Topluluk İsmi Ayrımı

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükleri inceleyelim. Bu sözcükleri sayıları bakımından karşılaştıralım. Karşılaştırma yaparken hangilerinin bir varlığı, hangilerinin birden fazla varlığı karşıladığını bulalım. Birden fazla varlığa karşılık gelen isimler arasındaki benzerlik ve farklılıkları da belirtelim. İlgili kutulara yazalım.

Yukarıdaki etkinlikte isimlerin karşıladıkları varlıklar sayıları bakımından incelenmiştir. Sayı bakımından tek bir varlığı karşılayan isimlere tekil (teklik) isimler, aldığı-lar/-ler ekinden dolayı sayı bakımından birden fazla varlığı karşılayan isimlere çoğul (çokluk) isimler, -lar/-ler eki almadığı halde birden fazla varlığı karşılayan isimlere ise topluluk isimleri denilmektedir.

Şimdi aşağıdaki boşluğa, sizler de içinde tekil, çoğul ve topluluk isimlerinin kullanıldığı cümleler yazınız.

.....

.....

.....

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Sıfatlar

İsimlerden sonra ele alacağımız sözcük türü sıfatlar olacaktır. Bildiğimiz üzere sıfatlar isimlerin önüne gelerek onları; renk, sayı, şekil, durum, işaret, soru ve belirsizlik yönüyle tamamlayan sözcüklerdir. Sıfatların öğrenciler tarafından kolaylıkla kavranılması için gereken temel ön şartımız "isimler" konusunun eksiksiz olarak kavranılmasıdır. İsimler konusundaki küçük bir eksiklik sıfatların kavratılmasında öğrenen ve öğretenin karşılaşacağı temel zorluklardan birisidir. Şimdi sıfatların genel özelliklerini aşağıdaki etkinliğimizden hareketle inceleyelim.

*Meğer hanım,
Oğuz'da Duha Koca oğlu
Deli Dumrul derlerdi, bir er
vardı. Bir kuru çayın üzerine
bir köprü yaptırmıştı.
Geçeninden otuz üç akçe
alırdı, geçmeyeninden döve
döve kırk akçe alırdı. Bunu
niçin böyle ederdi? Şöyle ki
'Benden deli (cesur), benden
güçlü er var mıdır ki çıka
benimle savaşa?' derdi.
'Benim erliğim,
bahadırılığım, savaşçılığım,
yiğitliğim Rum'a, Şam'a gide
duyula' derdi.*

*Meğer bir gün köprüsününün
yamacında bir bölük oba
konmuştu. O obada bir güzel
yiğit sayrı (hasta) düşmüştü.
Allah'ın emriyle o yiğit öldü.
Kimi Oğul! diye, kimi Kardaş!
diye ağladı. O yiğit için çok yas
tutuldu.*

**Deli Dumrul Boyu*

Şekil 32. Sıfatların Genel Özellikleri

Yukarıdaki etkinlikte yer alan altı çizili sözcükler isimdir. Daha önceki etkinliklerimizden hatırlayacağınız üzere isimler; herhangi bir varlığa karşılık gelen,

söylendiği zaman zihninizde bir şekil oluşturan kavramları karşılayan sözcüklerdi. Peki bu altı çizilmiş olan sözcükleri renk, şekil, durum, sayı, işaret veya belirsizlik yoluyla tamamlamış olan sözcükler var mıdır? Bu sözcükleri bulup ilgili ismi hangi yönden tamamladığını parantez için yazınız.

..... Dumrul() er ()
..... çayın()akçe()
..... akçe () er ()
..... gün () oba ()
..... obada () yiğit ()
..... yiğit ()yiğit ()

Bu metinde olduğu gibi isimlerin önüne gelerek onlarla birlikte bir anlam bütünlüğü oluşturan ve onları sayı, soru, işaret, durum, renk, şekil, belirsizlik gibi yönler ile tamamlayan sözcüklere sıfat denir. Sıfatlara isimlerin hemen önünde yer almalarından dolayı "ön ad" diyenler de vardır. Şimdi sıfatları türlerine ayırarak inceleyelim.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Niteleme Sıfatları Örnekleri

Sıfatları türlerine ayırarak incelemeden önce aşağıdaki etkinlikte yer alan boşluklara, tablodan uygun olan sözcükleri seçerek yerleştirelim. Yerleştirmeyi yaparken anlam bütünlüğünü göz önünde bulunduralım.

NİTELİK BULMACA 😊

- Mere kapıcılar, kapıyı kapayın! Mere Azrail, ben seni yerde isterdim, yerde iyi elime geçtin dedi. Ben seni öldüreyim, yiğidin canını kurtarayım, dedi.

Kara polat uz kılıcını sıyırdı, eline aldı, Azrail'i vurmaya davrandı. Azrail bir güvercin oldu, pencereden uçtu gitti.

İnsanlar ejderi Dumrul elini eline çaldı, kas kas güldü:

- Yiğitlerim! Azrail'in gözünü öyle korkuttum ki kapıyı bıraktı, bacadan kaçtı. Madem benim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu; mere ben onu bırakır mıyım doğana yakalatmayınca, dedi.

*Deli Dumrul Boyu

Geniş	Dar	Geniş
Dar	Güzel	Deli

Şekil 33. Niteleme Sıfatlarının Özellikleri

Yukarıdaki metine yerleştirdiğimiz sözcüklerin özelliklerini inceleyelim. Bu sözcüklerin isimlerin önüne geldiğini fark ettik mi? Fark ettiysek eğer bu kelimeler isimlere nasıl bir etki yapmış? Sayı, işaret, belirsizlik veya soru gibi bir anlamla mı yoksa durum, şekil renk gibi bir anlamla mı tamamlıyor önüne geldiği ismi? Bu sözcüklerin anlamını bulmak için isme sorduğumuz herhangi bir soru var mı? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

İşte burada olduğu gibi isimlerin önüne gelerek onları şekil, renk, durum bakımından tamamlayan sözcüklere niteleme sıfatı adı verilmektedir. Niteleme sıfatlarını bulmak için uygulayabileceğimiz en kolay yol ise isme soracağımız küçük bir "nasıl" sorusu olacaktır. Aldığımız cevap ise bizim niteleme sıfatımız olacaktır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Belirtme Sıfatları Örnekleri

Niteleme sıfatlarından sonra gelen sıfat türü ise belirtme sıfatlarıdır. Niteleme sıfatlarında olduğu gibi belirtme sıfatlarının da ayrıntılarını görmeden önce aşağıdaki metinde yer alan boşlukları tablodaki sözcüklerden seçerek uygun şekilde dolduralım. Bazı sözcükler birden fazla kez kullanılacaktır. İlgili sözcüklerin yanında kaçar defa kullanılacağı yazmaktadır. Başarılar dilerim.

BELİRTEN SIFATLAR

Kanlı Koca sevine övüne kalktı, ak sakallı yaşlı kocaları yanına aldı. Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı, Oğuz'a girdi bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel kızı vardı. Sağına soluna çift yay çekerdi, ok yere düşmezdi. kızın hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadetmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. burçta asılmış baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca başları ve hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa kıza razı olsun' diye düşündü.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

İç	Dış	Bir	İki	Attığı
Evdeki	Bu X 5	Üç X 3	Otuz iki X 2	O

Şekil 34. Belirtme Sıfatlarının Özellikleri

Yukarıdaki metine yerleştirdiğimiz sözcüklerin özelliklerini inceleyelim. Bu sözcüklerin isimlerin önüne geldiğini fark ettik mi? Fark ettiyse eğer bu kelimeler isimlere nasıl bir etki yapmış? Sayı, işaret, belirsizlik veya soru gibi bir anlamla mı yoksa durum, şekil renk gibi bir anlamla mı tamamlıyor önüne geldiği ismi? Bu sözcüklerin anlamını bulmak için isme sorduğumuz herhangi bir soru var mı? Var ise bu sorular nelerdir? Cevaplarınızı aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....
.....
Bu etkinlikte olduğu gibi isimlerin önüne gelerek onları sayı, işaret, belirsizlik veya soru yoluyla tamamlayan sözcüklere belirtme sıfatları denilmektedir. Belirtme sıfatlarının diğer adı ise "niceleme sıfatları" dır. Belirtme sıfatlarını bulurken isme hangi, kaç, ne gibi soruları yöneltiriz. Aldığımız cevap ise bizim belirtme sıfatımızı temsil eder.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Niteleme sıfatlarının aksine niteleme sıfatları dört farklı gruba ayrılır. Şimdi sırasıyla bunları inceleyelim.

İşaret Sıfatları Örnekleri

Niteleme sıfatları grubunda inceleyeceğimiz ilk grup işaret sıfatlarıdır. İşaret sıfatlarının ayrıntılarına geçmeden önce aşağıdaki metinde yer alan altı çizili sözcükleri inceleyelim.

Kanlı Koca sevine övüne kalktı, ak sakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı. Dış Oğuz'a girdi, bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardı. Sağına soluna iki çift yay çekerdi, attığı ok yere düşmezdi. Q kızın üç hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadedmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. Q üç hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. Bu burçta asılmış otuz iki baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hünéri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun' diye düşündü.

**Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*

Şekil 35. İşaret Sıfatlarının Özellikleri

Metinde geçen altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamı düşünelim? Bu sözcükler önüne geldikleri isimlere nasıl bir etki yapmıştır? Bu isimleri hangi yönden tamamlamışlardır? Aşağıdaki boşluğa yazalım.

.....
.....
.....
.....
Yukarıdaki etkinlikte isimlerin önünde yer alan sözcüklerin ortak özelliği işaret sıfatı olmalarıdır. İşaret sıfatları önüne geldikleri sıfatları işaret yoluyla göstermektedir. İşaret sıfatlarını bulmak için isimlere "hangi" sorusu yöneltilir. Şimdi sizde içinde işaret sıfatı geçen üç cümleyi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

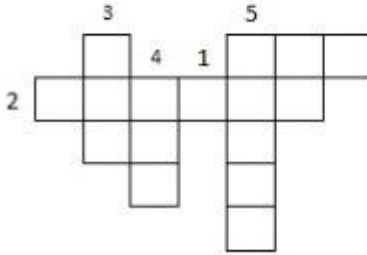
Sayı Sıfatları Örnekleri

Belirtme sıfatlarının işaret sıfatlarını takip eden diğer alt grubu ise sayı sıfatlarıdır. Sayı sıfatlarıyla ilgili aşağıda hazırlanan etkinliği inceleyelim. Soruları cevaplayalım.

BULMACA KARESİ

Kanlı Koca sevine öviüne kalktı, ak sakallı yaşlı kocaları yanına aldı. İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Dolandı. Dış Oğuz'a girdi, bulamadı. Dolandı. Tırabuzan'a geldi. Meğer Tırabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı vardı. Sağına soluna iki çift yay çekerdi, attığı ok yere düşmezdi. O kızın üç hayvan, nikâh şartı vardı. 'Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye vadedmişti. Yenmese başını keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine asılmıştı. O üç hayvanın biri kağan aslandı, biri kara boğaydı, biri de kara buğra (deve) idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. Bu burçta asılmış otuz iki baş, kağan aslanla kara buğranın yüzünü görmemişlerdi. Sadece boğa boynuzunda ölmüşlerdi. Kanlı Koca bu başları ve bu hayvanları gördü başında olan bit ayağına toplandı (çok korktu). 'Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun' diye düşündü.

**Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*

1. Dişi çocuk.
2. İnsandan farklı olarak, dil ve akıldan yoksun canlı yaratık.
3. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser.
4. Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk.
5. Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad.

Şekil 36. Sayı Sıfatlarının Özellikleri

Metinde yer alan kırmızı renkli sözcükleri inceleyelim. Kendilerinden sonra gelen isimleri nasıl etkiliyorlar, düşünelim. Bulmacada anlamı verilmiş olan sözcükleri metin içinde bularak yerlerine yazalım.

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili sözcüklerin ortak özelliği sayı sıfatı olmalarıdır. Sayı sıfatları önüne geldikleri isimleri, sayılarını belirtmek suretiyle tamamlarlar. Sayı sıfatlarını kendi içinde asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve üleştirme sayı sıfatları olmak üzere dört gruba ayırdığımızı unutmayalım. Sayı sıfatlarını bulmak için ise isimlere "kaç", "kaçar", "kaçta kaç", "kaçıncı" gibi sorular sorulur.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Soru Sıfatları Örnekleri

Sayı sıfatlarından sonra ele alacağımız sıfat türü ise soru sıfatlarıdır. Soru sıfatlarıyla ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyerek ilgili soruları alttaki boşluğa cevaplayalım.

Şekil 37.Soru Sıfatlarının Özellikleri

Yukarıdaki resimde yer alan konuma balonundaki altı çizili sözcüğün cümleye kattığı anlamı düşünelim. Cümleye nasıl bir anlam katmıştır?(soru, sayı, işaret, belirsizlik?) Cevabımızı aşağıdaki boşluklara yazalım.

.....

.....

.....

.....

Bu metinde olduğu gibi isimlerin önüne gelerek onları soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatları denir. Soru sıfatlarına verilen cevaplar yine sıfat olmak zorundadır. soru sıfatı olarak karşımıza çıkan sözcükler aslında sıfatları bulmak için isimlere sorduğumuz soru sözcüklerin cümle içinde kullanılmasıyla oluşur. "Ne", "kaç" hangi" gibi. Öğrendiğimiz konuyu üç örnek cümle ile pekiştirmeye var mısınız?

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Belirsizlik Sıfatı Örnekleri

Belirtme sıfatlarının sonuncusu ise belirsizlik sıfatlarıdır. Aşağıdaki etkinliği inceleyelim. Yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

Meğer o anda Bayındır Han beylerle ata binip dolaşmaya çıkmışlardı. Bu pınarın üzerine geldiler, gördüler ki bir ibret nesne yatar, başı götü belirsiz. Çevresini kuşattılar. İndi bir yiğit bunu tepti, teptikçe büyüdü. Birkaç yiğit daha indiler, teptiler, teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tepti, mahmuzu değince bu bağanak (kese) yarıldı, içinden bir oğlan çıktı; gövdesi insan, tepesinde bir gözü var.

Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı:

- Hanım, bunu bana verin; oğlum Basat'la besleyeyim, dedi.

Bayındır Han:

- Senin olsun, dedi.

Aruz, Tepegöz'ü aldı evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi, memesini ağzına verdi. Bir emdi bütün sütünü aldı, iki emdi kanını aldı, üç emdi canını aldı. Birkaç süt anne getirdiler, öldürdü. Baktılar olmaz 'sütle besleyelim' dediler. Günde bir kazan süt yetmezdi. Beslediler, büyüdü, gezer oldu, çocuklarla oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeye başladı.

*Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy

Şekil 38. Belgisiz Sıfatlarının Özellikleri

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükleri inceleyelim. Altı çizili sözcükler cümleye nasıl bir anlam katmaktadır? Altı çizili sözcüklerle kastedilen şeyler nedir? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili sözcükler isimlerin önüne gelerek onları belirsizlik yoluyla tamamlamışlardır. Bu metinde olduğu gibi isimlerin önüne gelerek onları belirli yönlerden tamamlayan ama tamamladığı yönü tam olarak belirtmeyen sıfatlara belgisiz sıfatlar denilmektedir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Zamirler

Sıfatlardan sonra ele alacağımız kelime türü şüphesiz isimlerle benzer görev üstelen zamirlerdir. Zamirleri tanımlamadan önce isimleri genel özelliklerini hatırlayacak olursak; herhangi bir varlığa veya kavrama karşılık gelen sözcüklere isim denildiğini daha önceki etkinliklerimizde belirtmiştik. İsimlerin bu özelliğini zihnimizin bir köşesinde tutarak aşağıdaki metinde geçen altı çizili sözcüklerin cümle içinde kazandıkları anlamı düşünelim. Yönergeye uyarak soruları cevaplayalım.

ZAMİRLERİ TANIYALIM

Şafak vakti Dirse Han yerinden kalktı. Oğlançığını, kırk yiğidini yanına aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar (kuşla avlandılar). O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi, der:

- Baban: 'Geyikleri kovsun getirsin, benim önümde tepelesin. Oğlumun at koşuruşunu, kılıç vuruşunu, ok atışını göreyim, sevineyim, övüneyim, güveneyim, dedi' dediler.

Oğlandır, ne bilsin, geyiği kovar getirir, babasının önünde ayağından vururdu. 'Babam at koşturmama baksın övünsün, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevinsin' derdi.

O kırk namertler der:

- Dirse Han! Görür müsün oğlanı; oradan buradan geyiği kovar, senin önüne getirir. Geyiğe atarken okla seni vurur öldürür. Oğlun seni öldürmeden sen onu öldürmeye bak a!

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han

Şekil 39. Zamirlerin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözcüklerle kastedilen varlıklar nelerdir? Aşağıdaki boşluklara yazalım.

birkaçı:.....

benim:.....

ne:.....

oradan:.....

buradan:.....

senin:.....

seni:.....

seni:.....

sen:.....

onu:.....

Bu metinde olduğu gibi cümle içinde daha önce kullanılmış bir ismin yerine kullanılabilen sözcüklere zamir denir. Zamirler yerine kullanıldıkları ismin yerini kişi, soru, işaret veya belirsizlik yoluyla tutmaktadır. Şimdi sırasıyla zamir türleriyle ilgili etkinlikleri yapalım.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Şahıs Zamirleri Örnekleri

Önce ilk zamir türümüz olan şahıs zamirlerini inceleyeceğiz. Aşağıdaki metni inceleyelim. Yönergeye göre ilgili soruları cevaplayalım.

- Dirse Han, senin oğlun yerinden kalktı, göğsü güzel koca dağa ava çıktı. Sen var iken av avladı, kuş kuşladı (kuşla avlandı). Anasının yanına çıkıp geldi, al şarabın keskininden aldı içti, anasıyla sohbet eyledi (yattı), babasına kast eyledi. Senin oğlun kötü çıktı, hayırsız çıktı. Karşıda yatan ala dağdan haber aş, akan duru sulardan haber geçe, hanlar hanı Bayındır'a haber vara: 'Dirse Han'ın oğlu böyle kötü iş yapmış' diyeler. Seni çağirtalar, Bayındır Han'ın huzurunda sana gazap ola. Böyle oğul nene gerek? Öldürsene! dediler.

Dirse Han:

- Gidin getirin, öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez, dedi.

Dirse Han'ın hizmetçileri:

- Biz senin oğlunu nasıl getirelim? Senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez. Yerinden kalkıp yiğitlerine iltifat et, yanına al; oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup (kuşla avlanıp) av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeye çalış. Eğer böyle öldürmezsen başka türlü öldüremezsin, belli bil! Dediler.

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han

Şekil 40. Şahıs Zamirlerinin Özellikleri

Metindeki altı çizili sözcüklerin altı neden çizilmiştir, hiç düşündünüz mü? Altı çizili olan sözcüklerin yerine herhangi bir insan ismi getirebilir miyiz? İnsan ismi getirebilecek olsaydık hangi isim veya isimleri kullanmayı tercih ederdiniz? Cevaplarınızı gerekçeleri ile birlikte aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili sözcükler kişi (şahıs) zamirleridir. Kişi zamirleri metin içinde daha önce kullanılmış olan kişi isimleri yerine kullanılan zamirlerdir. Kişi zamirlerinin kimi kastettiğini bulmak için bağlama bakılır ve bağlamdan hareketle hangi kişiyi kastettiği anlaşılır. Kişi zamirleri tekil kişi zamirleri ve çoğul kişi zamirleri olmak üzere ikiye ayrılır. "ben, sen, o" tekil; "biz, siz, onlar" çoğul kişi zamirleridir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

DönüŖlülük Zamiri Örnekleri

KiŖi zamirlerinden sonra ele alınacak konu, bazı kaynaklarda kiŖi zamiri olarak da ele alınan dönüŖlülük zamiridir. AŖağıdaki metinde yer alan altı çizili sözcükleri incelerken yönergeye dikkat edelim.

KENDİM ETTİM
KENDİM BULDUM

*Muhammed'in dini aşkına kılıç vurdum,
Ak meydanda yumru başı top gibi kestim.
O zaman da 'Erim, beyim!' diye övünmedim.
Övünen erenleri hoş görmedim.
Eline girmiş iken, mere kâfir, öldür beni, yitir beni!
Kara kılıcını vur boynuma, kes başımı.
Kılıcından saparım yok,
Kendi aslım, kendi köküm aŖağılamam yok.*

*Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy

Ŗekil 41. DönüŖlülük Zamirlerinin Özellikleri

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcüklerin cümle içinde olmadığını hayal edelim. Cümlelerin anlamında nasıl bir değişiklik oldu? Aklınızdan "Ya bu sözcüğü söylemeseydim de olurdu." diye bir ifade geçti mi? Geçtiyse eğer yeni cümlemiz nasıl oldu? Altı çizili sözcükler cümleye nasıl bir anlam katmıştır? AŖağıdaki boşluğa yazalım.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde olduğu gibi "kendi" sözcüğü eklendiği cümleye pekiştirme veya dönüŖlülük anlamı katar. Pekiştirme anlamında kiŖi zamiri ile birlikte kullanılır. DönüŖlülük zamiri cümleden çıkarıldığı zaman cümlelerin anlamında köklü bir değişiklik olmayıp pekiştirme anlamı veya dönüŖlülük anlamı cümleden çıkar.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

İşaret Zamirleri Örnekleri

Sıradaki zamir türümüz ise işaret zamirleridir. İşaret zamirleri ile ilgili aşağıdaki metni inceleyelim. İlgili soruları cevaplayalım. Soruları cevaplarken yönergeye uyalım.

Meğer hanım, Oğuz beyleri yedi gün uyurdu, onun için küçücek ölüm derlerdi. Meğer o gün Tomanın kalesinin tekfuruna ava binmişti. Casus geldi der:

- Bir bölük atlı geldi, içinde beyleri yattı, uyudu.

Tekfur adam gönderdi:

- Kim olduğunu öğrenin! dedi.

Gelenler anladı ki bunlar Oğuz erenlerindedir, gelip tekfura haber verdiler. Tekfur da hemen çerisini (asker) topladı, bunların üzerine geldi. Kazan'ın beyleri baktılar gördüler ki düşman geliyor, dediler:

- Kazan'ı bırakır gidersek ulaştığımızda bizi öldürürler. İyisi budur ki burada kırılalım.

...

- Varayım Kazan'ı göreyim nasıl biridir. Bunca adamlara darb vururmuş dedi. Hatun gelip zindancıya kapıyı açtırdı, seslendi:

Kazan Beg, nasıldır halin? Hayatın yer altında mı hoştur, yoksa yeryüzünde mi hoştur? Hem şimdi ne yersin, ne içersin ve neye binersin? dedi.

* Sahur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy

Şekil 42. İşaret Zamirlerinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Ok işareti içinde yer alan sözcükler cümleye nasıl bir anlam katmaktadır? Cümleyi hangi anlamda tamamlamaktadırlar? Ok işareti ile gösterilen sözcüklerin yerine başka sözcükler getirebilir miyiz? Cevaplarımızı aşağıdaki boşluğa yazalım.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Bu metinde olduğu gibi isimlerin yerine kullanılırken isimleri yön bakımından tamamlayan sözcüklere işaret zamirleri denilmektedir. Başlıca işaret zamirleri şunlardır: "bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, beriki, diğeri,". Unutulmaması gereken önemli bir nokta ise hem sıfat hem işaret zamiri hem de kişi zamiri olarak kullanılan "o" sözcüğü ile hem işaret zamiri hem de kişi zamiri olarak kullanılan "onlar" zamiridir.

Sıfat ve zamiri ayırmadaki en kolay yöntem, sözcüğün bir ismin yerine mi kullanıldığı yoksa bir ismin önüne gelerek onu işaret edip etmediğine bakmaktır. İsmi yerine geçmişse zamir, ismin önüne gelip ismi işaret etmişse sıfattır. Zamirlerin türünü bulmak için ise dikkat etmemiz gerek husus zamir olan sözcüğün ne yerine kullanıldığıdır. Eğer zamir olan sözcüğümüz insan ismi kastedilerek kullanılıyorsa kişi zamiridir; ancak zamir olan sözcüğümüz bir ismin yerini işaret yoluyla tutuyorsa bu sözcüğümüz işaret zamiridir. Aşağıdaki etkinliğe bakarak bu ayrımı daha iyi anlayabiliriz.

Böyle olunca hanım o namertlerin diğeri yirmisi çıkageldi ve bir iftira da onlar getirip derler:

*Hani dediğim yeğ erenler,
Dünya benim diyenler?
Onlar da bu dünyaya geldi geçti,
Kervan gibi kondu göçtü.
Onları da ecel aldı, yer gizledi.
Fani dünya kime kaldı?*

Şekil 43. Sıfat - Zamir Ayrımı

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözcükler cümle içinde nasıl bir görev üstlenmektedir? Herhangi bir ismin yerine mi kullanılmıştır, yoksa herhangi bir ismin önüne gelerek onu belirtmiş midir? Altı çizili sözcüklerin yerine başka sözcükler getirebilir miyiz? Cevaplarımızı aşağıdaki boşluğa yazalım.

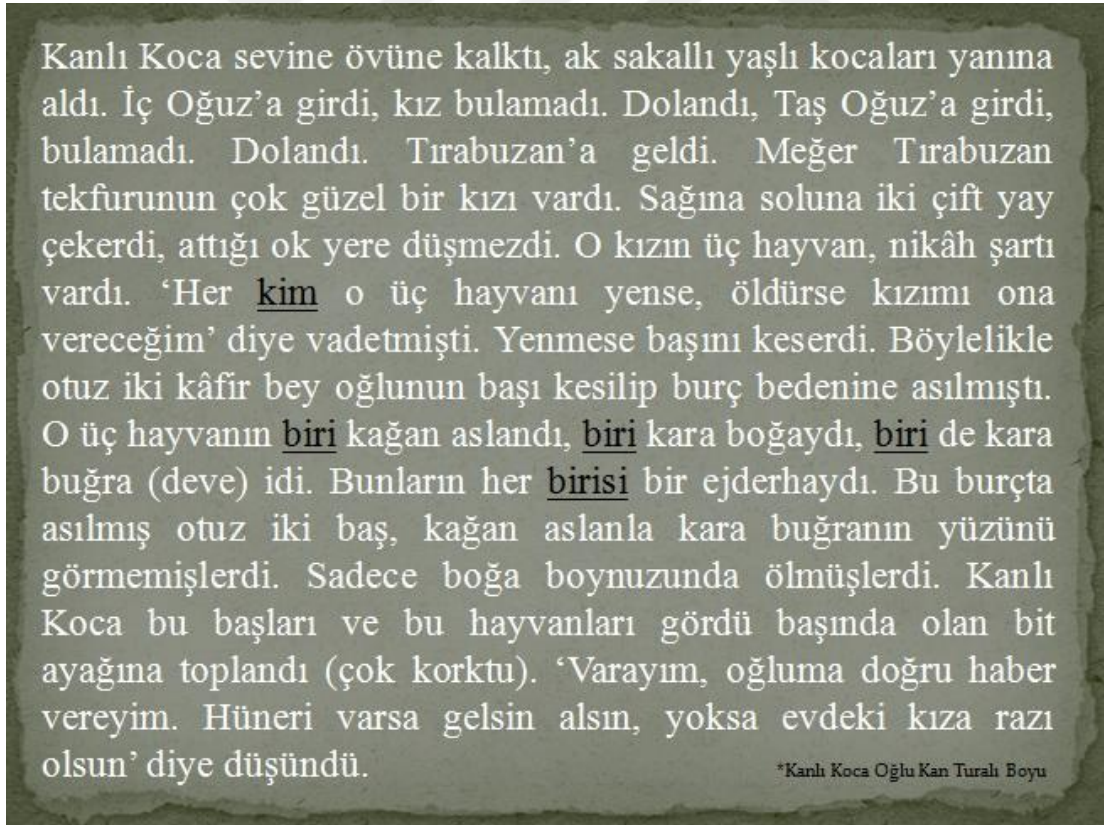
.....
.....

.....
.....
Bu metinlerde yer alan altı çizili sözcüklerden ilki bir ismin önüne gelerek onu işaret yoluyla belirttiği için işaret sıfatıdır. Diğer altı çizili sözcükler ise insan ismi yerine kullanıldığı için işaret kişi zamiri (3. çoğul) olarak kullanılmıştır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.8. İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar." ve "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Belgisiz Zamir Örnekleri

İşaret zamirleri ile ilgili etkinliğimizi tamamladıktan sonra incelememiz gereken diğer bir zamir türü ise belgisiz zamirlerdir. Belgisiz zamirlerle ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

Şekil 44. Belgisiz Zamirlerinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözcükler cümleye nasıl bir anlam katmaktadır? Altı çizili sözcüklerin yerine başka sözcükler getirebilir miyiz? Eğer başka

*sözcükler getirebilirsek hangi sözcüğü getirebileceğimiz belli midir, değil midir?
Cevaplarımızı aşağıdaki boşluğa yazalım.*

.....
.....
.....
.....

Bu metinde geçen altı çizili sözcükler herhangi bir ismi yerine kullanılırken onu tam olarak belirtmediği için bu sözcükler belgisiz zamir olarak adlandırılmaktadır. Belgisiz zamirlerin en temel özelliği, isminden de anlaşılacağı üzere kast ettiği sözcüğün ne olduğunu tam olarak anlamamamızdır. Zaten ismini de bu özelliğinden dolayı almaktadır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Soru Zamiri Örnekleri

Belgisiz zamirler ile ilgili etkinliğimizi tamamladıktan sonra incelememiz gereken son zamir türü ise soru zamirleridir. Soru zamirleri ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

- Hanginize yapıştırlarsa Kazan hatunu hanginizdir? diye, kırk yerden seslenin!

Sögli melikten adam geldi:

- Kazan Beg'in hatunu hanginizdir?

Kırk yerden ses geldi hangisidir bilmediler. Kâfire haber verdiler:

- Birine yapıştık, kırk yerden ses geldi hangisidir bilemedik, dediler.

Kâfir der:

-Mere gidin, Kazan'ın oğlu Oruz'u çekin, çengele asın, kıyma kıyma ak etinden çekin, kara kavurma pişirip kırk bey kızına iletin. Her kim yedi, o değil; her kim yemedi, odur. Alın gelin, şarap sunsun, dedi.

*Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

Şekil 45. Soru Zamirlerinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözcükler cümleye nasıl bir anlam katmaktadır? Altı çizili sözcüklerin yerine başka sözcükler getirebilir miyiz? Eğer başka sözcükler getirebilirsek size göre bu sözcüklerin belirgin bir özelliği var mıdır. Cevaplarımızı aşağıdaki boşluğa yazalım.

.....

.....

.....

.....

Bu metinde geçen altı çizili sözcüklerin yerine herhangi bir varlığa karşılık gelen isimleri yerleştirebiliyoruz ancak bu defa diğer zamir türlerine göre daha farklı bir durum söz konusu oluyor. Bu farklı durum; işaret zamiri, şahıs zamiri, dönüşlülük zamiri ve belgisiz zamirleri bulmak için sorduğumuz soruların cümle içinde kullanılmasıyla oluşmaktadır. Yani diğer zamir türlerini bulmak için cümle içinde sorduğumuz sorular zamir görevinde kullanıldığı zaman genellikle soru zamiri olmaktadır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.12. Zamirlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Zarflar

Zamirlerle ilgili etkinliklerimizi burada bitirdikten sonra bir diğerk sözcük türümüz olan zarflarla devam ediyoruz. Zarf konusunu incelemeden önce geri dönüş yaparak sıfatlar konusunu hatırlayalım. Sıfatlar konusunu kısaca tekrar edecek olursak, isimlerin önüne gelerek onları; renk, sayı, şekil, durum, işaret, soru ve belirsizlik gibi yönlerle tamamlayan sözcüklerdi. Sıfatların bu özelliğini aklımızda tutarak aşağıdaki metni inceleyelim. İlgili soruları yönergeye göre cevaplayalım.

- Baba, madem beni evermek istersin, bana layık kız nasıl olur?

Kanlı Koca:
- Nasıl olur?

Kan Turalı:
- Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı. Ben savaş atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı, dedi.

Kanlı Koca:
- Oğul, sen kız istemezmişsin, bir savaşçı bahadır istermişsin; onun arkasında yiyessin içessin; hoş geçinesin,
- Evet canım baba, öyle isterim. Yoksa gidesin, bir cici bici (çıtırdırdım) Türkmen kızını alasin; ansızın kayıp üzerine düşeyim karnı mı yırtılsın? dedi.

Kanlı Koca:
- Oğul, kız bulmak senden, mal rızık vermek benden, dedi.
Böyle deyince erenler ejderi Kan Turalı yerinden kalktı, kırk yiğidini yanına aldı, İç Oğuz'a girdi kız bulamadı. Geri döndü, evlerine geldi. *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 46. Zarfların Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Cümle içindeki anlamları keşfederken aşağıdaki zarfların üzerindeki anlamlardan ipucu alabiliriz. Altı çizili sözcükleri anlam özelliğine göre zarflara yerleştiriniz. Boşta kalan zarf(lar) oluyor ise oraya nasıl bir sözcük yazabileceğimizi düşünerek aşağıdaki boşluğa yazınız. Bu altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve kendilerinden sonra gelen sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Bu metinde geçen altı çizili sözcüklerden sonra gelen sözcükler incelendiği zaman fiil, fiilimsi, sıfat ya da kendi türünden bir zarf oldukları görülecektir. İşte bu şekilde yukarıda saydığımız herhangi bir sözcük türünden önce gelerek onu; durum, zaman, miktar, yer-yön veya soru bakımından tamamlayan sözcüklere zarf denilir. Zarflar da diğer sözcük türleri gibi anlamlarına göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Şimdi sırasıyla bu türleri ile ilgili etkinlikleri görelim.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Durum Zarfı Örnekleri

Zarfların genel özellikleri ile ilgili etkinliğimizden sonra gelen etkinliğimiz ise ilk zarf türümüz olan durum zarflardır. Durum zarfları ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyararak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

Ulaş oğlu Salur Kazan kara korkulu rüya gördü ürperip uyandı, der:
-Bilir misin karındaşım Kara Göne, düşümde ne göründü?
Kara korkulu rüya gördüm.
Yumruğumda çırpınan şahin kuşumu ölür gördüm.
Gökten yıldırım, beylik çadırımın üzerine düşer gördüm.
Kapkara sis, ordumun üzerine dökülür gördüm.
Kuduz kurtlar, evimi dalar gördüm.
Kara deve, ensemden kavrır gördüm.
Kargı gibi kara saçımı uzar gördüm,
Uzayıp gözümü örter gördüm.
Bileğimden on parmağımı kanda gördüm.
Bu düşü gördüğümünden beri aklımı toplayamam.
Hanım kardaş, benim bu düşümü bana yor.

*Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

Şekil 47. Durum Zarflarının Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Altı çizili sözcükleri bulmak için kendisinden sonra gelen sözcüğe

ne soruyoruz? Bu altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve kendilerinden sonra gelen sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer durum zarfıdır. Zarflar, daha önce de belirttiğimiz gibi; fiil, fiilimsi, sıfat veya kendi türünden bir zarfı anlam bakımından tamamlayan sözcük türleridir. Durum zarfları genellikle bir fiilden önce gelerek onun yapılış şekliyle ilgili bilgileri veren sözcüklerdir. Bu zarfları bulmak için kendisinden sonra gelen ilgili sözcüğe "nasıl" sorusunu sorarız. Aldığımız cevap bizim durum zarfımızdır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Zaman Zarfı Örnekleri

Durum zarflarından sonra ele almamız gereken diğer zaman zarflarıdır. Zaman zarfları ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

**ZARFIMI
AÇIYORUM**

**ZAMANIMI
BULUYORUM**

*Meğer hanım,
Bayındır Han'ın bir boğası
bir de devesi vardı. O boğa, katı taşa
boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün
boğayla deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han güçlü
Oğuz beyleriyle seyrederdi.
Meğer sultanım, yine yazın boğayı saraydan
çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından
demir zincirle boğayı tutmuşlardı; gelip meydan
ortasında koyuverdiler.*

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Şekil 48.Zaman Zarflarının Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Altı çizili sözcüklerin türün bulmak için kendisiyle ilgili olan sözcüğe hangi soruyu soruyoruz? Bu altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve kendileriyle ilgili sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer zaman zarfıdır. Zarlar; fiil, fiilimsi, sıfat veya kendi türünden bir zarfı anlam bakımından tamamlayan sözcük türleridir. Zaman zarfları da kendisinden sonra gelen sözcüğün zamanıyla ilgili bilgileri veren sözcüklerdir. Bu zarfları bulmak için kendisinden sonra gelen ilgili sözcüğe "ne zaman" sorusunu sorarız. Aldığımız cevap bizim zaman zarfımızdır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Yer - Yön Zarfı Örnekleri

Zaman zarflarından sonra ele alacağımız bir diğer zarf türü ise yer-yön zarflarıdır. Yer-yön zarfları ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

ZARFLARA SORUYORUM, YÖNÜMÜ BULUYORUM

Şekil 49. Yer - Yön Zarflarının Özellikleri

Yukarıdaki resmi inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Altı çizili sözcükleri bulmak için kendisiyle ilgili sözcüğe hangi soruyu soruyoruz? Bu altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve ilgili oldukları sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki resimde en üstteki kutu haricinde kalan diğer kutulardaki altı çizili sözcükler birer yer-yön zarfıdır. Zarflar; fiil, fiilimsi, sıfat veya kendi türünden bir zarfı anlam bakımından tamamlayan sözcük türleridir. Yer-yön zarfları, ilgili olduğu sözcüğü yön bakımından tamamlar. Bu zarfları bulmak için kendisiyle ilgili sözcüğe "nere" sorusunu sorarız. Aldığımız cevap bizim yer-yön zarfımızdır.

Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta vardır. Bu da yer-yön zarflarının hal eklerini alamıyor olmalarıdır. Yani zarflar cümle içinde kullanırken yalın haledeler olurlar. Eğer yer-yön zarfları hal eki alırsa zarf özelliğini yitirerek isimleşir. En üstteki

kutudaki altı çizili sözcüğümüz, bulunma hal eki olan -de ekini aldığı için zarf özelliğini yitirerek isimleşmiştir.

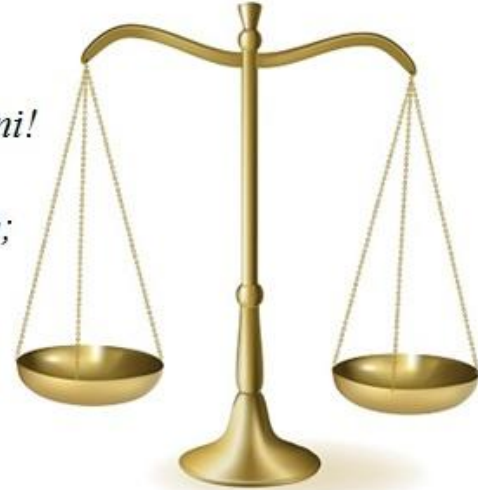
Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Miktar Zarfı Örnekleri

Yer-yön zarflarından sonra ele alacağımız bir diğer zarf türü ise miktar zarflarıdır. Miktar zarfları ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

TERAZİYE KOYUYORUM, MİKTARINI BULUYORUM

*Tepegöz bir daha söylemiş:
Ak sakallı kocaları
çok ağlatmışam;
Ak sakalı ahi tuttu ula gözüm seni!
Ak saçlı karıcıkları
(yaşlı kadınları) çok sızlatmışam;
Gözü yaşı tuttu ula gözüm seni!
Bıyacağı kararmış yiğitçikleri
çok yemişem;
Yiğitlikleri tuttu ula gözüm seni.
Elceğizi kınalı kızcağızları
çok yemişem;
Ahları tuttu ula gözüm seni!*

*Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy

Şekil 50. Miktar Zarflarının Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Resimden ipucu alabilirsiniz. Altı çizili sözcükleri bulmak için kendisiyle ilgili sözcüğe hangi soruyu soruyoruz? Bu altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve ilgili oldukları sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer miktar zarfıdır. Zarlar; fiil, fiilimsi, sıfat veya kendi türünden bir zarfı anlam bakımından tamamlayan sözcük türleridir. Miktar zarfları da ilgili olduğu sözcüğü miktar bakımından tamamlar. Bu zarfları bulmak için kendisiyle ilgili sözcüğe "ne kadar?" sorusunu sorarız. Aldığımız cevap bizim miktar zarfımızdır. Dilimizde en çok kullanılan miktar zarfları "az" ve "çok" tur.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Soru Zarfı Örnekleri

Miktar zarflarından sonra ele alacağımız bir diğer zarf türü ise soru zarflarıdır. Soru zarfları ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım. Cevaplarımızı metnin altındaki boşluklara yazalım.

SORUMU SORUYORUM, ZARFIMI BULUYORUM

Su nasıl haber versin, sudan vazgeçti, bu kez bir kurda rastladı. 'Kurt yüzü mübarektir, kurtla bir haberleşeyim' diye düşündü. Görelim hanım ne haberleşti.

Kurt nasıl haber versin. Kurttan da vazgeçti. Karaca Çoban'ın kara köpeği Kazan'ın karşısına çıktı. Kazan kara köpekle de haberleşti.

**Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy*

Şekil 51. Soru Zarflarının Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Resimden ipucu alabilirsiniz. Altı çizili sözcüklerin anlamı nedir? Altı çizili sözcüklerin cümleye kattığı anlamlar ve ilgili oldukları sözcüklerin türleri ile ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer soru zarfıdır. Zarflar; fiil, fiilimsi, sıfat veya kendi türünden bir zarfı anlam bakımından tamamlayan sözcük türleridir. Soru zarfları ise ilgili olduğu sözcüğü soru yoluyla tamamlayan zarflardır. Bu zarfları bulmak için herhangi bir soru sormuyoruz. Diğer zarfları bulmak için sorduğumuz soru sözcüklerinin cümle içinde kullanılmasıyla oluşurlar. Dikkat etmemiz gereken en önemli husus ise, soru sözcüğüne karşılık olarak aldığımız cevabın cümle içinde zarf olarak kullanılmasıdır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.11. Zarfların metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Fiiller

Zarflar ve türleri ile ilgili etkinliklerimizi bu son etkinliğimizle bitiriyoruz. Sıradaki etkinliklerimiz ise bir diğer sözcük türümüz olan fiillerle ilgili olacaktır. Fiiller konusunda ilgili aşağıdaki etkinlikleri yaparken ilgili yönergeye dikkat edelim.

EYLEME GEÇİYORUM, FİİLLERİ BULUYORUM

-Mere ne heybetli kocasın!

Kapıcılar seni görmedi,

Çavuşlar seni duymadı.

Benim görür gözlerim görmez oldu,

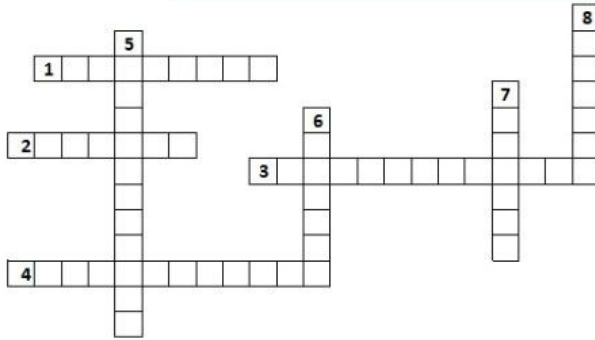
Tutar benim ellerim tutmaz oldu.

Titredi, benim canım cuşa geldi.

Altın kadehim elimden yere düştü.

Ağzımın içi buz gibi, kemiklerim tuz gibi oldu.

*Duha Koca Oğlu Deli Dumrul

1. Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak.
2. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek.
3. Çok küçük parçalara ayrılmak.
4. Göremez durumda olmak.
5. Herhangi bir şeyi tutamaz durumda olmak.
6. İşitmek, ses almak.
7. Bir yere gitmek, varmak.
8. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

Şekil 52. Fiilleri n Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Metinde geçen bazı kelimelerin anlamları verilmiştir. Bu anlamlara göre bulmacamızı çözelim. Bulmacayı çözerken bulduğumuz sözcüklere dikkat edelim. Bu sözcükler herhangi bir varlığı mı karşılıyor yoksa herhangi bir hareketliliği mi anlatıyor? Bu sözcüklerin cümleye kattığı anlamlarla ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer fiildir. Fiiller, kendi başlarına anlamı olan ve hareketlilik veya herhangi bir durumu anlatan sözcüklerdir. Fiiller, genellikle diğer sözcüklerin bağlı oldukları işleri karşılayan sözcük türüdür.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Çalışmamızda fiilleri incelerken üç farklı başlık açtık. Bunlar: anlam bakımından fiiller, kip bakımından fiiller ve ek fiildir.

Anlam Bakımından Fiiller

Fiiller anlam bakımından incelenirken üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar: oluş fiilleri, kılış fiilleri ve durum fiilleridir. Şimdi sırasıyla bu fiil türleri ile ilgili etkinliklerimizi inceleyeceğiz.

Oluş Fiili Örnekleri

İnceleyeceğimiz ilk fiil türü oluş fiilleridir. Oluş fiilleriyle ilgili aşağıdaki etkinlikleri yaparken ilgili yönergeye dikkat edelim.

GÜNEŞ NASIL DOĞAR?

Dirse Han da eşinin sözüyle ulu ziyafet düzenledi, dua istedi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Taş Oğuz beylerini üstüne topladı. Aç görse doyurdu, çıplak görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı, göl gibi kıımız sağdırdı. El kaldırdılar, dua ettiler. Bir ağzı dualının duasıyla Allah Teala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu, bir nice süre sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.

At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Eyeğili uzar, kaburgalı büyür.

*Oğlan on beş yaşına girdi.
Oğlanın babası Bayındır Han'ın obasına karıştı.
Meğer hanım, Bayındır Han'ın bir boğası bir de devesi vardı.
O boğa, katı taşa boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün boğayla deveyi savaştırdılar.
Bayındır Han güçlü Oğuz beyleriyle seyrederdi.*

**Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*

Şekil 53. Oluş Fiillerinin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamları keşfetmeye çalışalım. Altı çizili sözcüklerin anlamı nedir? Bu sözcükler herhangi bir varlığı mı karşılıyor yoksa herhangi bir hareketliliği mi anlatıyor? Altı çizili sözcüklerin gerçekleşirkenki sürecini göz önünde bulundurarak bu sözcüklerin cümleye kattığı anlamlarla ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer oluş fiilidir. Oluş fiilleri; gerçekleşmek için herhangi başka bir şeye ihtiyaç durmayan yani kendiliğinden gerçekleşebilen fiillerdir. Bu fiillerin gerçekleşmesi için gerekli olan şey ise zamandır. Yani biz, belirli bir zaman içerisinde kendiliğinden gerçekleşen fiilleri oluş fiilleri olarak adlandırıyoruz.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Kılış Fiili Örnekleri

Oluş fiillerinden sonra ele almamız gereken bir diğer fiil türü ise kılış fiilleridir. Kılış fiilleri ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi yaparken ilgili soruları cevaplayalım. İlgili soruları cevaplarırken yönergeyi dikkate almayı ihmal etmeyelim.

NE İŞ YAPABİLİRİZ?

*Dirse Han da eşinin sözüyle ulu ziyafet
dua Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç
..... İç Oğuz, Taş Oğuz beylerini üstüne
Aç görse, çıplak görse, borçluyu
borcundan Tepe gibi et, göl gibi
kımız El, dua ettiler. Bir ağzı
dualının duasıyla Allah Teala bir çocuk Hatunu
hamile oldu, bir nice süre sonra bir oğlan doğurdu.
Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.*

**Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*

* düzenle-
* kurtar-
* topla-
* kestir-

* sağdır-
* yığ-
* iste-
* doyur-

* donat-
* ver-
* kaldır-

Şekil 54. Kılış Fiillerinin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Metin içinde yer alan boşluklara yukarıda mastar halde verilmiş olan fiillerden uygun olanını uygun ekleri getirerek yerleştirelim. Eklediğimiz fiillerin cümlede kazandığı anlamı düşünelim. Bu sözcüklerin anlamı nedir?

Bu sözcükler herhangi bir varlığı mı karşılıyor yoksa herhangi bir hareketliliği mi anlatıyor? Gerçekleşirken herhangi bir şeye ihtiyaç duyuyor mu? Bu sözcüklerin gerçekleşirkenki sürecini göz önünde bulundurarak bu sözcüklerin cümleye kattığı anlamlarla ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer kılış filidir. Kılış fiilleri; oluş fiillerinin aksine gerçekleşmek için başka bir şeye ihtiyaç duyan fiillerdir. Yani bu fiiller gerçekleşirken bir şeyleri etkilerler. Bu etkiledikleri varlıkların cümle içinde açıkça yazılmış olması şart değildir. Biz bunu kendimiz zihin yoluyla bile çıkarabiliyorsak bu fiillere kılış fiili diyeceğiz.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Durum Fiili Örnekleri

Kılış fiillerinden sonra ele almamız gereken bir diğer fiil türü ise durum fiilleridir. Durum fiilleri ile ilgili aşağıdaki etkinliğimizi yaparken ilgili soruları cevaplayalım. İlgili soruları cevaplarken yönergeyi dikkate almayı ihmal etmeyelim.

BOĞAÇ HAN NE DURUMDA?

Biz senin oğlunu nasıl getirelim? Senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez. Yerinden kalkıp yiğitlerine iltifat et, yanma al; oğluna uğra, yanına alıp ava çık, kuş uçurup (kuşla avlanıp) av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeye çalış. Eğer böyle öldürmezsen başka türlü öldüremezsin, belli bil! dediler.

Şafak vakti Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını, kırk yiğidini yanına aldı, ava çıktı. Av avladılar, kuş kuşladılar (kuşla avlandılar). O kırk namerdin birkaçı oğlanın yanına geldi.

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

* Git-
* Otur-

* Gir-
* Gir-

* Dinlen-
* Git-

Şekil 55. Durum Fiillerinin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Mastar halde verilmiş olan fiillerin zıt anlamlılarını metnin içinde bulalım. Bulduğumuz sözcüklerin cümleye kattığı anlamı keşfetmeye çalışalım. Bu sözcüklerin anlamı nedir? Bu sözcükler herhangi bir varlığı mı karşılıyor yoksa herhangi bir hareketliliği mi anlatıyor? Gerçekleşirken herhangi bir şeye ihtiyaç duyuyor mu yoksa duymuyor mu? Bu sözcüklerin gerçekleşirkenki sürecini göz önünde bulundurarak bu sözcüklerin cümleye kattığı anlamlarla ilgili düşüncelerinizi de aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer durum fiilidir. Durum fiilleri; kılış fiillerinin aksine gerçekleşmek için başka bir şeye ihtiyaç duymayan fiillerdir. Yani bu fiiller gerçekleşirken bir şeyleri etkilemezler. Bir eylemin belirli bir durumunu anlatırlar.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Kipleri Bakımından Fiiller

Fiillerle ilgili etkinler bölümünün baş kısmında fiiller bahsini üç ana başlık halinde işleyeceğimizi belirtmiştik. İlki olan anlam bakımından fiiller başlığından sonra şimdi sıra ikinci başlığımız olan kip bakımından fiiller bölümüne geldi. Fiilleri kip bakımından işlerken de iki ana başlığa ihtiyaç duyacağız. Bu bölümdeki başlıkları ise kiplerimizin zaman bildirip bildirmiyor olmasına göre atacağız. Bu başlıklarımız haber (bildirme) kipleri ve dilek (tasarlama) kipleri olarak adlandırmaktayız. Şimdi ilk grubumuz olan bildirme kiplerini ile ilgili etkinliklerimizi inceliyoruz.

Bildirme Kipi Örnekleri

Fiilleri buraya kadar anlamına göre sınıflandırdık. Anlamına göre sınıflandırmadan sonra fiillerin zamanını ele almamız gerekmektedir. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi fiiller bir durum veya olayın gerçekleşmesini anlatmaktadır. Bundan dolayı gerçekleşen fiilin bir de gerçekleşme zamanı olacaktır.

Fiillerin gerçekleşmeleri birden farklı zamanda olmaktadır. En basit şekliyle bir olayı anlatırken "dün, bugün, yarın, her zaman, vb." gibi kullandığımız ifadeler fiillerin zamanını anlatan bir zarftır. İşte bazı cümlelerde bu zaman zarflarını kullanmadan da olayın ne zaman geçtiğini anlatabiliriz. Bizlere bu imkânı sağlayan dil özelliği ise fiillerin kipleridir.

Şimdi fiillerin bildirme kipi özellikleri ile ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyelim, ilgili soruları cevaplayalım. İlgili soruları cevaplarken yönergeyi dikkate almayı ihmal etmeyelim.

İLANEN BİLDİRİLİR!

Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı vardı, adına Komur Koca oğlu Sarı Çoban derlerdi. Oğuz'un önünce bundan önce kimse göçmezdi. Uzun Pınar denilen meşhur bir pınar vardı. O pınara periler konunca koyun ansızın kaçtı. Çoban erkece (erkek keçi) kızdı, ileri yürüdü, gördü ki peri Kızları kanat kanata bağlamışlar, uçarlar.

**Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy*

1. Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.
2. Söylemek, söz söylemek.
3. Göçme işinin olumsuzluğu.
4. Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek.
5. Öfkelenmek, sinirlenmek.
6. Adım atarak ilerlemek, gitmek.
7. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.
8. Bağ veya başka bir araçla tutturmak.
9. Hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

Şekil 56. Bildirme Kipinin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Sözlük anlamları verilmiş olan sözcükleri bularak altlarını çizelim. Altını çizdiğimiz sözcüklerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Anlayabiliyorsak nasıl anlıyoruz? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kipleri ile çekimlenmiş birer fiildir. Bildirme kipleri, isimlerinden de anlaşılacağı gibi bize bir şeyleri bildirirler.

İşte bu bildirdikleri bir şeyler ise bağlı oldukları fiillerin gerçekleşme zamanlarıdır. Bildirme kiplerinin bağlı olduğu fiillerle kurulan cümlelerde zaman zarfı sözcüğü olmasa bile biz bunu kip eklerinden yola çıkarak fiilimizin geçmişte, gelecekte, şimdi veya her zaman yapılmakta olduğunu anlarız. Yani aslında bu ekler bizim gizli zaman ifadelerimizdir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Görülen Geçmiş Zaman Kipi Örnekleri

Şimdi bu bildirme kiplerinden ilki olan görülen geçmiş zaman ile ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyararak ilgili soruları cevaplayalım.

BUNLARI GÖRMEDİN Mİ?

Kan Turalı gözünü açtı, kapaklarını kaldırdı, baktı gelin at üzerinde, zırh giyinmiş, kargısı elinde. Yer öptü, der: 'Amenna ve saddockna! Maksudumuz Hak Teala dergahında kabul oldu' deyip arı suyla abdest aldı, ak alnını yere koydu, iki rekat namaz kıldı. Atına bindi, adı güzel Muhammed'e salavat getirdi, kara giysili kâfire at saldı, karşı durdu. Selcan Hatun at oylattı, Kan Turalı'nın önüne geçti.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 57. Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayları anlatıcımız bu olayların oluşuna şahit mi olmuştur yoksa başka birinden duyduklarını mı anlatmaktadır bizlere? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kiplerinden görülen geçmiş zaman kipi ile çekimlenmiş birer fiildir. Görülen geçmiş zaman kipinde esas olan anlatıcının, anlattığı olayın gerçekleştiği ana şahit olmasıdır. Yani duyduğu bir olayı değil gördüğü bir olayı bize anlatmaktadır. Olayı tüm ayrıntıları ile bilmektedir. Bundan dolayı verdiği bilgiler kesindir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Duyulan Geçmiş Zaman Kipi Örnekleri

Görülen geçmiş zaman kipinden sonra inceleyeceğimiz diğer zaman duyulan geçmiş zaman kipidir. Duyulan geçmiş zaman ile ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

OLANLARI DUYDUN MU?

Görür müsün neler oldu? Han Bayındır yerinden kalkmış. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş, buyurmuş: 'Oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa oturtun. Kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin. Yerse yesin, yemezse kalksın, gitsin. Kimin oğlu kızı yoksa Tanrı Teala onu lanetlemiştir, biz de hoş görmeyiz" demiş.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Şekil 58. Duyulan Geçmiş Zaman Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayları anlatıcımız bu

olayların oluşuna şahit mi olmuştur yoksa başka birinden duyduklarını mı anlatmaktadır bizlere? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

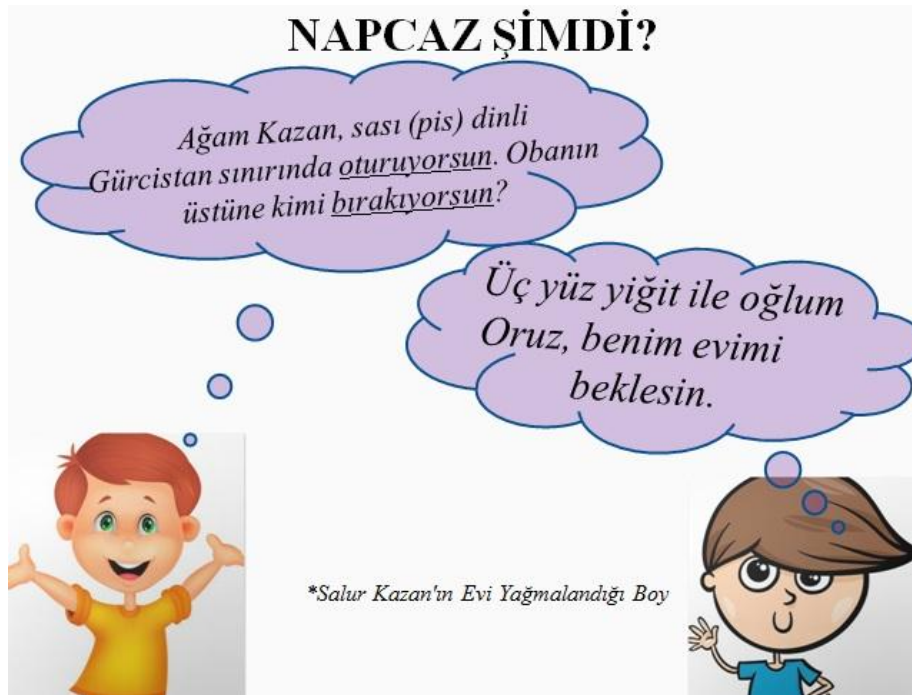
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kiplerinden duyulan geçmiş zaman kipi ile çekimlenmiş birer fiildir. Duyulan geçmiş zaman kipinde esas olan anlatıcının, anlattığı olayın gerçekleştiği ana şahit olmayıp başkalarından duyduğunu anlatmasıdır. Yani anlatıcımız gördüğü bir olayı değil de duyduğu bir olayı bize anlatmaktadır. Olayı tüm ayrıntıları ile bilememektedir. Bundan dolayı verdiği bilgilerin kesinliği şüphelidir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Şimdiki Zaman Kipi Örnekleri

Duyulan geçmiş zaman kipinden sonra inceleyeceğimiz diğer zaman duyulan şimdiki zaman kipidir. Şimdiki zaman ile ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

Şekil 59. Şimdiki Zaman Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kiplerinden şimdiki zaman kipi ile çekimlenmiş birer fiildir. Şimdiki zaman kipinde esas olan anlatıcının, anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile olayı anlattığı zamanın aynı anda gerçekleşmesidir. Yani olay başlamış ve devam etmektedir. Bu olayın devam ettiği esnada bizim anlatıcımız olayı anlatmıştır. Bizim anlatıcımız olayı anlattıktan sonra da olayın gerçekleşmeye devam etme ihtimali vardır. Kısacası olayın oluş anı ile anlatımı beraber yapılmaktadır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Gelecek Zaman Kipi Örnekleri

Şimdiki zaman kipinden sonra inceleyeceğimiz diğer zaman gelecek zaman kipidir. Gelecek zaman ile ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

GELECEK'TE NE OLACAK?

Arkıç Kır'da sizin geyiklerinizi (yaşat-).....
Ak Saz'ın aslanının erkeğinde bir köküm var,
Alaca kısraklarını (yaşat-).....
Boz kurt yavrusu erkeğinde bir köküm var,
Alaca renkli tüylü koyununu (gezdir-).....
Ak sungur kuşu erkeğinde bir köküm var,
Ala ördek, kara kazını (uçur-).....
Güçlü Oğuz elinde bir oğlum var, Oruz adlı,
Bir kardaşım var, Kara Göne adlı,
Yeniden doğanını (yaşat-).....

*Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy

**Parantez içinde yazılmış olan fiillere –AcAk gelecek zaman eki ile birlikte olumsuzluk ekini de getirerek yazınız.

Şekil 60. Gelecek Zaman Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Yönergeye uyarak boşlukları dolduralım. Doldurduğumuz fiillerin gerçekleşme zamanlarını düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kiplerinden gelecek zaman kipi ile çekimlenmiş birer fiildir. Gelecek zaman kipinde esas olan anlatıcının, anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile olayı anlattığı zamanın aynı anda gerçekleşmemesidir. Gelecek zaman kipinde anlatıcımız henüz yapmadığı bir olayı bize anlatmaktadır. İş yapmayı planlamıştır ama henüz gerçekleştirmemiştir. Yani olay henüz başlamamış, planlanmıştır. Gelecekte herhangi bir zaman diliminde yapılacaktır.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Geniş Zaman Kipi Örnekleri

Gelecek zaman kipinden sonra inceleyeceğimiz diğer zaman geniş zaman kipidir. Geniş zaman kipiyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyararak ilgili soruları cevaplayalım.

ÇOBAN NE ZAMAN NE YAPIYOR?

Kafirler durmadan at teptiler, ok serptiler. Erenler ejderi Karacık Çoban sapanının arasına taş koydu, attı. Birini attığında ikisini, üçünü yıktı. İkisini attığında üçünü dördünü yıktı. Kafirlerin gözüne korku düştü. Karacık Çoban kafirin üç yüzünü sapan taşıyla yere serdi. İki kardeşi okla vuruldu, şehit oldu. Çobanın taşı tükendi koyun demez, keçi demez, sapanının ayasına koyar, atar, kâfiri yıkar.

*Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

Şekil 61. Geniş Zaman Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler bildirme kiplerinden geniş zaman kipi ile çekimlenmiş birer fiildir. Geniş zaman kipinde anlatıcının anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi bir kısıtlama yoktur. Kast edilen olay geçmişte yapılmıştır, şimdi yapılmaktadır ve gelecekte de yapılmaya devam edecektir. Yani geniş

zaman için; başlangıcı ve bitişi belli olmayan, uzun süreli olayları anlatmak için kullandığımız bir zaman diyebiliriz.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Tasarlama Kipi Örnekleri

Bildirme kiplerinden sonra inceleyeceğimiz diğer kip gurubumuz tasarlama kipleridir. Tasarlama kipleriyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyararak ilgili soruları cevaplayalım.

NE YAPALIM?

Dostlar; babam öldü; ben kaldım, yerini yurdunu tuttum. Yarınki gün ben öleyim, oğlum kala. Bundan iyisi yoktur ki gözüm görürken, oğul, gel seni evereyim, nasıl bir kız istersin?

Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı. Ben savaş atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı.

Oğul, sen kız istemezmişsin, bir savaşçı bahadır istermişsin; onun arkasında viyesin içesin; hoş geçinesin,

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 62. Tasarlama Kiplerinin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler tasarlama kipleriyle çekimlenmiş birer fiildir. Tasarlama kiplerinde anlatıcının anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi bir kesin bilgi yoktur. Anlatılan olayın gerçekleşmesi istenir, dilenir, emredilir veya zorunluluk olduğu bildirilir ancak "şu zamanda yapılacak" veya "şu zamanda yapıldı" türünde bir anlam çıkarılamaz. Yani ortada bir tasarı vardır ama gerçekleşeceği zaman veya dönem yoktur. Bu kiplerle daha çok hayallerimizi veya isteklerimizi anlatırız.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

İstek Kipi Örnekleri

Şimdi sırasıyla tasarlama kiplerinin çeşitlerini inceleyelim. İlk inceleyeceğimiz tasarlama kipi istek kipidir. İstek kipiyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

HAYATTAN NE İSTİYORUZ?

Ünümü anlayın beyler, sözümü dinleyin beyler! Yata yata yanımız ağrıdı, dura dura belimiz kurudu. (1)..... a beyler! Av (2)....., kuş (3).....(kuşla avlanalım), sığın geyik (4)....., yine otağımıza (5)....., (6)....., (7)....., hoşça vakit (8).....

*Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

1. Adım atarak ilerlemek, gitmek.
2. Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek.
3. Kuşla avlanma işi.
4. (insan, hayvan ve ağaç için) Devirmek.
5. Bir yere gitmek, varmak.
6. Yemek yeme, karın doyurma işi.
7. Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.
8. Geçmek işini yaptırmak, geçmesini sağlamak.

Şekil 63. İstek Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Sözlük anlamı verilmiş olan sözcükleri numaralarını göz önünde bulundurarak yazalım. Yazarken sözcüklerimize, ekleyeceğimiz birtakım eklerle istek anlamı katmaya çalışalım. Bu sözcüklerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki bulmacada sorulan sözcükleri tasarlama kiplerinden istek kipiyle çekimleyeceğiz. Bir fiili istek kipi ile çekimlemek için fiil kök veya gövdesine -a ekini getirmemiz yeterli olacaktır. İstek kipinde anlatıcının anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi kesin bir bilgi yoktur. Anlatılan olayın gerçekleşmesi istenir ancak "şu zamanda yapılacak" veya "şu zamanda yapıldı" türünde bir anlam çıkarılamaz. Yani ortada bir istek vardır ama gerçekleşeceği zaman veya dönem yoktur. Bu kiple daha çok gerçekleştirmek istediğimiz bir hayalimizi anlatırız.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Emir Kipi Örnekleri

Şimdi istek kipinden sonra ele alacağımız diğer bir tasarlama kipi türü emir kipidir. Emir kipiyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

EMRİMİ SORGULAMAYIN

Kazan oğlu Oruz'u hapisten
çıkarm, boğazından urgan ile asın,
iki kürek kemiğinden çengele asın.
Kıyma kıyma ak etinden çekin,
kara kavurma yapıp kırk bey
kızına iletin.

*Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy

Şekil 64. Emir Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler tasarlama kiplerinden emir kipiyle çekimlenmiş birer fiildir. Emir kipinde anlatıcının anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi bir kesin bilgi yoktur. Anlatılan olayın gerçekleşmesi emir yoluyla belirtilir, emredilir ancak "şu zamanda yapılacak" veya "şu zamanda yapıldı" türünde bir anlam çıkarılamaz. Yani ortada bir emir vardır ama gerçekleşeceği zaman veya dönem yoktur. Bu kiple daha çok kendimizin yapmayıp da başka kişilere emrettiğimiz işleri, olayları veya durumları anlatırız.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Dilek - Şart Kipi Örnekleri

Emir kipinden sonra ele alacağımız diğer bir tasarlama kipi türü ise dilek-şart kipidir. Dilek-şart kipiyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

DİLE BENDEN NE DİLERSEN!

Atasının anasının ellerini öptü, kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün yedi gece at koşturdular; kâfirin sınırına ulaştılar; çadır diktiler. Yürük atını koşturup Kan Turalı gürzünü göğe atar, inip yere düşmeden kavrur tutar; der:

- Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Yürük atlı olsa yarışsam,

Güçlü olsa güreşsem,

Hak Teala inayet eylese,

Üç hayvanı öldürsem.

Güzeller serveri San Tonlu Selcan Hatun'u alsam,

Atamın anamın evine dönsem.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Kırkınıza kurban olsun benim başım! diye söyledi.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 65. Dilek - Şart Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler tasarlama kiplerinden dilek-şart kipiyle çekimlenmiş birer fiildir. Dilek-şart kipinde anlatıcının anlattığı olayın gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi kesin bir bilgi yoktur. Anlatılan olayın gerçekleşmesi dilenir ya da bir şarta bağlanır ama "şu zamanda yapılacak" veya "şu zamanda yapıldı" türünde bir anlam çıkarılamaz. Yani ortada bir dilek veya şart vardır ama gerçekleşeceği zaman veya dönem yoktur. Bu kiple daha çok gerçekleşmesini

istediğimiz bir dileğimizi ya da gerçekleşmesi bir şarta bağlı olan eylemleri, olayları veya durumları anlatırız.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Gereklilik Kipi Örnekleri

Dilek-şart kipinden sonra ele alacağımız diğer bir tasarlama kipi türü ise gereklilik kipidir. Gereklilik kipiyle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

**KAN TURALI
NE YAPMALI?**

Baba ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı. Ben savaş atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 66. Gereklilik Kipinin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Cümlelerimizde bu fiillerin gerçekleşme zamanlarıyla ilgili olarak herhangi bir ifade var mıdır? Eğer yoksa biz bu fiillerin zamanını anlayabiliyor muyuz? Olayların gerçekleşme zamanı ile anlatıcımızın anlattığı zaman arasında nasıl bir yakınlık veya uzaklık bulunmaktadır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler tasarlama kiplerinden gereklilik kipiyle çekimlenmiş birer fiildir. Gereklilik kipinde anlatıcının anlattığı olayın

gerçekleştiği zaman ile ilgili herhangi bir kesin bilgi yoktur. Anlatılan olayın gerçekleşmesinin zorunlu olduğu anlatılır ama "şu zamanda yapılacak" veya "şu zamanda yapıldı" türünde bir anlam çıkarılamaz. Yani ortada bir zorunluluk vardır ama gerçekleşeceği zaman veya dönem yoktur. Bu kiple daha çok gerçekleşmesi mutlaka gerekli veya zorunlu olan eylemleri, olayları veya durumları anlatırız.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Ek fiil Örnekleri

Gereklilik kipinden sonra ele alacağımız konu kip kavramı ile alakalı olan bir konudur. Eklendiği isim soylu sözcüğü yüklemleştiren veya basit zamanla çekimli bir fiili birleşik zamanla çekimleyen sözcük türümüzdür. Ek fiillerle ilgili aşağıdaki etkinliğimiz inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

KAN TURALI 'NIN SONU

Meğer Tirabuzan tekfurunun çok güzel bir kızı (1)vardı. Sağına soluna iki çift yay (2)çekerdi, attığı ok yere (3)düşmezdi. O kızın üç hayvan, nikâh şartı (4)vardı. 'Her kim o üç hayvanı yense, öldürse kızımı ona vereceğim' diye (5)vadetmişti. Yenmese başını (6)keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir bey oğlunun başı kesilip burç bedenine (7)asılmıştı. O üç hayvanın biri kağan (8)aslandı, biri kara (9)boğaydı, biri de kara buğra (deve) (10)idi. Bunların her birisi bir (11)ejderhaydı.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 67. Ek fiilin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin gerçekleştiği zamanı düşünelim. Bu sözcüklerin gerçekleştiği zamanla birlikte sözcük türlerini de düşünelim. Sözcüklerimizin isim soylu mu yoksa fiil soylu mu olduklarını belirttikten sonra sözcüklerimizde kaç zaman eki olduğunu bulalım. Eğer sözcüklerimizde birden fazla zaman eki varsa bu fazladan eklenen zaman ekleri cümlemize nasıl bir anlam katmıştır belirtelim. Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler ek fiille çekimlenmiş birer sözcüktür. Bu etkinliğimizde altı çizili sözcüklerimize fiil diyemememizin temel sebebi içlerinden bazılarının isim soylu olmalarıdır. İsim soylu olan sözcüklerimiz sırası ile 1,4,8,9,10 ve 11. sözcüklerimizdir. Diğer sözcüklerimiz ise fiil soylu sözcüklerdir. İsim soylu sözcüklerimize gelen ek-fiil eki, bu sözcüklerimizi içinde buldukları cümlenin yüklemi yaparken fiil soylu sözcüklere gelen ek-fiil eki ise bu tek(basit) zamanla çekimlenmiş fiilleri iki(birleşik) zamanlı fiil haline getirmiştir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.7.3.12. Fiillerin anlam özelliklerini fark eder." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Bağlaçlar

Ek-fiilden sonra inceleyeceğimiz diğer konu ise bağlaçlardır. Şimdi bağlaçlarla ilgili aşağıdaki etkinliğimizi inceleyelim, yönergeye uyarak ilgili soruları cevaplayalım.

NEYİ BAĞLAYALIM?

Meğer sultanım, yine yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından demir zincirle boğayı tutmuşlardı; gelip meydan ortasında koyuverdiler. Meğer sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç de oba uşağı meydanda aşık oynarlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara: 'Kaç!' dediler. O üç oğlan kaçtı, Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak meydanın ortasında bekledi durdu. Boğa da oğlana sürdü (koştı) geldi, diledi ki oğlanı helak kılaydı (öldüreydi). Oğlan boğanın alnına yumruğunu katı tutup vurdu. Boğa götün götün (geri geri) gitti. Boğa oğlana sürdü geri geldi. Oğlan yine boğanın alnına yumruğuyla katı vurdu. Oğlan bu defa boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü meydanın başına çıkardı. Boğayla oğlan bir süre çekiştiler; boğanın iki omzunun üstü köpüklendi. Ne oğlan yener ne boğa yener.

*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu

Şekil 68. Bağlaçların Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcükler cümle içinde ne yapmaktadır? Cümle içinde nasıl bir görev üstlenmektedirler? Birlikte kullanıldıkları sözcükleri inceleyelim, altı çizili

sözcükler bu cümlelere nasıl bir etki yapmıştır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer bağlaçtır. Bağlaçlar sözcükleri veya cümleleri birbirine bağlamakla görevli sözcüklerdir. Kullanıldığı sözcüklere birliktelik, seçenek, olumsuzluk gibi anlamlar katmaktadır. Bağlaçlar yardımıyla daha uzun ve daha anlamlı cümleler kurabiliriz. Bu sayede kurmuş olduğumuz cümlelerin edebi değeri de yükselir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Edatlar

Bağlaçlardan sonra elle alacağımız diğer bir sözcük türü edatlardır. Şimdi edatlarla ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyelim, yönergeye uyarak soruları cevaplayalım.

EDATLARI TANIYALIM

Azrail, hatunun canını almaya geldi, insanlar ejderi yoldaşına kıyamadı. Allah Teala'ya burada yalvarmış. Görelim nasıl yalvarmış, der:

- Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin.

Görklü Tanrı!

Çok cahiller seni gökte arar, yerde ister.

Sen o müminlerin gönlündesin.

Daim duran Cebbar Tanrı!

Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için.

Aç görsem doyurayım senin için.

Çıplak görsem donatayım senin için.

Alırsan ikimizin canını birlikte al,

Bırakırsan ikimizin canını birlikte bırak.

Keremi çok Kadir Tanrı! dedi.

Hak Teala'ya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi Azrail'e emreyledi: 'Deli Dumrul'un babasının anasının canını al! O iki helale (eşe) yüz kırk yıl ömür verdim' dedi. Azrail de babasının, anasının hemen canını aldı. Deli Dumrul yüz kırk yıl daha yoldaşıyla (eşiyle) yaş yaşadı.

*Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu

Şekil 69. Edatların Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcükler cümle içinde ne yapmaktadır? Cümle içinde nasıl bir görev üstlenmektedirler? Birlikte kullanıldıkları sözcükleri inceleyelim, birlikte kullanıldıkları sözcüklerle birleşebiliyorlar mı yoksa birleşemiyorlar mı? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer edattır. Edatlar eklendiği cümlelere vasıta, ilgi, eşitlik, üstünlük gibi anlamlar katmaktadır. Edatlar kendisinden önceki cümleden ayrı yazılabileceği gibi kendisinden önceki cümleye bitişik de yazılabilir. Kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılırsa ses düşmesi veya ses değişimine uğrar.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Ünlemler

Edatlardan sonra inceleyeceğimiz diğer bir sözcük türü ise ünlemlerdir. Ünlemlerle ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım.

ÜNLÜYORUZ!

Atasının anasının ellerini öptü, kırk yiğidini yanına aldı. Yedi gün yedi gece at koşturdular; kâfirin sınırına ulaştılar; çadır diktiler. Yürük atını koşturup Kan Turalı gürzünü göğe atar; inip yere düşmeden kavrar tutar, der:

- Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Yürük atlı olsa yarışsam,

güçlü olsa güreşsem,

Hak Teala inayet eylese,

Üç hayvanı öldürsem.

Güzeller serveri San Tonlu Selcan Hatun 'u alsam,

Atamın anamın evine dönsem.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!

Kırkınıza kurban olsun benim başım! diye söylerdi.

Bunlar bu sözde iken, meğer hanım, Tekfura haber ulaştı:

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 70. Ünlemlerin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcükler cümle içinde ne yapmaktadır? Cümle içinde nasıl bir görev üstlenmektedirler? Birlikte kullanıldıkları sözcükleri inceleyelim, düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer ünlemdir. Ünlemler eklendiği cümlelere korku, heyecan, coşku, neşe, acıma, üzüme gibi anlamlar katmaktadır. Eklendiği cümledeki diğer sözcüklerle birleşme özelliği yoktur. Ünlem kullanılan cümlelerde ünlem işareti kullanılır. Ünlem işareti hemen ünlem sözcüğünden sonra

kullanılabileceği gibi ünlem olan sözcükten sonra konulacak bir virgül ile devam edilen cümlelerde cümlenin sonuna da konulabilir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.6.3.10. Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Fiilimsiler

Ünlemlerden sonra inceleyeceğimiz diğer bir sözcük türü ise fiilimsilerdir. Fiilimsilerle ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyelim, ilgili soruları yönergeye uyarak cevaplayalım.

İSİM MİYİM FİİL MİYİM?

Kadın burada söylemiş. Görelim hanım, ne söylemiş, der: -Nedersin, ne söylersin? Göz <u>açıp gördüğüm</u> , Gönül <u>verip sevdiğim</u> ! Koç <u>yiğidim</u> , şah <u>yiğidim</u> ! Tatlı damak <u>verip seviştğim</u> , Aynı yastıkta baş <u>koyup öpüştüğüm</u> ! Karşı <u>yatan</u> kara dağları Senden sonra ben neylerem? Yaylar olsam Benim mezarım olsun! Soğuk soğuk sularım içer olsam Benim kanım olsun! Altın akçeni harcar olsam Benim kefenim olsun! Tavla tavla seçkin atını biner olsam Benim tabutum olsun!	Senden sonra bir <u>yiğidi sevip varsam</u> Birlikte yatsam Ala yılan <u>olup beni soksun</u> ! Senin o kötü anan baban, Bir canda ne var ki sana kıyamamışlar. Arş (gök) tanık olsun, kürsü (göğün Sekizinci katı) tanık olsun! Yer tanık olsun, gök tanık olsun! Kadir Tanrı tanık olsun! Benim canım senin canına kurban olsun! dedi, razı oldu. Azrail, hatunun canını <u>almaya</u> geldi. İnsanlar ejderi yoldaşına kıyamadı. Hak Telalaya burada yalvarmış.
---	---

*Dede Korkut Hikayeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu

Şekil 71. Fiilimsilerin Genel Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcüklerin kökü isim midir yoksa fiil midir? Ayrıca kelimelerin ek aldıktan sonraki türleri nedir? Zaman, şahıs gibi ekler almış mıdır yoksa almamış mıdır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer fiilimsidir. Fiilimsiler işlenirken öğrencilerin -msi küçültme eki ile ilgili bilgileri kontrol edilmelidir. Fiilimsiler cümle içinde fiil soylu sözcüklere getirilen özel eklerle türetilen sözcüklerdir. Fiilimsiler, isimlerinden de anlaşılacağı gibi fiil kökenli olmalarına rağmen fiillerin temel özelliklerinden biri olan zaman ve şahıs eklerini alamazlar. Zaman ve şahıs eklerini aldıkları zaman fiilimsi olma özelliklerini yitirirler. Fiilimsiler aldıkları eklere göre cümle içerisinde isim, sıfat veya zarf göreviyle kullanılır. Zaman zaman da kalıplaşmış isim özelliği kazanarak hem fiil olma hem de fiilimsi olma özelliklerini yitirirler.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

İsim-fiil Örnekleri

Şimdi fiilimsi türlerinden ilki olan isim fiillerle ilgili aşağıdaki etkinliği inceleyelim. Etkinlikle ilgili soruları yönergeyi dikkate alarak cevaplayalım.

İSİM MİYİM FİİL MİYİM SÖYLEYİN BEN NEYİM?

Babası:

- 'Hey oğul, kız aramaya çıkan böyle çıkmaz.

Kan Turalı:

- Ya nasıl çıkar baba? dedi.

Kanlı Koca:

- Oğul, sabah gidip öğlen gelmek olmaz, öğlen gidip akşam gelmek olmaz. Oğul, sen mala sahip çık, bekle. Ben sana kız aramaya gideyim, dedi.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 72. İsim-fiillerin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcüklerin kökü isim midir yoksa fiil midir? Ayrıca kelimelerin ek aldıktan sonraki türleri nedir, cümle içerisinde hangi görevi üstlenmektedir? Zaman, şahıs gibi ekler almış mıdır yoksa almamış mıdır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer isim fiildir. İsim fiiller içinde buldukları cümlede fiil gibi görünen ancak fiil olmayan sözcüklerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi cümlede isim göreviyle kullanılırlar. Zaman ve şahıs eklerini almazlar. Belirli bir durumu anlatmak için kullanılırlar ancak herhangi bir kavramı da karşılamazlar. Herhangi bir kavramı karşıladıkları zaman isim fiil özelliğini kaybederek kalıplaşmış isim haline gelirler.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Sıfat-fiil Örnekleri

İsim fiillerden sonra inceleyeceğimiz diğer bir sözcük türü ise sıfat fiillerdir. Sıfat fiillerle ilgili aşağıdaki metni inceleyelim, metinle ilgili soruları yönergeye uyarak aşağıdaki boşluğa yazalım.

SIFAT'IMIZI TANIYALIM

Kan Turalı söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş, der:

- *Parıl parıl parlayan ince giysilim,
Yer basmayıp yürüyen selvi boylum,
Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklım,
İki badem sığmayan dar ağızlım,
Kalemcilerin çizdiği kara kaşlım,
Kıvrımsı kırk tutam kara saçlım,
Aslan soyu, sultan kızı!
Öldürmeye ben seni kıyar mıydım?
Kendi canıma kıyarım, ben sana kıymam.
Ben seni sınırdım, dedi.*

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 73. Sıfat-fiillerin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcüklerin kökü isim midir yoksa fiil midir? Ayrıca kelimelerin ek aldıktan sonraki türleri nedir, cümle içerisinde hangi sözcük türünün görevini

*üstlenmektedir? Zaman, şahıs gibi ekler almış mıdır yoksa almamış mıdır?
Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.*

.....
.....
.....
.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer sıfat fiildir. Sıfat fiiller içinde buldukları cümlede fiil gibi görünen ancak fiil olmayan sözcüklerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi cümlede sıfat göreviyle kullanılırlar. Zaman ve şahıs eklerini almazlar. Eklendikleri cümlede sıfat görevi ile kullanılırlar. İsimlere getirilen ekleri aldıkları zaman fiilimsi özelliğini yitirerek adlaşmış sıfat olurlar. Kalıcı isim gibi kullanılırlar. Ayrıca kökü her fiil olan ve cümle içinde sıfat göreviyle kullanılan sözcükler fiilimsi değildir. Bir sözcüğün fiilimsi olabilmesi için fiilimsi ekleri ile türetilmiş olması gerekir.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

Zarf-fiil Örnekleri

Sıfat fiillerden sonra inceleyeceğimiz diğer bir sözcük türü ise zarf fiillerdir. Zarf fiillerle ilgili aşağıdaki metni inceleyelim, metinle ilgili soruları yönergeye uyarak aşağıdaki boşluğa yazalım.

BEN CÜMLEDE NE YAPARIM

Zırlı, kara giysili, kılıçlı altı yüz kâfir seçti. Gece gündüz at sürdüler, çabucak yetiştiler. Kız hazırlıktı. Baktı, gördü, at koşturup yetişti. Atını oynattı, Kan Turalı'nın yanına gelince söylemiş. Görelim hanım ne söylemiş:

- Gafil olma, kara başını kaldır yiğit!

Kara çekik görklü gözünü aç yiğit!

Bileklerinden ak ellerin bağlanmadan,

Ak alnın kara yere tepilmeden,

Ansızın görklü başın kesilmeden,

Alca kanın yeryüzüne dökülmeden;

Düşman yetişti, düşman geldi,

N'oldu sana, ne yatarsın? Kalk yiğit!

Kapkayalar oynamadan yer obruldu.

Gazi beyler ölmeden il boşaldı,

Yuvarlanıp, uğraşıp dağdan indi,

Hazırlanıp üzerine düşman geldi.

Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun?

N'oldu sana, ne yatarsın? Kalk yiğit! diye seslendi.

*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu

Şekil 74. Zarf-fiillerin Özellikleri

Yukarıdaki metni inceleyelim. Altı çizili sözlerin cümleye kattığı anlamı düşünelim. Bu altı çizili sözcüklerin kökü isim midir yoksa fiil midir? Ayrıca kelimelerin ek aldıktan sonraki türleri nedir, cümle içerisinde hangi sözcük türünün görevini üstlenmektedir? Zaman, şahıs gibi ekler almış mıdır yoksa almamış mıdır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili sözcükler birer zarf fiildir. Zarf fiiller içinde buldukları cümlede fiil gibi görünen ancak fiil olmayan sözcüklerdir. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi cümlede zarf göreviyle kullanılırlar. Zaman ve şahıs eklerini almazlar. Eklendikleri cümlede zarfların kattığı bütün anlamları kazanır, daha çok zaman anlamı katarlar.

Yukarıdaki etkinliğimiz 2018 Yılı Türkçe Öğretim Programının "T.8.3.9. Fiilimsilerin cümledeki işlevlerini kavrar." kazanımı ile ilgili bir etkinliktir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Yapılan çalışmada dil bilgisi ile ilgili MEB Yayınevinden toplam 10, özel yayınevlerinden toplam 17 etkinlik incelenmiştir.

MEB Yayınevinden çıkan ders kitaplarında isimler konusu ile ilgili herhangi bir etkinlik bulunmamıştır. Buna karşılık özel yayınevlerinden çıkan ders kitaplarında toplam 3 etkinlik bulunmuş, bunlardan 2 tanesi tez çalışması içine alınmıştır.

Sıfatlar konusuyla ilgili incelenmiş olan ders kitaplarının hem MEB Yayınevinden hem de özel yayınevlerinden çıkanlardan hiçbirinde etkinliğe rastlanılmamıştır.

Zamirler konusuyla ilgili hem MEB Yayınevi hem de özel yayınevlerinden çıkan kitaplarda etkinlikler bulunmuştur. MEB Yayınevinden çıkan kitapta 5 etkinlik bulunmuş ve bu etkinliklerden 2 tanesi tez çalışmasına alınmıştır. Özel yayınevinden çıkan kitapta ise toplam 5 etkinlik bulunmuş, bunların 2 tanesi tez çalışmasında incelenmiştir.

Zarflar konusuyla ilgili özel yayınevlerinden çıkan kitaplarda zarflar konusu 4 farklı etkinlikle işlenmiş, bunların 2 tanesi tez çalışmasına alınmıştır.

Fiiller konusu özel yayınevlerinden çıkan kitaplarda toplam 29 farklı etkinlikle işlenmiş, bu etkinliklerden 3 tanesi tez çalışmasına alınmıştır.

Bağlaçlar konusunda incelenen MEB Yayınevine ait toplam 7 etkinlik bulunmuş, bunlardan 2 tanesi tez çalışmasına alınmıştır. Özel yayınevlerine ait kitapta ise toplam 10 etkinlik bulunmuş ve bu etkinliklerin de 2 tanesi çalışmaya dahil edilmiştir.

Edatlar konusunda ise hem MEB Yayınevine ait kitap incelenmiş hem de özel yayınevlerine ait kitap incelenmiş. Bunlardan MEB Yayınevine ait kitapta toplam 8 etkinlik bulunmuş, bunlardan 2 tanesine tez çalışması alınmıştır. Özel yayınevlerine ait kitapta ise toplam 5 etkinlik bulunmuş, bunlardan 2 tanesi tez çalışmasına dahil edilmiştir.

Ünlemler konusu için de hem MEB Yayınevi hem de özel yayınevlerine ait ders kitapları incelenmiştir. MEB Yayınevine ait kitapta edatlar konusunu içeren toplam 2 etkinlik bulunmuş, etkinliklerin tamamı tez çalışmasına dahil edilmiştir. Ünlemler konusuyla ilgili özel yayınevlerine ait kitaplarda ise toplam 4 etkinlik bulunmuş, bu etkinliklerden 2 tanesi tez çalışmasına alınmıştır.

Fiilimsiler konusu da hem MEB Yayınevine ait kitapta hem de özel yayınevlerine ait kitapta incelenmiştir. Konuyla ilgili olarak MEB Yayınevine ait kitapta toplam 9 etkinlik saptanmış, bunlardan 2 tanesi alınmıştır. Özel yayınevleri tarafından hazırlanan

kitapta ise toplam 13 etkinlik olduğu görölüp bunlardan 2 tanesi tez çalışmasına alınmıştır.

Etkinliklerin alındığı ders kitaplarında Dede Korkut ile ilgili durumlar ise şöyledir:

- 5. Sınıf MEB Yayınevine ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili bir etkinliğe rastlanılmıştır. *Dede Korkut Hikâyeleri-Boğaç Han isimli metin dinleme metni olarak işlenmiştir.*
- 6. Sınıf Başak Yayınlarına ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili herhangi bir metin veya etkinliğe rastlanılmamıştır.
- 6. Sınıf MEB Yayınevine ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili herhangi bir metin veya etkinliğe rastlanılmamıştır.
- 7. Sınıf Ez-de Yayınlarına ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili herhangi bir metin veya etkinliğe rastlanılmamıştır.
- 8. Sınıf Başak Yayınlarına ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili herhangi bir metin veya etkinliğe rastlanılmamıştır.
- 8. Sınıf Dörtel Yayınlarına ait Türkçe ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili herhangi bir metin veya etkinliğe rastlanılmamıştır.

İncelenen 6 farklı ders kitabında Dede Korkut veya Dede Korkut Hikâyeleriyle ilgili metinlere yeterince yer verilmemiş olması, ders kitaplarımızın kültürümüze ait eski yazılı ve sözlü edebiyat eserlerimize yeteri kadar yer verilmediğini göstermiştir. Eski edebiyat eserlerimize ait 8. sınıf MEB Yayınevine ait eserde Ergenekon Destanı isimli metin işlenmiştir. Yalnızca bir metnin işlenmiş olması, edebi metinleri kültürümüzü aktarmada kullanamadığımızı hatta kullanmadığımızı göstermektedir.

İsimler ile ilgili etkinlikler incelendiği zaman özel yayınevleri tarafından çıkarılan kitapların isimlerin tüm özelliklerini inceleme olanağı verdiği görülmüştür. MEB Yayınevi tarafından çıkarılan kitaplarda ise konuyla ilgili herhangi bir etkinliğe yer verilmemiş olması bu kitapların eksik kaldığı yönünü oluşturmuştur.

Sıfatlar konusunun öğretim programlarında yerinin yıllara göre değiştirilmiş olmasından olsa gerek hem MEB Yayınevine ait kitapta hem de özel yayınevlerine ait kitaplarda herhangi bir sınıf seviyesi düzeyinde bir etkinliğin bulunması kitapların ve yayınevlerinin eksik kaldığı yönleridir.

Zamirler konusuyla ilgili incelediğimiz MEB yayınevine ait etkinliklerde zamir türlerinin ayrı ayrı değil bütün halinde ele alındığı görülmüştür. Bu etkinlikler, öğrencileri

başlangıçta zorlayacak olsalar bile bütün zamir türlerini bir arada gördükleri için konuyla ilgili kavram haritalarını daha rahat oluşturacaklardır. Özel yayınevlerine ait kitaptan alınan etkinliklerde ise zamir türlerinin tümüne yer verilmediği görülmüştür. Kişi zamirleri ve işaret zamirleri anlatılmış, diğer zamir türleri etkinliklerde işlenmemiştir. Sıfat veya zamir olarak kullanılabilen hatta hem işaret zamiri hem de şahıs zamiri olan "o" sözcüğü üzerinde durulmamıştır. Bu konularda kitabın etkinliklerle ilgili eksik yanlarını oluşturmuştur.

Zarflar konusunu ele alan özel yayınevlerine ait kitaplardaki etkinlikler incelendiğinde etkinliklerin programın temeli olan yapılandırmacı yaklaşımla ters düştüğü, konuyu sezdirmek yerine emirlerle yaptırmaya çalıştığı görülmüştür. Etkinliklerde işaret zarflarıyla alakalı etkinliğin olmaması eksik kaldığı yönüdür. Olumlu yanı ise hem isim hem sıfat hem de zarf olarak kullanılabilen sözcüklere örnekler vermesidir.

Fiiller konusuyla ilgili etkinlikler incelendiğinde MEB Yayınevi tarafından basılan bir kitap olmadığı için etkinlikleri bulunmamaktadır. Özel yayınevlerine ait kitaplardaki etkinlikler ise hem sayı hem de içerik bakımından yeterli olmuştur. Bu da incelenen kitabın konuyu kavratma açısından yeterliliğini göstermektedir.

Bağlaçlar konusuyla ilgili incelenen MEB Yayınevine ait kitaptan alınan etkinliklerde konunun gerektiği gibi kavratıldığı görülmüştür. Kazanımlara eksiksiz yer verilmiş olması ve diğer görevli sözcük türleriyle ilişkilendirilerek anlatılmış olması konunun kavranılmasını kolaylaştırmıştır. Özel yayınevlerine ait kitaplardan alınan etkinlikler incelendiğinde de onlarında konuyu anlatan etkinliklerinin yeterli olduğu görülmüştür. MEB Yayınevi gibi diğer görevli sözcük türlerini de kapsayan etkinliklerin yer alıyor olması konunun kolay kavranılmasında olumlu bir etki yaratmıştır. Ancak hem edat hem bağlaç olarak kullanılabilen sözcüklerle ilgili bir etkinliğin olmaması kitabın eksik kaldığı yönünü oluşturmaktadır.

Edatlar konusuyla ilgili incelenen MEB Yayınevine ait kitaptan alınan etkinliklerin konunun kavratılması açısından yeterli olduğu görülmektedir. Hem edat hem bağlaç olarak kullanılan ve sıkça karıştırılan sözcüklerle ilgili etkinliklere yer veriyor olması kitabın olumlu yanını oluşturmaktadır. Özel yayınevlerine ait kitaplardan alınan etkinliklerde de MEB Yayınevindeki gibi etkinliklerin konuyu kavratma açısından yeterli olduğu görülmüştür. Konuyu işleyen etkinliklerde edat veya bağlaç olarak kullanılabilen sözcüklere yer veren etkinliklerin olması konunun öğrenciler tarafından daha kolay öğrenilmesine katkı sağlamıştır.

Ünlemler konusunu işleyen etkinlikler incelendiğinde MEB Yayınevi tarafından basılan kitaptan alınan etkinliklerin ünlemleri tanıtmada yeterli olduğu görülmektedir. Etkinliklerde kısa bir tanımın da yapılmış olması, öğrencilerin öğrendiklerini somutlaştırmasına katkı sağlamaktadır. Özel yayınevlerine ait kitaplardan alınan konuyla ilgili etkinliklerin ise MEB Yayınevine ait kitapta olduğu gibi başlangıçta kısa bir tanım verilmiş ve sonrasında etkinliklerle devam edilmiştir. Bu özelliği öğrencilerin konuyu somutlaştırmasını sağlamıştır. Etkinlikler de konuyu kavratma açısından yeterli olmuştur.

Ders kitaplarından etkinliklerinin alınarak incelendiği son konu fiilimsilerdir. MEB Yayınevine ait kitaptan alınan etkinliklerin konuyu kapsama açısından yeterli olduğu, bütün fiilimsi türlerini işlediği görülmektedir. Bununla birlikte fiilimsileri sezdirmeye yönelik herhangi bir etkinliğinin bulunmaması da öğretim yaklaşımıyla ters düştüğü nokta olmuştur. Özel yayınevlerinin hazırladığı ders kitabından alınan etkinliklerin ise hem nitelik hem de nicelik açısından yeterli oldukları görülmektedir. Fiil ve fiilimsi ayrımını hissettiren etkinlikleri öğrencilerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca konuyu sezdirmeyi hedefleyen etkinliklere de yer verilmiştir.

Buraya kadar değindiğimiz özellikler tezimize konu olan ders kitaplarındaki sözcük türleriyle ilgili olan çalışmaları kapsamaktadır. Oysa biz çalışmamızda sözcük türlerinin, ders kitaplarının birçoğunda önemsenmemiş olan bütün alt dallarını ele aldık. Çalışmamız boyunca yine ders kitaplarında genellikle göz ardı edilmiş olan yapılandırmacı yaklaşım esas alınmıştır. Tasarladığımız etkinliklerde de öğrenciye doğrudan bilgi vermek yerine sorular yardımıyla yönlendirmeyi amaçladık.

Yapılan çalışma araştırmacılara sözcük türlerinin tamamını toplu halde sunduğu için araştırma kolaylığı da sağlamaktadır.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya üzerinde var olan her toplumun kendini devam ettirme isteği vardır. Bu isteği yerine getirmek için kullanılan yöntemler, zaman zaman birbirinden farklılık gösteriyor olsalar bile birleştiği en temel nokta ortak bir kültür oluşturarak devam etme gayretidir. Ortak bir kültür oluşturmanın en kolay yolu ise birbiri ile doğru ve anlamlı iletişim kuran bireylerin yetişmesidir.

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı bireylerin kendilerini doğru ifade edebilmesi ve karşılardakini doğru anlayabilmeleri için yeterli düzeyde bir dil bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Zaten halen hali hazırda bu dil bilgisi (dil) eğitimi bireylerle başlangıçta aileleri tarafından verilmektedir. Ancak bu eğitim bir yere kadar devam edebilmekte ve sonrasında son bulmaktadır.

İşte bu eğitimin son bulunduğu noktada ise bireyler için eğitim-öğretim hayatı başlamakta ve dil öğretimi öğretmenler tarafından devam ettirilmektedir. Öğretmenlerin bu dönemde dil öğretimi için kullandıkları materyallerin başında şüphesiz dilsel ürünlerimiz olan metinlerimiz gelmektedir.

Dil eğitimi için seçtiğimiz bu metinlerin iki farklı boyutu olmak zorundadır. Bunlardan ilki kusursuz bir dış yapıdır. Cümlelerde yer alan ifadelerin açık olması, öğrencilerin söylenenleri kolay anlamasını sağlayacaktır. Duru cümleler ise öğrencilerin zihinlerini gereksiz sözcüklerle meşgul etmesini önleyecektir.

Seçtiğimiz metinlerdeki ikinci boyut ise metinlerin iç yapısıdır. Anlatmak istediğimiz dil bilgisi konusunu veya kazanımı öğrencilere sezdirmek için bir metne ihtiyaç duyarız. İşte bu seçtiğimiz metinlerin toplumsal normlara, ahlaki değerlere uygun olmasına dikkat etmemiz gerekir. Seçtiğimiz eserlerin içeriklerinde kendi kültürümüze ters düşen ifadelerin olması bireyleri kültürlerine yabancılaştıracaktır.

Bizler de söz konusu çalışmamızda Türkçedeki kelime türlerini Türkçe eski metinler aracılığıyla işlemeye çalıştık. Bu kapsamda Dede Korkut Hikâyelerinden seçtiğimiz hikâyeler yardımıyla dil bilgisi konularını işlemeye çalıştık. Dil bilgisiyle ilgili tez çalışmamıza toplam 48 farklı etkinlik tasarladık. Bu etkinlikler yardımıyla dil bilgisi konularını kavratmaya çalıştık.

Etkinliklerimizde, dil bilgisi konularının temel özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Bu kazanımlar için önce Dede Korkut Hikâyeleri taranmış, ilgili hikâyeler seçilmiş ve hikâyelerden bölümler yardımıyla kazanımlar sezdirilmeye çalışılmıştır.

İlk kelime türü olan isimler konusuyla ilgili toplam 4 etkinlik tasarlanmıştır. Bu etkinliklerle isimler konusunun tüm özellikleri sezdirilerek kavratılmak istenmiştir. Bu etkinliklerde yer alan metinler Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Deli Dumrul Boyu ve Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy adlı hikâyelerden alınmıştır.

İkinci kelime türü olan sıfatlarla ilgili toplam 8 etkinlik tasarlanmıştır. Etkinliklerle sıfatların tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Etkinliklerde kullanılan metinler Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy isimli hikâyelerden alınmıştır.

Üçüncü kelime türü olan zamirlerle ilgili toplam 7 etkinlik tasarlanmıştır. Etkinliklerle zamirlerin tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Etkinliklerde kullanılan metinler Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu ve Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy isimli hikâyelerden alınmıştır.

Dördüncü kelime türü olan zarflarla ilgili toplam 6 etkinlik tasarlanmıştır. Etkinliklerle zarfların tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Etkinliklerde kullanılan metinler Dede Korkut Hikâyeleri Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy isimli hikâyelerden alınmıştır.

Beşinci kelime türü olan fiillerle ilgili toplam 16 etkinlik tasarlanmıştır. Etkinliklerle fiiller ve ekfiilin tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Etkinliklerde kullanılan metinler Dede Korkut Hikâyeleri Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy ve Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boy isimli hikâyelerden alınmıştır.

Altıncı, yedinci ve sekizinci kelime türlerimiz olan görevli sözcüklerimiz bağlaç, edat ve ünlem kelime türlerinin her bir türü için bir toplamda üç etkinlik tasarlanmış ve tasarlanan bu etkinliklerle ilgili kelime türlerinin tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Bu etkinliklerde kullanılan metinler de Dede Korkut Hikâyeleri Dirse Han

Oğlu Boğaç Han Boyu, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu Ve Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu isimli hikâyelerden alınmıştır.

Son kelime türümüz olan fiilimsileri ile ilgili olarak ise toplam 4 etkinlik tasarlanmıştır. Tasarlanan etkinliklerle fiilimsilerin tüm özelliklerinin kavratılması hedeflenmiştir. Tasarlanan etkinliklerde kullanılan metinler ise Dede Korkut Hikâyelerinden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu Ve Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu isimli hikâyelerden alınmıştır.

Tasarlanan etkinliklerle dil bilgisi kazanımlarının öğretilmesi hedeflenmiştir. Öğretim programlarımızın temel felsefesi olan yapılandırmacı yaklaşım modeli artık kuralların ezberletilmesi değil kavratılmasını istemektedir. Bizler de öğrencilerimizin sıkıcı bulduğu dil bilgisi konularını daha eğlenceli hale getirmek için metinlerden sıklıkla yararlanıyoruz. Ders kitaplarında yer alan metinler incelendiği zaman kendi kültürümüzden olduğu kadar yabancı kültürlerden de metinlerin seçildiğini görüyoruz. Kendi kültürümüzden alınan eserler arasında üzücüdür ki eski metinlere pek yer verilmemektedir.

Çalışmada incelenen ders kitaplarındaki metinler arasında eski dönem metinlerinden yalnızca üç tanesiyle karşılaşılmıştır. Bu da göstermektedir ki çocuklarımız eski dönem kültürel öğelerimize uzak büyümektedir.

Çalışmamızda kullandığımız metinler yardımıyla Dede Korkut Hikâyeleri az da olsa öğrenciler tarafından tanınma imkânı bulmuştur. Tasarladığımız etkinlikler kendi derslerimizde ilgili kazanım geldikçe kullanıldı. Öğrenciler tarafından ilgiyle karşılandı. Öğrenmenin kalıcılığına etkisinin oldukça fazla olduğu ve Dede Korkut Hikâyelerine karşı öğrencilerde bir ilginin uyandığı görüldü.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1976). *Sözcük türleri I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksan, D. (1976). *Sözcük türleri II*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akyol, H. ve Kırkkılıç, A. (2009). *İlköğretimde türkçe öğretimi 2. Baskı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Atalay, B. (1998). *Divanü lûgat-it-türk tercümesi I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Atlas, S. (2009). *Türkçe dil bilgisi öğretiminin tarihi ve içerik odaklı dil bilgisi öğretimi ile görev odaklı dil bilgisi öğretiminin uygulamalı karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bağcı Ayrancı, B. (2017). Sezdirme yöntemi ile dilbilgisi öğretimi üzerine türkçe öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching* 5(4), 145-164. DOI: 10.18298/ijlet.2170
- Balcı, A. ve Temizyürek, F. (2015) *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları türkçe programları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskın, S. (2012). *Eş-şüzürü'z-zehebiyye ve'l-kitai'l-ahmediyye fi'l-lugati't-türkiyye (Sözlükbilimsel bir inceleme)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Bayraktar, N. (2014). *Dil bilimi dördüncü basım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bayram, B. (2015) *5e modelinin 6. sınıf dil bilgisi öğretiminde başarıya, akademik motivasyona ve kalıcılığa etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bıyık, T. (2016). *Türkçe öğretmenlerinin dil bilgisi öğretiminde kullandıkları yöntemler ve ortaokul türkçe kitap setindeki dil bilgisi öğrenme alanı için verilen yönerge ve etkinlikler hakkındaki görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Bilgin, M. (2007). *Anlamdan anlatıma türkçemiz*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bozkurt, B. Ü. ve Canlı, S. (2017). *İlköğretim türkçe 6. sınıf öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Başak Yayınevi.
- Büyüköztürk, Ş. (Editör). 2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri genişletilmiş 19. baskı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çolak, F. (2013). *Türkçe dil bilgisi öğretiminin genel sorunları ile alan literatüründeki tartışmalı konuların ilköğretim ikinci kademe dil bilgisi öğretimine yansımaları*

- ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.
- Delice, H. İ. (2012). *Sözcük türleri*. Sivas:Asistan Kitap.
- Demirci, K. (2015). *Kelime bilgisi el kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deniz, H. (2018). *Öğrencilerin yazma kaygılarının yazma eğilimleriyle ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Dolunay, K. S. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi, *TÜBAR-XXVII, 2010, Bahar*, 275-284.
- Eroğlu, D. ve Kuzu, S. T. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki dilbilgisi kazanımlarının ve sorularının yenilenmiş bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*. 2014, 1, 72-80.
- Erdal, N. (2017). *İlköğretim türkçe 8 öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Ergin, M. (2000). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin türk dili ve edebiyatı bölümleri için türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Erol, E. (2009). *Orta öğretim ile yüksek öğretim arasında türkçe dil bilgisi öğretiminde benzerlik ve farklılıklar, çözüm yolları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gencan, T. N. (1976). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güney, N.(2011). *İlköğretim II. kademedeki filimsilerin öğretiminde aktif öğrenmenin tutum, başarı ve kalıcılığa etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Güzel, A. ve Karatay, H. (Editörler). (2013). *Türkçe öğretimi el kitabı*, Ankara: Pegem Akademi.
- Hengirmen, M. (1998). *Türkçe temel dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karagöz, M. (2013) *ilköğretim 6-7-8. sınıflarda türkçe dil bilgisi öğretiminde fiil*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Karahan, L. (2009). *Türkçede şahıs ve işaret zamirlerinin yönelme hâlindeki genişlemeler*. Ahmet Yesevi Üniversitesi III. Uluslararası Türkoloji Kongresi'nde Sunuldu, Türkistan.
- Karaman, S. (2018). *Tüm dil yaklaşımı ışığında türkçe öğretimi programlarındaki dil bilgisi öğretimi üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Kaya, B. (2012). *Çağdaş türkiye türkçesindeki fiil yapım ekleri, bunlarla türemiş fiiller, bu fiillerin anlam özellikleri ve bunların ilköğretim dil bilgisi öğretimine yansımaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaygusuz, T. (2006) *İlköğretim İkinci Kademedeki Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Bir Araştırma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Komisyon. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z (Editör). (1995). *Yüksek öğretim öğrencileri için türk dili ve kompozisyon bilgileri dördüncü baskı*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kükey, M. (2003). *Türkçenin dilbilgisi*. Samsun: Cem Ofset.
- Kükey, M. (2003). *Türkçenin dilbilgisi 3*. Samsun: Cem Ofset.
- Mahmud, K. (1998). *Divanü lûgat-it türk tercemesi (B. Soydemir, Çev.)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MEB (2017). *Ortaokul türkçe 5 ders kitabı*. İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
- MEB (2017). *Ortaokul türkçe 6 öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.
- MEB (2017). *Ortaokul türkçe 8 öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları Basımevi.
- Oymak, R. (2012). *Dil üretimine dayalı türkçe eğitimi ve öğretimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Ömeroğlu, Ali F. (2016). *Ortaokul 6, 7, 8. sınıflarda türkçe dil bilgisi öğretiminde sözcükte yapı konusunun öğretimi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Özbay, M. (2011). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2012). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.

- Özcan, H. (2008). Halk edebiyatı metinlerinin çocuk edebiyatına kaynak olması ve örneklem olarak dede korkut hikayeleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3(2)*. 582-603.
- Özçelik, S. (2016). *Dede korkut dresden nüshası giriş notlar metin dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sağır, M. (2002). *Türkçe dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Salman. B. (2018). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre dil bilgisi öğretimine yönelik öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şenyüz. A. (2014). *İlköğretim 6-8. sınıflar türkçe dil bilgisi öğretiminde konu sıralaması ve konu tekrarı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- MEB. (2006) İlköğretim türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2015). İlköğretim türkçe dersi (1-8 sınıflar) öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2017). İlköğretim türkçe dersi (1-8 sınıflar) öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2018). İlköğretim türkçe dersi (1-8 sınıflar) öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Ülkümen. M. (2017). *Dil bilgisi öğretiminde kip, zaman ve görünüş konusunun öğretiminin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Vural, H. (2012). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yakışan. O. (2017). *Ortaokullarda dil bilgisi öğretiminde buluş yoluyla öğretim stratejisinin öğrenci başarısına ve kalıcılığa etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Yaman, H. (2011). *İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar için yapılandırmacı yaklaşıma uygun dil bilgisi etkinlikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, R. (2017). *İlköğretim türkçe 7 öğrenci çalışma kitabı*. Ankara: Ez-De Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2006). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ek 1. Öz Geçmiş

Adı Soyadı	Fırat YILMAZ
Kişisel Bilgiler	T.C. 44848689584 02.05.1988 Bozova
İletişim Bilgileri	05415278268 fırat_yilmaz_88@hotmail.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: 2003 - 2007 Niksar Anadolu Lisesi Lisans: 2009 - 2013 Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği
İş Deneyimi	2013 - 2015 Milli Eğitim Bakanlığı Başçiftlik İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Başçiftlik Ortaokulu Türkçe Öğretmeni 2015 - 2018 Milli Eğitim Bakanlığı Havza İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Vakıfbank Atatürk Ortaokulu Türkçe Öğretmeni 2018- halen: Milli Eğitim Bakanlığı Almus ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü Akarçay Şehit Turan Yıldız Yatılı Bölge Ortaokulu Türkçe Öğretmeni